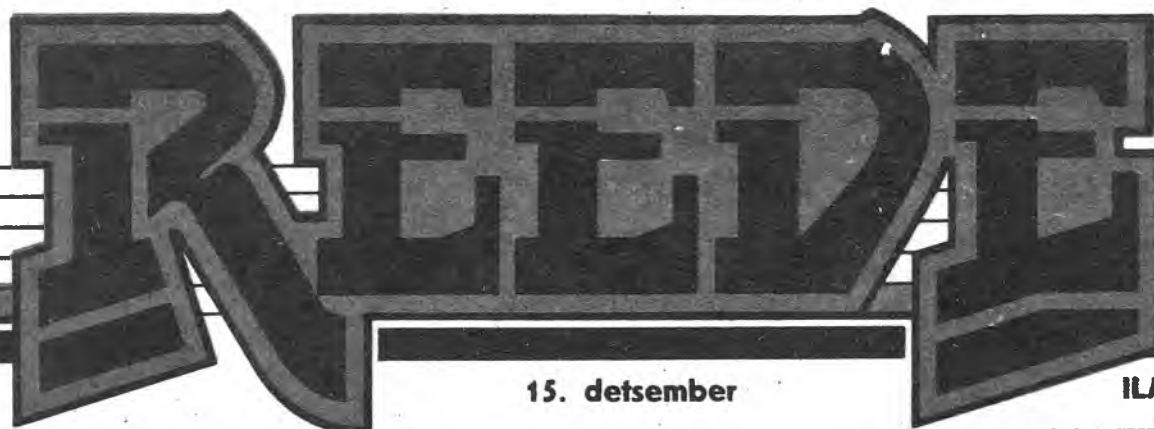

50

HIND 10 KOP.

15. detsember

ILMUB 1940. A. OKTOOBRIK

VIKTOR MENDUNENI FOTOD

FILM 1949. AASTA KÜÜDITAMISEST

Inimesejahil. Keskel Linnamees (Sulev Lüik).

Küüditatavad. Mõistuse Jaan (Kaljo Kiisk) ja väike Liisi (Liina Lintrop).

Eile esilinastus Kinomajas Rein Saluri (stsenarist) ja Jüri Sillarti (režissöör) «Tallinnfilmis» valminud «ÄRATUS» — film 1949. aasta märtsiküüditamisest. Tegemist ei ole R. Saluri «Mineku» ekraniseeringuga, vaid originaalstsenariumiga.

Lavastaja JÜRI SILLART: «Äratus» on tegelikult neutraalne film, kuigi ta võib poliitiliselt kõlada. See on film sellest, mis vahetevahel inimestega juhtub: on varem juhtunud ja võib ka tulevikus juhtuda. Praeguses ülepõlitiseeritud elus on see lihtsalt üks lugu, mis räägib hirmust, kurjust, halvast ja heast. Halb on inimesse sisse sündinud, see jääb, on konstantne suurus. Põhimõtteliselt samasugune lugu oleks võinud juhtuda Antarktis, Iirimaa, Tulemaal, Arkansases, Gröönimaal — kus tahes. Igal pool toimub inimeste vahel üks ja seesama — Eestimaa ei ole mingi erand. See film on ka mure tuleviku pärast: milliseks meie elu siin Eestis muutub. Me oleme oludest nii mõjutatavad. Olla ise — see on kõige raskem, kuid ka kõige olulisem. See on ka meie filmis kõige olulisem.»

Filmi operaator on Mait Mäekivi, kunstnik Toomas Hörak, helilooja Kuldar Sink. Osades Tõnu Kark, Kaljo Kiisk, Sulev Luik, Maria Klenskaja, Arvo Kukumägi, Anne Paluver, Väino Laes, Olle Kaljuste, Mati Klooren, Feliks Kark jt.

Küüditajad: Peeter Kängsepp (Jaan Rekkor) ja Linnamees.

Varunimekirjast küüditatakse paljulapseline uusmaasaja pere. Pereisa Kaarel Peterson (Arvo Kukumägi).

Kui me esmaspäeval Moskvasse jõudsimel, polnud Puna-sel väljakul näha ühtki loo-sungit ega plakati, mis oleks teisipäeval alanud rahvasaadikute II kongressist märku andnud. Võimalik, et talviste külmadega otsustati dekorat-sioonidest loobuda. Eelmisel kongressil mais-juunis rippus Kremli vastas aukartustärata-vate mõõtmatega plakat, mis kuulutas: «Kogu võim nõuko-gudele!» Nüüd siis pole mitte midagi. Kuid veel mõned aastad tagasi oleks sellise suure sündmuse lähenedes ka saja-kraadises pakases müürid kae-tud kilomeetripikkuste punaste kangastega. Aga asi ei ole muidugi mitte pakases. Mosk-vas on midagi põhiliselt muu-tunud.

Saadikute üldilise elevuse tekitas Kongresside Palees ülesseatud «Philipsi» elektrooni-ka. Selle tuntud firma juhid elasid teisipäeval vist üle oma elu kõige närvesöövama het-ke. Elektroonilises hääletus-süsteemis avastati kõige erine-vamaid «lünki». Kujunes väl-ja lausa kurioosne olukord — rahvasaadikud ajasid otsuse langetamiseks järele käed püs-ti, elektroonilise süsteemi plastmasskaardid sõrmede vahel. Päeva teisel poolel esines üks tehnikaspetsialist, ja tema jutust võis siiski aru saada nii, et tehnikal pole häda mi-dagi, mõnel saadikul kulus lihtsalt rohkem aega, et õppi-da õigetele nuppudele vajuta-ma. Arvestama peame saalis istuvate inimeste eripära. Tea-me isiklike tähelepanekute põhjal, kuidas Nõukogude Liidu paljudes piirkondades moodsat tehnikat lausa karde-takse: olemas kõik näinud, kuidas elektrooniline kalku-laator seisab kohalikus poes tavalise arvelaua all. Tehnika kasutamist Kongresside Palees jälgides võib teha järelduse, et me elame kurvastavalt ma-hajäänud riigis. Kõik telekaa-merad, millega kongressi ko-gu maailmale nähtavaks te-hakse, on pärit välismaalt. Ükski fotograaf selles saalis ei pildista aparaadiga, millele on peale kirjutatud «Made in

USSR». Kodumaise päritolu-ga on siin vist ainult lipuvar-dad. Ka telefonid, diktofonid ja nüüd siis elektrooniline hää-letussüsteem on ostetud dolla-rite või markade või mingisu-guse muu valuuta eest. Me peame endale aru andma, et võidame ainult siis, kui ga-

on Nõukogude Liidu Kommu-nistlik Partei. NLKP eksistee-rib rahva jaoks ja teenib rah-vast.

Olles relvastatud marksismi-leninismi õpetusega, määrab Kommunistlik Partei kindlaks ühiskonna arenemise peapers-

ERIKORRESPONDENT

JUHAN AARE
MOSKVAST:

STABIILNE 500

ranteerime kvaliteedi ja kõr-gema tööviljakuse.

Selles tehnikaga täistopitud saalis tabasin end mõttelt, et suur osa rahvasaadikuid ei suuda mõista, kui aeglaselt me siiski edasi liigume — nii ma-janduslikult kui ka poliitiliselt. Teisipäeval väljendus see eri-ti selgelt diskussiooni käigus, mis algas NSV Liidu konsti-tutsiooni 6. paragrahvi ümber. Balti saadikutegrupp ja mõned teised tegid ettepaneku võtta päevakorda arutelu mainitud paragrahvi kohta. Tegemist on põhimõttelise tähtsusega prob-leemiga. Täieliku selguse mõt-tes loeme veel kord NSV Liidu põhiseaduse read: «Nõu-kogude ühiskonna juhtiv ja suunav jõud, tema poliitilise süsteemi, riiklike ja ühiskond-liku organisatsioonide tuumik

pektiivi ning NSV Liidu sise-ja välispoliitika suuna, juhib nõukogude rahva suurt loovat tegevust ning annab plaani-pärase, teaduslikult põhjenda-tud iseloomu tema võitlusele kommunismi võidu eest.

Kõik parteiorganisatsioonid tegutsevad NSV Liidu konsti-tutsiooni raames.»

Missugune uhke sõnaderi-da! Täna seaks väljakujunenud sügav kriis praktiliselt kõigis eluvaldkondades muudab 6. paragrahvi kurbkoomiliseks karikatuuriks. Aga võiks kü-sida ka nii: võib-olla kompar-tei tahtiski tõugata 300 mil-jonit inimest teadmatusse. Praegu hoiame vanadest for-muleeringutest künne ja hammastega kinni. Me hoiame. Aga kui kaua? Kahjuks

ei saa rohkem kui pooled saa-dikud aru, et Kommunistlikul Parteil (nagu üldse ühelgi parteil) pole õigust pretendeer-ida seadusega määratud liid-ripositsioonile. Me peame üt-lema välja karmi tõe, et par-tei on viinud riigi huku ääre-ni ja peab sellest tegema ai-nuvõimalikud järeldused — mida varem, seda parem. See-kord otsustas kongress paraku 6. paragrahvi rahule jätta. Ilmselt ei taha nii mõnedki loobuda ka isiklikest õigustest, eelistest ja privileegidest.

Igatahes on olemas selged märgid meie konservatiivide konsolideerumisest ja ründe-vaimust. Selles veenis mind eriti Rõžkovi ettekande kuu-lamine, on midagi lausa ülla-tavat ja anakronistlikku sel-les, kuidas näiteks meie ma-janduspoliitikas tahetakse kä-sitleda eraomandust. Ilmselt oleks viimane aeg praegu saa-da üle eelarvamustest omandi-suhete küsimustes. Ma ei kaht-le, et Nõukogude Liidu ma-janduse põhjaseisust väljavii-mise kõige kiiremaks võimalu-seks on momendil eraomandus-like vahetkordade kinnista-mine.

Võrreldes rahvasaadikute I kongressiga on edumeelsete arv ehk paarisaja võrra suu-rem. Mõnede lihtsamate prob-leemide arutamisel suureneb «opositsioon». Nende ettepane-kute poolt, mida esitavad või toetavad Baltikumi saadikud, hääletab stabiilselt tuhatkond rahvasaadikut. Ühelt poolt näitab see arv, et me pole üksi. Aga teistpidi mõeldes tekib tahtmatult küsimus: mi-tu aastakümnet see võtab, et me mõistusele tuleme? Peame endale aru andma, et aega ootamiseks enam ei ole. Olen veendunud, et konservatiivid ei saa enam kaua oma poliiti-kat ajada. Selleks võtab või-maluse kas või ülimalt reos-tatud loodus.

XXXIII Kreutzwaldi päevad

Praegune aeg on traditsiooni-delebene, pidevalt taastatakse midaagi, järjepidevus on muut-nud lipukirjaks. Muidugi käib see vaid selliste traditsioonide kohta, mil vanust üle poole sa-jandi, värskemate elujõud rau-ge päev-päevalt ja ainult tõi-ne kohendamine võib mõne ük-siku lõplikult hääbumisest pääs-ta.

On siiski erandeid. 33. det-sembrit järjest Eesti Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi poolt korraldatavad Kreutzwaldi päevad toimuvad sellelgi aastal ula-tuses, mis ürituse elujõust tun-nistust annab: kahel päeval, 26. ja 27. detsembril 1989 peetakse Tartu Ülikooli Raamatukogus 15 ettekannet kirjanduse ja rahva-luule alalt. Teisipäeval, 26. det-sembril kell 11: «Mõningaid probleeme Vana Testamendi tõl-kimisel» — Kalle Kasemaa; «Vis-napuu võõrsil» — prof. Harald Peep; «Vasakpoolsus ja kollabo-ratsioonism. J. Barbaruse saatus» — Peeter Olesk. Kell 15: «Täi-me- ja loomanimed H. Visnapuu viies esimeses luulekogus» — Juhani Püttsep; «Oskar Lutsu viimased eluaastad» — Eerik Teder; «Aristophanesest Raudsepa-ni» — Ain Kaalep; «Fr. R. Kreutzwaldi «Ma-ilm ja mõnda» levik Tartu- ja Võrumaa kooli-des» — Vello Paatsi. Kolmapäe-val, 27. detsembril kell 10: «Loo-manimest eesti vanasõnades» — Ingrid Sarv; «Muhu lastela-lude viisid» — Janika Oras; «Folkloori videosalvestamise või-malused ja probleemid» — Lauri Vahre; «Tähtkombineeritud mõidussõnades» — Mare Kõiva; «Maride pärimused aardetule-dest» — Lidia Kitkajeva. Kell 14: «Juhani Liivi luulest» — Too-mas Muru; «Sa pilliroog nink mina sino ümber vesi» — A. Ad-son — M. Under. — Janika Kronberg; «Kalju Lepiku luule meetrikast» — Sirje Olesk.

Oodatud on kõik, kel aega ja huvi.

Avati Vilniuse VII eksliibrise-biennaal

7. detsembril kogunesid Balti-maade eksliibrisesõbrad Vilniuse Kunstinäituste Paleasse (Vokiečiu 2), et avada järjekordne Vilniuse eksliibrisebiennaal, seekord juba seitsmes.

Tänu näituse kujundajale Vale-rijonas Vytautas Lucysele on eks-positsioon väga hästi vaadeldav, vormistus solidselt lihtne. Näitu-se üldpilt tundub eelmistel aastatel pakutuga võrreldes olevat ühtlasem, tase ülemöödunud aasta-st väljapanekust kõrgem. Mit-me ennagi juba tuntud-teatud kunstniku puhul on näha käe-kirja huvitavaks muutumist, täius-tumist.

Meeldiva mulje jätsid 1989. aasta laureaadi: Lätist Elita Vi-liama rahvuslike motiividega vär-viliste metsotitodega, Leedust Mindaugas Petrulis dekoratiivse-te serigraafiatega ja Eestist Lem-bit Lõhmus meisterlike puugra-vüüridega.

Hulk kunstnikke peeti eriauhin-dade vääriliseks, nende seas olid Eestis eelmise biennaali laureaati Külli Järvi ja rahvakunstni-kud Viva Tolli ja Evald Okas.

Näituse avamisel avaldati ar-vamust, et Vilniuse VII eksliibri-sebiennaali näol on tegemist üle-euroopalise tähtsusega väike-graafikafestivalemusega.

Veel üks valimiskogemus

Kohalike nõukogude valimiste kohta polnud kolmapäeva õhtuks toimetuse käsutuses veel kuigi täielikke andmeid. Siiski: 2512 ringkonnas kandideeris 263 vo-likogusse 4209 saadikumandaadi-le 9192 kandidaati. Hääletamas käidi kuidas kus — maal keskmiselt umbes 80%, linnades umbes 70% valijaist; aga Tallinnas käis valimiskastide juures vaid 62,68% neist, keda sinna oodati. Neljas Tallinna ringkonnas (Kopli, Maar-du, Uus-Pae ja Ülemiste) ei saa-dud vajalikku 50% kokku ja 45 päeva jooksul seisavad ees kor-dusvalimised. Tallinna linnavoli-kogu alustab tööd ilma 13 saa-dikut.

Ka valitute kohta polnud nen-de ridade kirjutamise ajaks täp-set pilti, kuid nõndagi on selge see, mis enamikule oli selge am-mu enne valimispäeva: edu saa-dab neid, kelle selja taga võim-sam organisatsiooniline töö ja usinam agitatsioon (näit. Tallin-na Valimisliit, rohelistel). Vali-tute hulgas on arvatavasti kül-lalt palju EKP liikmeid, aga oleks põhimõtteliselt vale lugeda seda partei kui organisatsiooni vali-misedeks. Läbi löid sedakorda inimesed, kelle nimi kõlas selle kampaaniatagi, keda rahva hul-gas teati tänu nende senistele te-gudele, aga mõne puhul ka osa-vamatel sõnadel. Igatahes va-litult hakatakse nüüdsest oota-ma tegusid. Ankeediandmete veerimine jääb tagaplaanile. Valimisvõitlus muidugi käis, ja

kohati äge; kasutusel olid üld-tunnustatud ja ka laiemalt tunnus-tamata võtted (plakate maha-rebimine, sodimine või üleklepi-mine, jala taha panemine, musta-mine jms.). Minul lõhuti selle kampaania ajal kahel korral ära postkast (viimati, paar päeva en-ne valimisi, kisti üks koos hinge-dega eest); kaduma läks arvata-vasti mõndagi veel peale «Lita-raturnaja Gazeta», oletan seda seepärast, et valimispäevaks olid mulle kätte jõudnud vaid nälja meie ringkonna saadikukandidaadi andmed ajakirjades näol, mis postkastis alles olid. Interbloki boikotilendlehti aga leidsin kor-raliku lõkkesüütamise jagu. Eks nad tuleohutamise eesmärgi tee-nisidki. Seal oli kõige sopsa-mat sõimu, aga ka tegutsemisju-hendeid. Kohalike nõukogude va-limiste kampaania kujunes inter-liikumisele tegelikult võitluseks

nõukogude võimu vastu, ehkki nad end selle võimu kaitsjatena tutvustavad. See oli väga huvi-tav ja õpetlik tegevus. Kokku-võttes, kui kasutada üht kuuldud väljendust, sültas interblokk näk-ku iseendale (teistele sültami-sega olime harjunud) — aga see on juba tähelepanuväärne trikk. Jääb siiski teraselt jälgida, millise abiväe peale Kogan ja Jaro-voi loodavad, kõigeks tuleb val-mis olla.

Selge on aga see, et ligi 40 protsendi Tallinna valijate kõrva-lejäämine polnud ainult Interlii-kumise teene. Paljud IL impe-riumiideoloogiast sõltunud inimesed jäid kah üksikõikseks. Sest ehkki valimisvõitlus oli (kohati) tuline, ei olnud ta paaluv laia-dale hulkadele — erinevalt ka-vadistest valimistest, kus otsusta-ti see meeskond, kes praegu Moskvas innukalt ja kvalifitseeri-

tult Eesti huvide eest võitleb. Osalistele — saadikukandidaati-dele — oli asi kahtlemata põnev ja haarav, aga väga paljudele inimestele ei pakkunud see erilist huvi. Paljud mitte ainult ei teadnud, vaid ka eriti ei tahtnud teada, kelle vahel sel pühapäe-val valik tuli teha, ja siin on ko-hane väga tõsiselt küsida: miks?

Oleme kuulnud arvamust (teis-te arvamuste kõrval), et palju oli hämmast ja isegi: kandidaate oli liiga palju. Oleksin ettevaatama-tu, kui servereiksin seda ka isik-liku arvamusega. Tõsi on aga see, et paarikümmend nime annab valimiskapis rahulikult luge-dagi (eriti kui eesriide taga ki-beleb järjekord), rääkimata süve-nemisest ja meeldetuletamisest. Pealegi kõik tallinlased «Õhtu-lehes» iga numbrit ei loe. Jah, Valimisliit oli tõesti edukalt töö-tanud. Aga samas oli Valimislii-du kandidaatkond paljude jaoks nii heterogeenne, et ei sundinud ajusid pingutama. Ohise põhi-eesmärgi — see on suveräänne, iseotsustav Eesti — saavutamise teed jäid lahti seletamata, dekla-ratiivseks («Õhtukohel»), vajalike ja samal ajal võimalikke samme jõuti vähem välja pakkuda. Vas-tutustundlikud kandidaadid jälle ei tahtnud tühje lubadusi jagada. Targad valijad said sellest õiges-ti aru.

Märtsis emandame järgmised valimiskogemused.

ILMAR RATTUS

Eesti ajaloolase loengud Jyväskylä ülikoolis

● Ajaloolane Matj Graf luges novembris 1989 Jyväskylä ülikoolis ajalooüliõpilastele Baltikumi ajaloo raames 12-tunnilise erikursuse «Eestlaste emariikluspürgimused (XIX sajandi lõpu — XX sajandi

alguskümned). Eesti Vabariigi sünd ja tema poliitiline areng (1918—1940)». Ajalooseltsis peetud ettekande teemaks oli «Milliseks kujunes 1940. aasta pöörde hind eesti rahvale?».

Moskvas süveneb lõhestumine • IME mõustab Lii- tu kui tervikut • Impeeriumi idee el taha kustuda

Räägime Teise kongressi lävel. Pool aastat tagasi, pärast Esimest kongressi andsid sa tollasele SV-le põhjaliku intervjuu. Olid veel n.ö. värsked Moskva mees. Nüüd on pilt ilmselt selgem, kogemusi rohkem. Kuidas sa sotsioloogist rahvasaadikuna iseloomustaksid viimaseid arenguid?

Selgelt süveneb lõhestumine. Praegu on vähemasti kümme liikumist, kelle taotlused pole mitte ainult erinevad, vaid rõhutatult vastuolulised.

On Sahharovi Moskva, küll organiseerimata, aga idee pinnal seda järjekindlam. On Jeltsini Moskva, kantud suure osa inimeste arusaamadest ja soovidest. Rahvas teda hõlts ei jätta. Reaktsioon tema laimamise katsele võttis tegeleda tõsiselt. Nägin oma silmaga Puškini väljakul mitme meetri kõrgusele kerkivat tuleleeki — õhtu läbi põletati «Pravdasid». On Afanasjevi Moskva, radikaalid, kellel hõlts kõige toimuva pärast, ametkondade rõõvlimentaliteedi pärast, kes valmis kõigiks pingutusteks selle nimel, et olukorda muuta. On ka Ligatšovi Moskva, keda tulevikuperspektiiv paneb hambaid kiristama. On ka Jarini Moskva, inimesed, kelle ajad on formeerunud müütiliste kujutluste varal nõnda kindlalt, et nad ei saa aru isegi sellest, kuidas neid on läbi aegade petetud.

• Ülemnõukogu?

Liigub tervikuna järjest vasakule. Nagu teada, kõige tugevam ja kõige tegusam on nn. regioonidevaheline grupp, keda juhivad viis inimest, ka meie Viktor Palm. Kellegi üksikisiku esiletõstmist nad ise rangelt väldivad, minu mulje järgi võiks liidriks olla Afanasjev. Selles grupis on esindatud üsna erinevad vaated, kuid praegu tuleb rohkem mõelda nende tegurite üle, mis ühendavad ja liidavad, sest põhitaotlused on demokraatlikult meelestatud inimestel ju sarnased. Niimoodi nad toimivadki.

Üldse, see, mis kevadel või suvel ajas paljudel saadikutel karvad turri, on nüüd juba päris igapäevane kõneaine. Muidugi on ka teistsuguseid näiteid. Nõnda ütles IME arutamisel üks mees: see on mürgikompevek kaunis paberis...

• IME läks ainult hädaqa läbi.

Jah, aga kui poolikuna see meie kodu ka ei tundu, tegelemist on ikkagi esimese tõeliselt põhimõttelise otsusega, mida Ülemnõukogu oli suuteline tegema. Loogiline paradoks: Eestit mõjutab see vähem kui kolossi tervikuna.

• Ometi ei saanud läbi ilma Gorbatsõvi otsese tagantlõikamiseta...

Kui ta enne hääletamist poleks oma seisukohta väga ühetähenduslikult esitanud, oleks ehk tõesti neli-viiskümme häält puudu jäänud. On rõhutatud, et seda otsust oli Gorbatsõvil vaja kaasa viia tuntud paadisõidule. Küllap on selleski tõetera, aga säärase peente kombinatsioonide puhul ärgem unustagem lihtsamat asja — Baltikum on ennekõike siseriiklik proovikivi. Raskus seisneb selles, et Baltikum läheb mitte üks, vaid kolm sammu ees. Oleks veel poolteist...

• IME-ga Gorbatsõv meid toetas, samal ajal tekitab tema sisepoliitika ka küsimusi.

See on üldse kummalises vastuolus. Näiteks sarjas ta rängalt ajakirjanikke, eeskätt demokraatlikke tendentse ajakirjanduses, ent järgmisel päeval asendas Valekeskuse juhataja. Sõnad ja teod ei lähe just täpselt kokku. Teisalt, võib üha rohkem veenduda, et

Gorbatsõv on üllatavalt osav poliitik. Ei tea, kes teine oskaks meie praegustes võimulabürintides nõndaviisi orienteeruda ja manööverdada.

Kui ta Eesti saadikuid viimati vastu võttis (enne Tallinnas toimunud hinnangu andmist 1939.—1940. aasta sündmustele), kuulsime soovist — vaadake tähelepanelikult ringi! Ka teda, presiden-

va enne kella kahte öösel. See tegevus on eriti intensiivne. Mitte ainult omavaheline infovahetus, seisukohtade läbitöötamine ja ettevalmistamine, vaid ka strateegiliste põhiprobleemide ja regulatsioonimehhanismide analüüsimine on kerkinud päevakorda. Küll läbi suure vaeva, ent pikkamööda läheneme normaalsele parlamendile.

lõhkuda seda, mis võib vähegi iseseisvumist toetada. Mõistagi on parteis ka niisuguseid inimesi, kes veeti sinna mingi protsendi pärast, kes pole kunagi olnud hurvitatud poliitikast. Kuuenda paragrahvi kaotamisega tahetakse muuta partei formaalset positsiooni, aga rohkem on vaja sisulist muutust — mitte partei imitatsiooni, vaid parteid ennast.

võib ka öelda, et enne, kui me ei õpi poeetlikult väljuda läbi laskma, vaid murrame endale rinnaga teed, enne pole samuti mingit uut elu loota. Sealsamas väidab mõni muutke elu elamisväärsaks, siis muutun mina armastusväärsaks. Jälle nokk ja saba...

Ja jälle sama vastus: ei tohi mingit järjekorda moodustada, muutused võivad kulgeda ainult pidevas vastastikuselises seoses. Igal juhul on vaja järjekindlalt selgitust ja veenmist, kodus, koolis, ajakirjanduses, näiteks ka presidendiriikiokone kaudu. Kui inimene suudab aru saada, mis põhjustel on ta sohu sattunud, siis peab tal tahtmist olema iseendaga toime tulla, ent talle on pakutud vähemasti orientiiri.

Negatiivseid välismõjusid ei saa siiski vist alahinnata. Meenub üks ettekannet Ülemnõukogust, mis algas umbes sõraste sõnadega: kogu tsiviliseeritud maailmas on niimoodi... Kohe konstrueerisin süloogismi — meil ei ole tsiviliseeritud maailm, järelikult, meil on naamoodi...

Ei väsi kordamast, et naa'st saaks nii, sõltub ainult meist enestest.

Elagu nupukus! Tee- me ülemaailmse eestlaste teaduskonverentsi • Lah- kumine turakate paradisiist pole kerge

• Oled värsket haridus- nõunik...

Küsid programmi kohta. Praegu pole ka roll täpselt fikseeritud, küllap osalevad selle raamistiku loomises nii valitsustegelased kui teadlased. Üht-teist olen juba ise mõelnud.

Esmajärguline ülesanne on fikseerida meie tegelik teaduspotsentsiaal, sõnastada need tegurid, mis aitaksid teda hoida, mis praegusel ülemineku-
perioodil teda ohustavad. Eesti kõige arvestatavamaks ressursiks on ikkagi nupukus, IME puhul esile kerkivad majandusprobleemid ei tohi seda kuidagi kahjustada.

Soomlased rajasid paari-kümne aasta eest oma tuleviku kõrgharidusele, teaduspotsentsiaali jaotamisele üle kogu maa. Ettevõtteid ja majandusmehed pandi seda mõtet kandma, oli võimalik teha vastavasisuliselt suuri kulutusi, sest need tulid samast laht-rist, kust firmad maksavad riigimakse. Resultaadid on teada:

• Aga meil pole sellist seadustatud sponsoriust.

Küllap saab olema. Rumal oleks mõelda, et kusagil kõrge valitsuses istub ilmatark, kes sinna kogunenud raha väga otstarbekalt jaotab. Seda ei suuda keegi, iseregulatsioon on palju täpsem, toetab paremini isiklikku initsiatiivi.

• Kas uutes oludes pole karta ajude äravoolu?

Suurepärane, et mehed ja naised, kel pea lõikab, pääsevad välja, pääsevad õppima, loovad vahetuid kontakte, sest teadus areneb ainult nende najal. Loodetavasti suudab mõnigi nendest seonduda ka globaalsete projektidega, et tulla siis kodumaale mitmekordselt rikkamana (mitte just rahakoti poolest) ja aidata oma Eesti jälle jalgedele.

Kellele oma rahvas korda ei lähe, mis siis parata. Kätt ette ei pane, see on taas eetilise probleem.

• Kuidas sa kujutad ette koostööd teadusasutustega?

Peab põhjalikult üle vaatama meie teadusstrateegia, teaduse finantseerimise mehhanismi. Minu arust on vaja luua Eesti teadusfond, esinduslik teaduskogu, kes selgitaks prioriteetsed suunad. Ehk

PÕHIKÜSIMUS - E E T I K A

Vestlus Ülo VOOGLAIUGA

• Kodu vahel küsitakse: kas ikka tasub seal Moskvas kembelda?

Jah, mõnelegi meeldiks us-
te paugutamine. Sellega kaas-
neb lõpmatu hulk kannatusi,
mis nähtavasti on meelest ära
lõinud. Minu arust on parla-
mentaarse evolutsiooni tee
siiski kõige mõistlikum.

• Selle teema lõpetuseks üks imekas detail Ülemnõu- kogust.

Olgu kaks. Vahvalt kukuta-
ti läbi kultuuriministri kan-
didatuur. Zahharov tuli hari-
duse, kultuuri ja kasvatus-
komitee ette sihukese näoga,
nagu oleks ta suvatsenud ar-
muliselt meie juurde alla las-
kuda. Sai teenete kohaselt,
seda ka Ülemnõukogu istun-
gil. Muide, kuigi oli kinnita-
mata, püüdis viimse hetkeni
valitsuse toelireas istuda.

Saksa sündmuste vastuka-
ja Ühel heal päeval ilmus
Ülemnõukogusse keegi terase-
valaja Uuralist ja kuulutas:
aitab naljast, jätke see joru-
tamine, näete, seal tehti kol-
me nädalaga rohkem kui siin
nelja aastaga...

• Kas parteilise ja kom- munisti on sünontümid? • Karkem anarhiat • Taasta- me au mõiste! • Kõik sõl- tub meist endist

• Meil Eestimaal on samu- ti kuuma päevad. Sinu ar- vamus EKP hetkeseisust?

Sellest on kõige raskem
rääkida. Aetakse segamini,
parteilise pole ju kommunisti
sünontüüm. Tõsi, parteis on
olnud ka kommuniste, aga
need enamikus hukkusid.
Praegu kuulub siia väga kind-
la joonega demokraate, kes
võitlevad suveräänse Ees-
timaa tuleviku eest. Praegu
kuulub siia niisuguseid in-
imesi, kes käsivad endid kes-
kuse agentidena, teevad kõik
endast sõltuva, et säilida ri-
patsina, peavad oma kohuseks

• Suvel leidsid, et sa ei mõista hukka alternatiivseid võimalusi. Ka mitte ERSP-d.

Nende inimeste elu on ol-
nud väga keeruline, nad on
käänud läbi paljudest katsu-
mustest, kardavad seetõttu
kõigist kõige vähem. Neid ei
hirmuta, seetõttu on nende
positsioon ka terav.

Respekterin nende taotlu-
si, kuid sealt tagant ähvardab
anarhia. Enne tuleb muuta
seadust kui käitumist.

• Ongi küsimus, mismoodi saavutada poliitilist suve- räänsust?

Juba laususin, et olen evo-
lutsioonilise tee poolt. Paljud
on harjunud kõige tähtsamaks
pidama oma rida, kes poliiti-
kat, kes majandust, kes tea-
dust ja kultuuri. Aga miski
ei tohi areneda millegi arvel,
on vaja süsteemi, nii iseseis-
vat majanduskorraldust kui
ka iseseisvat vaimuelu. Ei
maksa arutada, kas nokk kin-
ni või saba lahti, kui vares
on jalgupeidi tõrva sees.

Et tõrvast välja rabelda, on
vaja eetilist tõukejõudu. Vana
tõde: eetika aluseks on
haridus. Eetilise regulatsiooni
tagab avalikkus, tagavad vali-
mised. Selles valdkonnas oota-
vad eesti haritlasi tohutud
ülesanded.

• Kas nad on ise valmis, kas on kogu rahvas valmis?

Aeg näitab, ega midagi teha
ole, seisame seal, kus seisa-
me, keegi mujalt ju ei tule.
Peab taastama au mõiste,
austuse, looduse, vanema in-
imese, lapse, kodu, sõpruse,
helduse, halastuse, sõnapida-
mise mõiste.

Kunagi oli juttu sellest,
et enne kui me oma kempse
korda ei saa, enne pole min-
git uut elu loota. Peaksime
end sisemisestki kõntsast
puhastama, elementaarset vil-
sakust õppima. Nõndaviisi

Eesti Ajaloomuseum (ametlikult kannab muuseum sellist nime alates novembrist k.a.) tähistas detsembri algul oma 125. aastapäeva. Sissejuhataja kõnega esines AM-i direktor Toomas Tamla. Siis algasid õnnitlused. Esimesena õnnitles Kultuurikomitee esindaja ja seejärel kolleegid kogu Eestist. Sellele järgnes teaduskonverents ettekannetega muuseumi ja ajalooinstituudi teadurite. Õhtupoolikul toimus tujuküllane koosviibimine. Pildil (vasakult): Kunstimuu-
seumi peavarahoidja Milvi Kuldna ja direktor Inge Teder ning AM-i direktor T. Tamla.

ISI TRAPIDO tekst ja foto

Vene NFSV Kirjanike Liidu uued aktsioonid

Novembri lõpul võeti Vene Kirjanike Liidu juhatuse sekretariaadi istungil vastu otsus vabastada kahe progressiivse ajakirja toimetajad — A. Ananjev («Oktjabr») ja M. Aleksejev («Moskva»). Vene NFSV Kirjanike Liidu esimees Sergei Mihhalkov kommenteerib asja «Literaturnaja Gazeta» nii, et Venemaa lugejate laiad hulgas on nõrkinud «Oktjabris» ilmunud töödest, eelkõige sellistest publikatsioonidest nagu Abram Tertz «Jalutuskäigud Puškiniga» (nr. 4, 1989) ja V. Grossmani «Kõik voolab» (nr. 6 1989). Lisaks on toimetaja (nurtatut) ja toimetuse asunud oma seisukohti kaitsma ning avaldama kirjutisi oma ajakirja probleemidest mitmesugustes väljaannetes Vene NFSV Kirjanike Liidu juhtidelt luba küsimata. Suurimaid häbematusi on see, et nad on avaldanud ümbertrükinud ajalehest «Kniznoje Obozrenije» kultuuritegelaste (kelle hulgas on ka NSV Liidu rahvasaadikuid) kollektiivse kirja, milles tehakse ettepanek muuta ajakiri «Oktjabr» Vene NFSV Kirjanike Liidu häälekandjaks. «See kõlas väljakutsena!» teatab S. Mihhalkov solvunult. Siit Eestist on isegi raske aru saada, miks Mihhalkovile see ettepanek ei meeldi. Mida põhimõttelist võiks tal olla NSV Liidu Kirjanike Liidu vastu, mis on ju ka üks Moskvas asuv bürokraatlik organisatsioon, kus juhtrollis loomulikult vene kirjanikud. «Moskva» toimetaja M. Aleksejev on käitunud viisakalt, ei ole asunud kemplema Kirjanike Liidu juhtkonnaga ja on andnud ise sisse tähtsuseavalduse. Seeõhti ei saa me sellest «Literaturnaja Gazeta» publikatsioonist kahjuks teada, millised ideoloogiliselt viljakad teosed on ilmunud tema toimetatud ajakirjas. S. Mihhalkov arvab, et Vene NFSV Kirjanike Liit peaks sagedamini arutama vene ja mitte ainult vene (s. t. — ka eesti, läti, leedu?) ajakirju, milles avaldatud materjalid vajavad korrigeerimist ja ideelise positsiooni täpsustamist. S. Mihhalkov (s. 1913) leiab, et A. Ananjev (s. 1925) ja M. Aleksejev (s. 1918) on liiga vanad nii vastutustähtsaks ülesandeks täitmiseks, nagu seda on ajakirja toimetamine, ja nad tulebki nooremate vastu välja vahetada. Uued toimetajad on V. Krupin (s. 1940, «Moskva») ja V. Litšutin (s. 1940, «Oktjabr»). Kahju küll, kui seejuures nähtavasti unustatakse, et Kirjanike Liidu juhtimine on samavõrra, kui isegi mitte rohkem vastutust ja teovõimet nõudev tegevus. Kas ei peaks mõne kuu pärast 77-aastaseks saav Vene NFSV Kirjanike Liidu juht ja kolmekordne Stalini preemia laureaat (1941, 1942, 1950) eelkõige mõtlema oma aastatele ja rollile, mida on tema juhtimisel asunud täitma vene kirjanikud. Kuigi jah, küsimus pole muidugi vanuses. Küllap leidub ka noori reaktioonäre.

Mida aga peavad tegema lugejad, kes on tulevaks aastaks endale tellinud kõnealused ajakirjad põhiliselt just sellepärast, et nad on kõrgelt hinnatud eelmiste toimetajate programmi? Need lugejate «laiad hulgad», kes on asjust nõrkinud, ei pea endale ju väljaannet tellima, ei pea seda ka lugema, vaid võivad südamerahuga nautida «Molodaja Gvardija» või «Naš Sovremennik». A. Ananjev igatahes ei ole veel alla andnud, ta jätkab võitlust. Ta lubas pöörduda Olennoükogu poole ja palub lugejatel esialgu veel oodata «Oktjabri» tellimuste tühistamisega.

MALL JÕGI

TATARI KIRJANIKE LUULEVEERUD

ROBERT MINNULLIN

Meie, kannatlik rahvas

Me pole mingid jõhkardlikud sikud, ei saa meist vingujat, kes teistel tuju rikub.

Ei halvemad, ei paremad me teistest. Me oleme vaid hästi kannatlikud.

Jah tõesti, meie ainukene rikkus on väljaaretatud kannatlikkus. Kas keegi teab, kuidas aretati seda? Kuis rikkast peast meil vaesus ligi tikkus?

Ei tee me ial liiga kiiret sõitu ja liiga lärmakalt ei pühitse me võitu. Ka siis, kui hiiid on selili me all, näoilme on meil ikka malbevõitu.

Suust ialgi ei sülitata me sappi, ka hinge hädas me ei karju appi. Ja halvast abielust siiski jääme truuks, me pelgame vist liiga hüva klappi.

Poeb vaesus sisse aknast, ukseavast ja me ei hooli rõõmust tuksatavast. End ohjeldades hoidume me lõbust, niisamuti pohmellist masendavast.

Ei tunne äärmust, otsime vaid keset — me kannatlikud, hallid, malbekesed. Pealt näha päriselt on meie päralt elu, mis ometi ka meilt piirjooned peseb.

Ei näe meis keegi halba ega head. Ei lööda jalaga, ei silitata pead. Ei maksa sinul seda imeks panna — ka sinuga on samad lood, kas tead.

RAFIS KORBANOV

Kurbuse äratamine

Nõtkes kasemetsa kätkis hällitab mind kodumaa. Kuldses telgis sügiskurbus tasa suigub magama.

Üle peade lõunamaale laululuged lendavad. Sügiskurbust luigetega üles äratavad nad.

Äratusest kurvaks saime, kurb on, kurb on äralend. Luige lõuna poole lennus hing mul tunneb ära end.

ZINNUR MANSUROV

Purjus mesilased

Ei ole nektarist nad purjus, vaid vägijoogist tõelisest. Meetooja tiibu vehib, kiidab: «Oo mõnu elust enesest!»

Vaid neljakümne päeva pärast sa viinast päris kainenend. On türiki meekandjail elu — nüüd surmani on purjus need.

Neab purjutajaid tarus ema: «Kui madal olla võib üks mees!» Kuid vaesekesed purju jootnud on puskar mesileiva sees.

Nüüd iga purjus mesilane siit naabertalus vargil käib. Mis sest, et kõikjal lilleõied on meelitavat mahla täis.

Kui mesimeski soendab hinge, siis tüütu tundub ringilend. Ja parasiitjaks tõuguks muutub me tiivuline viinavend.

Kui vaatad purjus mesilasi, naer-nutt viib pildi silme eest. Need pätsajad ei märka, kui võrd on karuohak raske meest.

Kes kurat teab, mis mõtleb endast see jumalate väärne lind. Ma mesila kurbmänge seiran, must masendus siis valdab mind.

Me oleme neid kõrgelt hinnand — nad töökad, puhtad üleni. Nüüd nende keel on ropult raske — ei suuda sumisedagi.

Ka siis, kui kõlab vägev sumin, ei räägi jõust, ei ilust see. Kui aga purjus mumm sind nõelab, see tervisele head ei tee.

Sind suisa südamesse salvand on mürgirikkad nõelad need. Ei ravi seitsetkümmend haigust need samagonnist rikut meed.

Just sedaviisi ära saastub see palsam tervistav ja hell. Mett noa pealt lakkund mesinikul on tinaraskune pohmell.

RÄNAT HARIS

Kolm akent

Oli varahommik kella kolme paiku... Kolme akna taga polnud kustutatud tuld...

Ühe akna taga oli punane surnukirst; teise akna taga oli nooriku valendav mõrjarüü; kolmanda akna taga polnud midagi näha, öö läbi ei paistnud seal midagi, aga valgus ei kustunud...

Esimese akna ette oleksin tahtnud riputada kardinaid, teise akna oleksin tahtnud lükata pärani lahti, läbi kolmanda akna oleksin tahtnud sisse ronida, et näha kaunist neidu, kes tugitoolis magama oli jäänud...

See oli kella kolme paiku...

ÄHMÄT RÄSITOV

XXX

Põlv järeltulev, kuidas ristib sind lähem, kaugem tulevik? Kas jääme ikka tatarlasteks, kas eluiga on meil pikk?

See meie saatuse kummaline on olnud juba muinaseast. Sest ikka meie kaubad seisnud on turuletil pikas reas.

Ei võtnud nad meid gildidesse ja puudusid meil õlakud. Kuid kodukülarahva keskel me polnud ial põlatud.

Me murumütse müütasime ja vahel ostjad petta said. Kui tihti peteti meid endid, me polnud mingid rahahaid.

Ei täitunud me rahvuslud, ei uhkelt lehvunud me lipp. Taas lootused üks kvistling surmas, meil kadunud on kihk ja kipp.

Ei hooli tatarlastest üldse lakei, kes rahva ohvriks toob. Ta laadaputkas liite koinib ja haljast viina peale joob.

Ta silmapiir on kitsukene, kuid aplus on tal lamelai. Ei saa me talda eduteele ja närbub meie elutaim.

Kõik teised õhust lehvivad, maas meil on tume tulevik. Ei suuda enam lohutada meid kuulsusrikas minevik.

Tõlkinud L. SEPPEL ja A. EHIN

Järgmisel nädalal on Eestis tatari kirjanduse päevad, mispuhul avaldame kimbu tatari poeeti-de luulet Ly Seppeli ja Andres Ehini tõlkes. Eestisse saabub kaheksa tatari kirjanikku Volga äärest. Nende käikudest, kohtumistest ja juttudest kirjutame järgmistest «Reede» numbrites.

UUSI RAAMATUID VÄLIS-EESTIS

Vladimir Georg Karashev-Orgussaar. MOLOTOV, VOROŠILOV, SOOME EPOPEA JA MEIE. Mõistklusi ja tähelepanekuid.

Kolmas raamat raadios «Vaba Euroopa» (RFE) 1984. a. alanud raadiovestluse sarjast (kaks esimest: «Molotov ja meie», «Molotov, Vorosilov ja meie», mõlemad ilmunud Eesti Rahvusfondi väljaandena 1988). V. G. Karashev-Orgussaar on jätnud sügava jälje Eesti filmikunsti. 1976. a. palus ta Prantsusmaal poliitilist varjupaika ja elab sellest ajast Pariisis. Oma filmide jaoks kogutud ajaloolist materjali (ka Moskva ja Eesti arhiividest) ja arvukaid muid allikaid on ta kasutanud oma suurt tähelepanu pälvinud raadiovestluse aineana, mis jätkuvad raadios «Vaba Euroopa» praeguseni. Kõnealune teos sisaldab 1985. a. oktoobrist kuni 1986. a. juunini salvestatud 30 vestlust, mis on pühendatud peamiselt sündmustele 1939. a. sügistalvel. Väljaandja: Eesti Rahvusfond, Stockholm. 168 lk.

Gun Jacobson. RAGULKA-KRIGARNA. (Ragulkasõjad.)

Sinimustvalge kaaneümbri-sega rootsikeelne noorsooraa-mat räägib kahest polist, nende vanematest jt sõpra-dest, kes elavad Tallinnas Teise maailmasõja ajal. Rää-gitakse sellest, mis sünnib inimestega sõjast tabatud maades. Poisid vihivad rõ-humist ja vägivald, nad pea-vad sõda okupatsioonivõimu-dega oma ragulkade, kummi-püsside ja kadadega. Nad näevad õiseid vangistamisi, küüditamist ning näljahäda, elavad üle lähedaste inimes-te vägivaldse surma.

Raamatu aluseks on Üster-sundis elava eestlase Nils Voltri ja Botkyrkas elava ees-ti mehe Olev Kräméri jutus-tused oma lapsepõlvest sõja-aegses Eestis.

Kirjanik Gun Jacobson on avaldanud laste- ja noorsoo-raamatuid paarikümnel aastal. Käesolev teos on mõel-dud 8–12-aastastele. Kirja-tus Bonniers Junior-Förlag AB, Stockholm.

«AJA LUGU» nr. 3.

Rootsis Enno Klari toime-tusel ilmuv jätkväljaanne si-saldab seekord mõned M. Lauristini ja P. Vihaemaa kirjutatud peatükid («Aknad avanevad», «Kaks ühiskonda ühel territooriumil», «IME saab tegelikkuseks», «Millist Eestit me ehitame») Soomes Gummeruse kirjastusel 16. novembril k. a. ilmunud M. Lauristini, R. Ruutsoo, P. Vihaemaa raamatust «Viron vapauden tuulet» (eestikeel-ne peatüki oli «Eesti alustab uuesti»). «Aja Loo» toimetuse & talitus: c/o Enno Klari, Alvarleövägen 12, S-115 43 Stockholm. 47 lk. Üksiknumb-ri hind: Rootsis ja Skandi-naavias — 30 SEK; mujal — 5 USD, 6 CAD, 6 AUD.

RAHVUSLIK KONTAKT, sü-gis 1989.

Rootsi Eestlaste Esinduse ajakirja järjekordne number toob ära artiklid Hans Kau-rit («Välis-Eesti kui joupotentsiaal»), Andres Kraasilt («Jakob Hurt — Eesti rah-vuskultuuri tugisammas»), Jo-hannes Arolt («Ühe sõjasan-gari tähelend»), Tiit Madis-sonilt («Eesti Vabariigi Koda-nike Komitee liikumisest»), Jüri Adilalt («N. Liidu laostu-mine ja Gorbatsõvi dialekti-ka»), Arvo Mägi kirjutab Bettii Alverist, numbris on ka kultuurikroonika jpm.

AABS NEWSLETTER, nr. 3, 1989.

Seekordne AABS-i ringkiri sisaldab järeleühide ühele AABS-i (Association for the Advancement of Baltic Stud-ies) asutajale, Balti ajaloo uurijale prof. Edgar Anderso-nile. Prof. Toivo Miljan (Wil-frid Laurier University) on kirjutanud pikema artikli Baltikumis vallitsevast mõtte-laadist. Antakse juhtnööre ja informatsiooni Põhja-Ameer-ika ja Balti riikide teadlaste ning üliõpilaste vahetuse kohta, tuuakse ära ka selle-kohaste määruste tekstid ning koopiad tähtmist vajara-test formularidest.

Ära on trükitud lühikokku-võtted AABS-i juhatuse vii-mastest koosolekuteist, eelin-formatsoon järgmise Balti uurimuste konverentsi kohta (toimub 20.–23. juunini 1990 Seattle'is), infot uutest Balti ajaloo alalistest publikatsioonidest jm. 28 lk., trükiarv 2000 eks.

AABS-i address: 111 Knob Hill Road, Hackensack, NJ 07840, U.S.A.

ILMAR SIKEMÄE

MEES, KES ISTUB

Jaan Laasiku pajatus Sarjast Vargamäe lood

18. detsembril saab 75 Ilmar Sikemäe. Tema loomingus on olulisel kohal sünnikoht, mis tänu naabertalust pärinevale A. H. Tammsaarele on igale eestlasele tuntud Vargamäena, algupäraselt oli aga Tammsaare. Vargamäelt pärit meestega meie praeguses päevas on seotud ka siin avaldatav lugu.

ÕNNITLEME ILMAR SIKEMÄED JUUBELI PUHULI

«REEDE» TOIMETUS

Eks teie tea, et rahutu, tõttlev linnarahvas ei ole teips mitte aeglase, pikaldase maarahva moodi. Ah et vaidlete vastu? Et maalgi on kiirus kannul ja moodne tempo kukil... Et seda asjandust peaks veel sotsioloogiliselt uurima...

Heakene küll, võiks mainida siis sedaviisi: Vargamäe teeradadel oskavad koolilapsed veel tere-sõna ütelda ja vanainimesed leiavad ka mahiti tere! ning jõudu! lausuda ja lahke pilgu otsa vaadata. Suures linnas aga kiirustatakse muidugi üksteisest mööda ja ülepea elatakse üksteisest mööda; eks ta ole, ei suuda igatühte tähele panna, veel vähem, et meele pidada.

Noojaanoh, meie iideses ja tänapäevases rahmelavas Tallinnas juhtus nüüdsama sügisel ja varasel videvikutunnil, et mind kõnetas «Estonia»-maja teatripoolse otsas keegi kõhnuke naine, kes vaatas päris murenäoliselt ringi ja küsis vene keeles:

«Vabandage, kus on see kuju... noh, mees, kes istub?» Mees, kes istub, mõtlen. Ahah, küllap Tammsaare.

Naine jutustab: ta on ära eksinud, ei leia õiget teed üles, ilm hämar ja...

Hämar muidugi, juba videvik käes. Hüva, peab hädas-olijale teed juhatama.

«Ega see kaugel olegi, ma näitan,» ütlen ja viipan, tulgu kaasa.

Naine teadustab: kui ta kaubamaja läheb, ikka sellest kujukst mööda, ikka alati mööda ja mööda, aga täna eksis ära, ei saa aru, kuidas see küll juhtus...

Kas vanamemm on maalt tulnud, küsin.

Oh ei. Elab Tallinnas. Kas

ammu? Kaksikümmend aastat, ei, juba kaksikümmend üks aastat. Tütar kutsus, lapsi hoidma. Enne nad elasid Kalamajas, nüüd aga Lasnamäel. Tütar on kaubastu raamatupidaja, väimees aga «Dvigatelis» meister, kuulutab memm tähtsalt.

Aga kust kaugelt ta on Tallinna tulnud, küsin.

Kaluga kandist, vastab babuška.

Ja äkitselt hüppab mu mõte nii-öelda Põrgupõhja-lainele ja pärin muulates:

«Kas seal kirikud pandi kinni?»

«Ah kirikud?» kostab tädi-ke lihtsameelselt. «Mõned pandi kinni, aga mõned on alles.»

Ei ole kaugelt minna. Tammsaare istub oma isegi-ki alusel, istub õhtuvidevikus oma arupidaval moel.

Naine imestab: siin see ongi, aga ei osanud tulla...

Inimene võib ka tuttavas metsas ära eksida, väidan ma. Jaajah, nõustub memm.

«Siin ta ongi — mees, kes istub,» ütlen teejuhina lahkelt.

«Aga mehel on nimi, kah. Lugege!»

«Ei oska,» sõnab babuška.

«Ei oska lugeda?»

«Ma eesti kirja ei oska.»

«See pole eesti kiri,» õiendan ja täpsustan: «Selle kohta öeldakse: ladina kiri, ladina tähed. Ja mehe nimi on Tammsaare. Kas seda nime olete kuulnud?»

«Ei tea, ei mäleta. Võib-olla tütar teab. Või tütre tütar, tema õpib Tartu Ülikoolis arstiks.»

Ma kordan: «Pidage meeles — Tammsaare.»

Ja seletan mõne lausega: kirjanik, palju raamatuid kirjutanud, tema raamatuid on

ka vene keelde tõlgitud. Ja lisan: Tammsaare tõlkis samuti vene kirjanikke eesti keelde, Tolstoid, Dostojevskit, Gontšarovit.

Vanamemm noogutab:

«Tolstoid ma tean, Dostojevskit kah. Ega ma kuigi suur raamatulugeja ole. Pole aegagi. Tütar vahetevahel loeb ja räägib siis mullegi. Tütre tütar juturaamatutest ei hooli, teda huvitab muusika.»

Ma pajatan:

«Tammsaare on sündinud sada ja kaheksa aastat tagasi. Tammsaare on surnud. Aga Tammsaare raamatud ja mõtted elavad edasi.»

«Imelik küll, mõtted elavad edasi,» arutab memm ja lisab: «Interesni.»

Ja mina mõtlen: see interesni-sõna ei ole memme enese sõna, on vist tütre või tütre tütre oma.

Ma kaldun pisut kõrvale ja ütlen:

«Lehes kirjutati, et Eestimaa kõige vanem elanik on sada kaheksa aastat vana. See naine elab kusagil Mulgimaal. Mulgimaa asub Lõuna-Eestis. Kas see on teile tuttav nimi?»

«Ei tea, ei mäleta,» vastab memm. «Võib-olla tütar teab.»

«Mulgimaa elanikke kutsutakse mulkideks,» ütlen ma.

Välgatab mõte, et kõneleks pisut mulkide uhkusest. Samas mõte hüppab Vilde «Vigastele pruutidele», nondele Läänemaa nutikaile pruutidele ja Mulgimaalt tulnud isekaile peigmeestele. Olgu pealegi, jäägu mulgid mulkideks! Ei tulnud ma siia loengut pidama.

Ma tutvustan edasi:

«Teate, Tammsaarel on pikk jutt «Põrgupõhja uus Vanapagan». Romaan, ponimajete?»

«Ponimaju.»

«Selle romaani peategelane on Jürka. See Jürka jutustab, et on Venemaalt ära tulnud, sest et Venemaal pandi kirikud kinni.»

«Interesni,» sõnab vanamemm. «Ah siis sellepärast te küsisite minult kirikute kohta?»

«Sellepärast jah, see raamat tuli meelde. Võtke raamatukogust, lugege. Las tütar võtab, loeb ise ja jutustab teile.»

«Tähendab, on mõtet lugeda?»

«Muidugi on mõtet,» vastan ausalt ning siiralt. «Ei ole paks raamat, ei ole igav, ei väsitä. Ja kui tütre tütar ei ole lugenud, las loeb temagi.»

Nõnda ma tegin hiljuti Tammsaare kuju ääres Tammsaare heaks propagandat.

Heakene küll, too memm küsis veel, kuidas selle kirjaniku nimi nüüd oligi, ja seadis siis sammud tuttava kaubamaja poole.

Mõtlen sellele kaugelt tulnud babuškale oli Tammsaare lihtsalt üks tundmatu kuju, nimetu mees, kes istub...

Ja pöördun istuva Tammsaare poole:

«Näed sa, vana Tammsaare, teen praegu sinu kasuks kihutustööd, nagu vanasti öeldi. Mis seal ikka, Vargamäe mehed peavad kokku hoidma.»

Ning mõtlen: tuhanded inimesed käivad, tõttavad, kihutavad Tammsaarest mööda ja mööda, aina kaubamaja poole ja aiva kaubamajast tagasi, ning Tammsaare istub visalt, jonnakalt, endasse süvenenult, üha istub ja istub, mõtleb ja mõtleb ning mõlgutab oma põliseid igavikumõtteid...

Niisugune on kujude saatust sellesinases argimaailmas, arvan ma. 1986

Kuus «Jommi»-raamatut

HEINO KIIK, ELAME OLE, ENE-SETEOSTUS. Tallinn. «Eesti Raamat», 1989. 304 lk.

Jommi elukäik on nagu Homo soveticus'e elulugu ikka:

	raamatu lõppu määritud kirjutamise (lopetamise) aeg	ilmumise aasta
1. «Alguse asi»	veebruar 1969	1982
2. «Elame üle»	1969	1989
3. «Meheaastad»	1968	1971
4. «Brigadir»	veebruar 1972	1982
5. «Pensionieelik»	?	1975
6. «Eneseteostus»	31. oktoobril 1986	1989

Nii et kõige kahtlasem lõik Jommi eluloos on tööpataljoni teenimine («Elame üle»), selle fakti teatavastegemine lugejatele võttis aega kaksikümmend aastat. Ehkki Jommi ei surnud tööpatis nälga ega midagi, kõndis koguni kasuka ringi.

Ainult kolmteist aastat trükiti esimest osa, kus Jommi pildisuurendusagendina ringi rändab ja hiljem valimistel Pätsi-vastast kihutustööd teeb. Aga noh, teiselt poolt oli ta jälle kaitseliidus, suure talu perepoeg pealegi. Ei osanud Jommi endale ankeeti valida, mitte ei osanud. Isegi neljas osa, kus Jommi kommunistliku töö brigadi kamandab, pidi kümme aastat ootama. Hm, kümme aastat aresti on miinimumkaristus näiteks terrori-akti või kodumaa reetmise eest, kummaga on Jommi puhul tegemist? Jommi isegi ei kiru nõukogude korda, anekdoote ka ei räägi. Täiesti lojalne kodanik. Ostab endale küll maja, aga ei koori ka riiki, korraldab tootmist ikka nii, et plaanid täis, tema seanahka vedada ei oskagi.

Mis katkuspisik siis Jommil ikkagi küljes on, et teda nii kaua seitsme luku taga peeti? On's Jommi eesti Svejki, kes õõnestab usku? Mitte küll Austria-Ungari keisririiki, vaid sotsialistlikku isamaasse? Et näe, kestab ja kestab see nõukogude võim, ümberkasvatamine käib mis müriseb, aga Jommi muudkui askeldab, küüned oma poole? Ei õpi isegi mitte vene keelt ära, ehkki käib Moskvas kaubareisidel. Töötab siis tohutu riigimasin lausa tühikäigul, et ta ühest-ainsast Jommist jagu ei saa?

On's Jommi hoopiski eesti uus rahvusepos? Eks Kreutzwaldi kirjutas oma «Kalevipoega» mõisnike ajal, Kiik oma «Jommi» jälle nõukogude ajal. Võõrad ajad mõlemad, aga eks rahvas taha kuidagi ikka püsi- ma jääda. Kirjanik siis annab lootust, Jommi kui rahvuskangelane? Aga miks ka mitte? Rahvaluule sangarid on enamasti pisut kohtlased, Kalevipoegki laseb siilil ennast õpetada, ehkki tal jõudu kui palju. Vanapagan jääb ikka Kaval-Antsele alla. Jommi elu- jõud peitub ehk selles, et ta on Kaval-Ants ja Vanapagan korraga. Või kordamööda. Lendur-Kutt ütleb, et Jommis moolavad looduseadused. Aga kes või mis saab looduse vastu? Isegi sotsialism ei saa.

Eepose sangaritele on tavaliselt iseloomulik teha teatavaid vägitöid. No aga kas vagunitäie meeste korralik toitmine teel Volga äärde ei ole seda? Või kolmekorruselise kivimaja ostmise südalinna? Kui paljud ausad inimesed on sellega hakkama saanud? Et vägitegudelgi on mastaabid? Muidugi on, ega ma arvagi, et Jommi puhakuks tuleb kuulutada. Ent nõudkem igatühest seda-mööda, palju talle antud. Jommi teeb igas olukorras nii palju, kui suudab. Aga kes ülevat mütolooiat soovib — palun väga, kas Karlofiine kavatsetav hõbekuju, mida Jommi tahab valada lasta, ei ole siis kõrgematesse sfääridesse kün-

mitte ei saa ühekorraga kirja panna, alailma pead kavalda- ma ja valgeid laike varjama. Vahepeal veel kontrollitakse ka, kas oled ustav või ei. Seame «Jommi» kuus raamatut ritta:

div idee? Siinkohal sekkuvad isegi Olümpose jumalad, Heinrich Valk näiteks. (Märkuseks vahele: tagakaanele ostjaid meelitama valitud tekstilõigus korduvad kaks märksõna — Valk ja kuld. Kas järgmises raamatus lastakse Jommil ka Marju Lauristiniga tuttavaks saada?). Aga ei ole abi kusa- gilt. Hõbedat on, skulptoreid on, aga kroonu ei luba. Mees ei tohi oma raha eest kadunud naise mälestuseks hõbekuju teha lasta. Sarviku teod olid ka arusaadavamad kui riikli- kud määrused. Aga Jommi ei lase ennast suuremat häirida. Ei õnnestu üks idee, katsub ta teist. Kui pooled asjad lähe- vad aina aia taha, siis ülejää- nud pooltest saab ikka asja.

Oma Jommi-eepose on Kiik osanud äärmiselt veenvalt kir- ja panna. Loed poolkirjaoska- matu ärimehe mõttemõlgutusi ega hakka kordagi igav. Mõni teine autor oleks lasknud Jom- mil poolelijäänud alghariduse kompensatsiooniks usinasti ajalehti lugeda ja loetu sisu ümber jutustanud. Kiik, nagu eespool öeldud, on suutnud vältida isegi anekdoote. Ja mitte iga mees ei oska linna näha nõnda nagu Jommi. Möö- da Vaksali tänavat minnes on mõnikord tunne, et siin see Jommi maja nüüd on... ei tea, kas mõni rongiletõtaja on jälle suitsukoni maha visanud, Jommi pistab pea aknast väl- ja ja tuleb luuaga kraapima. Kuigi tegelikult on Jommi ju- ba seitsekümmend üheksa aast- tat vana, kümnenda aasta poiss nagu ta on. Või peaks kasutama minevikku: oli?

Aga eepose peategelane ei saa ometi nii lihtsalt surra. Kiik jätab ta kuuenda raama- tu lõpul ginkot väetama, seda- sama Süda tänava hõlmikpuud, mille ümber kaua aega suured diskussioonid käisid. Tahab see olla sümbol, et Jommi on sa- masugune relikt nagu ginko- gi?

Õnneks Jommi seesuguseid sõnu ei tunne, ta ei teagi, et temasuguseid ei tohi olemas olla. Jommil on lihtsam elada kui dissidentidel. Tema ei mõistagi, millega ta kogu aeg sõdinud on. Kui taipaks, siis vahest ei hakkakski vastu.

Sest suure riigimasinna ham- masrattad on Jommi mitu kor- da puruks jahvatada püüdnud: katsunud teda kaevikusse top- pida ja kivimurdu külmutada, pannud okstraadi taha, refor- minud tema kogutud vene rublad, nullinud tema enese- teostuse võimalused — mõist- likus riigis leidnuks Jommi ärimehetalent kindlasti raken- dust. Jommi siht pole ju raha, vaid tegu.

Eepose kangelased peavad õnnelt otsa saama, mis kan- gelased nad muidu on. Kuigi jah, pigem kipub õnnelt ot- sa saama hoopis riigimasin, mitte Jommi, ja kangelaslikku- sest pole lõhnagi. Või on ainu- üksi nende aegade üleelamine kangelastegu? Kas võilill, mis asfalti augu murendab, on kan- gelane? No eks stagnaaja eepi- kal ole ka omad reeglid — ja enne lõplike järelduste tege- mist tuleb igatahes ära oodata «Jommi» seitsmes raamat.

ASTRID REINLA

ESTICA

Kuukirjas «Literaturnoje Obozrenije» (1989, nr. 11) arvus- tab A. Nernzer Jaan Krossi «Rak- vere romaani» ja «Professor

Martensi lahkumist, mis tänavu O. Samma tõlkes ilmusid ühiste kaante vahel ka Moskvas.

Asja Kanada-reisilt tulnud Mikk Mikiveri viis möödunud esmaspäevane lennuk Moskvasse, kus tal tuleb osaleda 12. novembril Kremli Kongresside palces alanud NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi teises istungjärgus. Vahepeal leidis ta aega vastata ühele tema poolt hääletatu pärimis-tele.

■ Millise meeleolu ja istungjärgule sõidab?

Kui ma Moskvast saadetud ja Ülemnõukogu Presiidiumi poolt ettepanekuga päevakorraga tutvusin, olin rabatud selle tühisusest praeguses poliitilises situatsioonis. Mind ja tõenäoliselt ka minu valijaid suures huvitavate komisjonide teadaanded (Tbilisi sündmustest, Mägi-Karabahhiast, MRP-st) on pakutud välja päevakorra sappa ja mul tekis kohe kuri kahtlus, kas nii meelega üle ääre ei taheta lükata. Muidugi tuleb vajalikuks pida vahepeal valitud saadikute volituste kindlaksmääramist, 13. viisaastaku printsiipide arutamist koos majanduse tervendamise probleemidega, konstitutsiooniparanduste arutamist valimissüsteemi asjas, kuid enne mitmete seadusprojektide läbivaatamist tuleks ruumi leida just nende komisjonide töötulemuste arakuulamiseks ning läbiarutamiseks. Enne arastõttu oli meil, Eestist valitud saadikuid, Toompeal omavaheline kokkusaamine, kus arutasime meie võimalusi seal. Tegin ettepaneku, et meie asi oleks Balti saadikute grupp kokku võtta ning panna ette päevakorra muutmine, mis tõstaks nende komisjonide töö arutamise keskmaks. Oleks ju ülm aeg jõuda MRP kohta käiva otsusele. Seda enam, et 1968. aasta Nõukogude armee sisse- marss Tšehhoslovakkiasse on ekslikuks tunnustatud. Meenub, et möödunud kevadel püüti Afganistaniga seoses ka Tšehhoslovakkias rääkida, ent siis lõigati see küsimus ära. Ja nüüd, ilma parlamentaarse käsitletuse, tegi grupp seltsimehi selle ära.

Minu arvates on tähtis, et jõutaks MRP kohta käiva otsusele parlamendis. Pealegi on meil Eesti NSV Ülemnõukogu otsus 1940. aasta sündmuste kohta.

■ Mida arvad vahepealsest arengutest vabariigis?

Kanadast tulnud, lugusin vahepeal ilmunud ajalehti, kus korrutati, et EKP positsioon on kõikumale lõõnud, autoriteet taas langenud, olukord raske. Et EKP peab muutuma, puenema. Milles asi? Inimestele on saanud selgeks EKP pidurdav osa mitmetes arengutes, et tal puudub julgus ja selgus. Ta isegi ei julge lõhki minna selle nn. rahvustunnuse järgi, millega teine pool (interliikumine) pidevalt ähvardab. Aga mis siis? Siis minnakse lõhki nende tunnuste järgi ja siis näeme, kuidas kumbki pool end nimetab. Soomes oli hulk aega kaks kommunistlikku parteid. See ongi see — teravad asjad suunatakse patja, pehmesse kohta. Kas Leedu KP autoriteeti ei ole ülal hoidnud ja seda pidevalt tugevdanud rahva silmis just see, et ta on julgelt aktsioonide eesotsas, vahest ainult «Sajadis» on võrdväärne ta kõrval. Miks tõuseb Leedu KP autoriteet kogu aeg? Aga sellepärast, et ta teeb kogu aeg seda, mis on rahva sügavam taotlus — iseseisev, suveräänne Leedu riik. Kas ei peaks EKP tegutsemine olema aktiivsem, kas ei pea rahval olema tema taotlustest suurem selgus, sest EKP on ju praegu ainuke, kes suudab pida läbirääkimisi Moskvaga — tal on selleks oma kanalid ning võimalused. Nüüd peatse valimisvõitluse eel on eriti vaja täiesti üheselt mõistetavat platvormi, täit selgust selles, mis puudutab

KUIDAS OLLA?

KONGRESSIEELSEID MÖTTEID

iseseisva Eesti riigi loomist. Mõningal määral selgitas EKP positsiooni küll viimane EKP pleenum, aga mismoodi seda sõltumatust, suveräänsust või iseseisvust (kõiki neid sõnu kasutati) võtta tuleb ja mis- sugused teed sinna viivad, see jäi küllalt looritatuks. Viimasel ajal räägitakse suveräänsusest NSV Liidu koosseisus. Kuid seal oleksime ju Moskva täielikus meelevaldas. Tunne- me ju oma partnerit viisküm- ment aastat ja enamgi. Seal ei ole pidanud ükski leping, venitatult mõistetakse iga antud sõna. Näeme, et suuri raskusi on minevikus tehtud leppimuste ausa tunnustamisega. Pea astume IME-sse. Milliseks kujuneb IME, kui üle kõige hakkavad käima NSV Liidu seadused? IME-t ei tohiks käi- vitada selleks, et meie rahvast saaks üha rohkem koorida — meie esimesel IME-aastal pealepandud Liidufondi maks aga on selge märk sellisest tahtmisest.

■ Mida arvad NSV Liidust väljaastumisest?

Ma ei saa aru, mis surma- patt see on — iseseisvuda suurest liidust ja valida demo- kraatliku riikluse meie jaoks parim vorm. Pole ju tähtsust sel, kas riigi nimetuses on sõna «sotsialistlik» või mitte — isegi mitmed meie oma kõr- ged mehed on mõistnud, et näiteks Rootsis või Sveitsis on sotsialismi rohkem kui meil, kuigi nende riigi nime- tuses seda ei reklaamita. Miks ei ole meie kompartei teinud analüüsi, mis juhtuks siis, kui me astuksime NSV Liidust välja? Ehk teeks see analüüs meile kõigile selgeks, et oleme väga rumalad, kui seda tahame? Tuleks ära näi- data, miks meil on kasulik edasi olla. Meid on tumedalt ähvardanud Jarovoi, Kogan, viidates asjadele, mis siis juhtu- vat. Kui tahetakse olla juhtiv partei, ei saa neid kuulama jääda.

■ Kuidas sa vaatad praeguste väljaastumiste parteist?

Ma vaatan neile nii, et olen ise jõudnud üsna sellise sammu lähedale. Seisaku ajal 1970.—1980.-ndate aastate algu- ses kahetseisin tõsiselt, et olin astunud parteisse. Aga minu astumise ajal — 1963. aastal paistis korra kõik heledam — hulk noori arvas, et saame

seestpoolt midagi ära teha. Ent edasine aeg muutis par- teisse astunu täielikult ohjes hoitaks. Viimased poolteist aastat on olnud tõepoolest hu- vitav — partei vedas seda muutumist ja partei liikmena oli ka mu sõnal kaalu. Aga nüüd näib see kõik jälle ta- sanduvat vaikelu poole. Minu arust on igast parteist lahku- mine normaalne ja loomulik protsess. Alles nüüd on avanenud võimalus kuuluda mõnda muusse liikumisse — parteisse. Kuidas saab hukka mõista valikuvabaduse kasutamise õi- gust? Teiseks, olen kindel, et EKP-le oleks kasuks, kui sealt lahkus veel rohkem liikmeid — konservatiivse-kaikamehi (aga näib, et just need taha- vad edaspidigi võitlussalk olla ega poolda partei muutu- mist). Araminek ei pruugi tähendada seda, et tahad ühest kohast hirmsasti ära minna, et tahad mujale minna. Ma ei taha jääda kõrvale ega loobu- da sellega tegelemisest, mida oskan, aga ma ei taha ka kuuluda organisatsiooni, kui see ei suuda täiel määral päl- vida inimeste usaldust... Aga rahval on õigus arvata, et toimub järjekordne ost-müük nagu 1940. aastal. Ja rahval on õigus seda arvata, sest seal ei taheta, et meie staatuse asi muutuks. Ja mis on üldse praktiliselt muutunud? Isegi seadusandluses ei ole kuigi- palju nihkunud õigusriigi poole. Kas võib kindel olla, et sind või mind kuu või kahe pärast ära ei «nidistata»? Keegi ei ole praegu veel kin- del, et ei juhtu kukerpall. Kui võrrelda: Saksa DV-s ja Tšeh- hoslovakkias mindi hiljem liik- vele, aga seal on paari nä- dalaga tehtud selliseid sam- me, et ohud on tagasipöördum- matuks muudetud. Nad on oma tulevikuarengutes märksa kindlamad.

■ Võib-olla tuleks teha uus kompartei?

Nüüd on hilja uut kompar- teid teha. Nüüd läheks kogu jõud selle tõestamisele, et see ei tähenda midagi, et ta nimi on kommunistlik partei. Seda oleks võinud teha mõni aeg tagasi. EKP peab mõist- ma oma erilist rolli praegu- hetkel sellest aspektist, et te- ma on ainsana teiste liikumis- te (parteide) hulgas see, kes on aastakümnete jooksul meid ametlikult juhtinud situat- siooni, millest nüüd püüame välja rabelda. Ja see muudab

palju, eelkõige kohustab pal- juks. Eelkõige siit tuleks par- teil otsida missiooni, tegevus- kava suhet teistega ja nende- ga iseenda sees, kes vaele pro õiglusele rajatud süsteeme ikka veel õigustavad (inter- nationalistid).

■ Kas pead kaotatud arengutempoisid väga oluliseks?

Kui asju ei taheta muuta, siis võetakse arsenalist välja asjade edasilükkamise, nende- ga venitamise taktika. Selle- ga kindlustatakse igal juhul endale taganemistee, jättes tar- ga taktika mulje. Aga kas ei kaotata selles mitte ainult õi- ge ajamoment, vaid ka rah- va usk parema tuleviku või- malusse. Ma kardan, et nii- suguse vaikeluga võetakse rah- valt ära see töötahe, mis tal oli siis, kui ta laulis. Siis tal oli tahe tööd teha nii, nagu ta laulis. Aga väike saabki suur olla ainult kõva tööga. Viimasega oleme siin ja seal silma paistnud. Aga see on kiire kaduma — on olnud nii palju lubadusi, horisont on olnud nii hele, aga kui see uuesti ptkkamööda pilve tõu- seb, siis kaob vaimustus ära. Siis hakatakse vihasele pihla panema eraettevõtlusele, üri- tatakse vaid isiklikes huvides. Ja ei maksa arvatagi, et rub- lade eest kõik ära tehakse — osa küsitakse markades. Üldi- selt aga — riigi kõis, las lo- hiseb. Seepärast peab ees ole- ma väga terav kutsuv valgus, mille nimel inimesed hakka- vad raadama läbi selle umbe- kasvanud metsa. Inimesed peavad teadma, miks seda te- hakse, mis suunas seda teha- ke, mille nimel end ohverda- takse. Hundipalu Tiitki kõne- leb «Tões ja õiguses», kuidas vaimustusega kaevati kraave ja puhuti pasunaid isamaa nimel. Meie olukord poleks oht- lik, kui oleks kümme või viis- teist miljonit eestlast, aga meid on ainult miljon ja igas hetkes on selle rahva olemise ja mitteolemise probleemid. ERSP-le võidakse ju ütelda, et lihtne on loosungit iseseis- vast Eesti riigist sel kujul püsti ajada, ning kiuslikult küsida, mida te selle heaks teha suudate, aga nende sea- tud eesmärgist mitte sammugi taganemise taktika, nende väsimatu selle eesmärgi meelde- tuletamine — see tekitab aus- tust nende vastu, sest nende poolt on rahva südamehäälest tuletatud nõue iseseisvast Ees- ti riigist väga kindlalt formu-

leeritud. Kui meil nagu Lee- duski kaob komparteid privi- ligeeriv konstitutsiooni 6. pa- ragrahv, pole raske ennusta- da, kuidas Ülemnõukogu tu- levases valimisvõitluses võib käia oma eesmärgke ebalevalt väljendava EKP kandidaadi käsi. Põhjus — ta platvormis on keerutav hägususe. On pal- ju probleeme, mis vajaksid EKP poolt taganttõukamist kiiremate lahenduste suunas. Ma ei tea, kuidas täpselt on asjad rehabiliteerimistega ja endistele kannatanutele hüvi- tuse maksmisega, olen vaid siit-sealt lugenud, et need ku- riteed, mis ühel õöpäeval teh- ti suure otsustavusega, nende heastamise ning asjade õiges- se rõõpasse ajamine läheb aeglaselt ja suure kriginaga. Hiljutine välismaal käimine ja kokkusaamine sinnapaista- tud eestlastega pani mind en- damisi küsima, mis me oleme teinud nende õiguste jalule- seadmiseks, sest nad olid ju sunnitud oma elu päästmiseks põgenema? Kui neist järsku 200—300 korraga tahaksid ühel päeval tagasi tulla meie «õigusriiki» ja nad esitavad omaid nõudmised — kas me oleme tegelnud nende probleemidega. Midagi võiks ju ka selles asjas ära teha. Oleksime esmaalgatajad milleski.

On veel üks avalik või pool- avalik teooria: lähme kõige- pealt majandusliku iseseisvu- se teele, saame jõukaks, alles siis, pärast majanduslikku ise- seisvumist hakkame rääkima tegelikust riiklikust suverään- susest. See teooria ei pea vett. Me kaotame sihi silmades eest ära. Või ei ole meil enam üld- se võimalust seda riiklikku iseseisvust kõne alla võtta.

■ Kuidas näed kunsti ja kultuuri seisus IME tingimus- tes?

Ma ei ole kusagilt lugenud lauset: me tahame luua Ees- timaal uut tarbimisühiskonda. Seda ei ole kusagil kirjas. Aga kunsti ja hariduse kontsept- siooni läbitöötamatus korral ju seda asutakse looma. See on ju selge, kui seatakse ees- märgiks ainult nõtkuvad riui- lid ja letid. Seni oleme olnud sõnades välismaa tarbimis- ühiskonna vastu, ent ei ole rääkinud sellest, kuidas seal seda vaimustatakse. Viimase püüdu me oma IME projek- tidest välja ei loe. Ja seetõ- tu muutub kogu IME minu jaoks küsitavaks. Seit majan- dust ei pane korda inimeseta (kuigi ka orjad, suuraferistid, spekulandid jt. on lõpuks inimesed) — vaimuselt ja füüsi- liselt vormisoleva, tõeliselt si- semiselt vaba, mitte vabaks- kuulutatud inimeseta. Kust ja kuidas selline muretsatakse, on IME-s tähelepanust väljas. Paneme majanduse korda, siis pärast näeme? Hiinlased (us- kumatu küll) hävitasid kõik varblased, siis pidid muud probleemid iseenesest lahene- ma... Kui looduses on kõik probleemid omavahel seotud, kuidas siis inimühiskonnas pole? On arvatud, et kurite- gevuse metsik kasv on seotud põhiliselt kaubapuudusega. Aga kas ei järgne veelgi met- sikum kuritegevuse kasv, kui kaupum korrekse saab, sest siis on rohkem neid, kellelt neid võtta ja veel enam võtjaid, sest miks mitte võtta, kui nii on lihtsam ja põnevamgi. Ja mis peaaasi — harjunum. Prae- gu ei ole veel hilja kunsti, kultuuri ja hariduse proble- mid IME-s, õigesse suurusjär- ku tõsta. Võib-olla tuleb sel- leks teha loominguliste liitude teine ühispleenum. Mõningaid arupidamisi selleks juba on olnud. Selle vajalikkus selgub kõige lähemas tulevikus.

Küsitlenud ENDEL LINK

KAAMERAGA RIIGIVANEMA JÄLGEDEL

givanema elu kaudu jutusta- da ka Eesti Vabariigi lugu. Film valmib koostöös Rootsi Televisiooniga, Eesti, Saksa ja Soome filmiarhiividega, mitmete väliseestlaste oma- kasupüüdmatu abiga. Oleme juba külastanud Eesti Vaba- riigi kantseleiülema Elmar Tambekit Vancouveris, 1934. aastal laiali läinud Riigikogu liiget Helmut Maandit Stock- holmis, perekond Heikkilät Turu lähedal Ruskos, kus pre-

sident Svinhufvud ja riigiva- nem Pääts 1931. aasta südasuvel istutasid tammed Soome põ- listalu õuele. Oli ju Konstantin Pääts Gustav Suitsu algatatud Soome-Eesti Uniooni üks tu- lisemaid pooldajaid, Soomes oli ta maapaos ja hiljem kolmel korral visiidil juba riigipeana. Järgmised võttepaigad on meil Jämejalal, Saaremaal, Hiiumaal, Kalininis, Ufaas. Et aga midagi olulist riigivanema eluteelt kahe silma vahele ei jääks, palume veel elavate tunnistajate abi. Mälestused isiklikest kohtumistest, teated Konstantin Päätsi külastatud paikadest (arvatakse, et ta on istutanud Eestis üle 200 tam- me, aga kas?), kirjad, fotod on tuhandest tänapäev.

Filmigrupi «Riigivanema» nimel MARK SOOSAAR «Tallinnfilm», Tallinn, Harju 9, tel. 44 50 29.

ESITENDUSI «ENDLAS»

3. detsembril tuli siin lavale Eugen O'Neill «Saatus heidiku te kuu», mille lavastas Priit Pedajas, kujundus on kunstnik Vello Tammelt. Vasakpoolsel pildil: Phil Hogan (Arvi Hallik) ja tema tütar Josie Hogan (Liina Tennosaar).

20. detsembril nägi samas rambalavast Bernard Slade'i komöödia «Tuleval aastal samal ajal». Lavastus on peanäitejuhilt Ingo Normetilt, kujundus on külaikunstnikult Marju Pottisepalt.

Pildil: Doris (Tiia Kriisa) ja George (Mihkel Smeljanski).

KALJU PRUULI fotod

NUKUTEATER ON IKKAGI TÕSINE TEATER

ust sellise lühiarvamuse võime välja öelda pärast käesoleva hooaja probleemide ja sisult tõsiste Nukuteatri uulavastustega tutvumist. Väga heal kirjanduslikul materjalil põhinev «Ruhv ja Lendav Hollandlane» (norralase Tor Åge Bringsværdi nukunäidend) näitleja Ahti Puuderselli debüütlavastusena ja Martcelijus Martinaitise «Tuhapart» — leedu muinasjutt leedu lavastaja Algirdas Mikutise käe all on nii mõneski mõttes traditsioonilised. Nad vastavad teatripoolsetele taotlustele nii sisuliste probleemide tõsiduse kui vormilise küljega (kasutusel on nukk + elav näitleja, kus esmase tähenduse saavad näitleja plastika ja intonatsioonid). Tegu on siin maagilise atmosfääriteatriga, kus oluline pole mitte niivõrd sündmustiku publikule ettemängimine, kui võrd tema tundeolu mõjutamine. See on ansambliteater, kus lavastusliku harmoonia üheks lahutamatuks osaks on näitlejate mänguline harmoonia. Viimane on täiesti olemas «Tuhapardi» lavastuses. Kuigi selles on tugevad keskmängijad Aita Vaheri ja Hendrik Toompere näol, nad ei sooleeri, vaid näitlejate koosmäng (sageli sõnatutes stseenides) on peaaegu ideaalne. (Peale kahe eelnimetatu mängivad veel Tene Ruubel, Anu Presjärv, Heino Seljamaa ja Mart Kampus). Ka on «Tuhapart» üks väheheid lavastusi, mis näis esietenduseks täiesti valmis olevat, kui pidada silmas lavastajapoolset tööd. Tulemuseks on ühtne orgaaniline lavastuslik tervik: poeetiline ja sügavalt etnograafiline teater. Siin võtavad laulude rituaalsus (muusika leedulaselt Sniegulõ Dikšitelt) ja näitlejate muusikaalsus. Puudu jääb aga kontrastsusest: jõust negatiivset tegelaspoolust eredalt esile toomaks. Tõsi, näitlejate mängus on see jõulisus küll olemas. Ent näitlejat tuleks visuaalses plaanis senisest enam toetada. Praegu mõjuvad punased puust kriginaga liikuvad nõidnukud pigem koomiliste tegelastena. Tundub, et näidendi tegijad on siin püüdnud leedu muinasjuttudele omast elu julma pooluse peegeldust eesti publiku jaoks pehmendada. Ehk aga polekski meil emotsioone, pingeid ega traagikat lastetendustes nii väga vaja kartata? Võimendades kurjust lavast, tajub publik saalis seda-võrd selgemalt head. Mõistagi toimib ka vastupidine mõjutatus. See kõik kasvatab vaatajas emotsionaalsustunnetust, madaldab valuläve ja muudab

ta osavõtlikumaks kõige ümbritseva suhtes. «Tuhapardi» on mõjuvaim lõpukujund — pardikese tõusmine tuhasta. Kurja nõia põletatud tüdrukuse asemel tõuseb tuhasta pardike kui headuse igavese kestvuse sümbol. See lüürilis-filosoofiline lavalugu sunnib mõtisklema headuse ja kurjuse vahekorra ning nendevahelise võitluse igikestvuse üle maailmas.

«Tuhapardi» lavastus annab meie vaatajale aimuse leedulaste nii omapärasest ja rikkast nukuteatrikunstist (ka Rein Lauksi lihtne lavakujundus ja puunukud on lahendatud leedupäraselt), jõudmata siiski nende tippudeni. Vastupidi «Tuhapardile» oli «Ruhv ja Lendav Hollandlane» esialgu kaugel oma täisküpsusest. Puudu jäi näitlejate mängu sisemisest sügavusest ja harmooniast. Kümme-konna etenduse järel on lavastuse kvaliteet tõusnud ning see protsess näib jätkuvat. Kui algul jättis lavaline liikumine üsna abitu mulje, siis nüüdseks on pantomiimilised stseenid saanud näitlejapoolse sisemise põhjendatuse ja mõjuvad vaatajale loomulikumana. Selget edasiminekut on tunda lavastaja Ahti Puuderselli Lendava Hollandlase osatäitmisel. Kõrvuti südamliku lüürikaga on uusi värve ja mängurõõmu lisandunud Piret Sikkelle väikesemere-maale Ruhi osas. Uusi arenguid võib täheldada ka Malle Peedo, Evi Uusi, Mare Manderi, Kalju Reneli ja Margus Tabori näitlejatöödes. Lummab lavastuse atmosfäär; tema tundeall põhitoon ja salapärase veealune maailm, kus olulist osa etendab K. Susi õnnestunud muusikaline kujundus. Noorel lavastajal ja kunstnikul Anna Andrestel on visuaalses plaanis jätkunud küllaga ideid ja fantaasiat. Lühidalt öeldes peab tunnistama, et lavakujundus on ilus. Mis puudutab nukkude kvaliteeti, siis on mõned rohkem, mõned aga vähem õnnestunud. Neist esimeste hulka peab kindlasti arvama veel Hendriku oma massiivse pea ja avanäva suuga. Huvitavalt on lahendatud ka tohutu suur kalasumbast inspireeritud punane meremadu onu Ludvik.

«Ruhv ja Lendav Hollandlane» mõjub üleskutsena inimlikule headusele, halastusele ja andestamisele. Lavastuse ülevamaid hetki on vana Homaari palve merede Issandaie ja südamluk poeetiline fiinaal.

EIKE VÄRK

Tänavune 32. Leipzigi rahvusvaheline dokumentaal- ja lühifilmide nädal (24. XI—30. XI) toimus varasematega võrreldes sootuks erinevas poliitilises kliimas. Muidugi kujundasid viimase kuu jooksul ühiskonnaelus aset leidnud lausa revolutsioonilised ümberkorraldused (nii armastasid sakslased toonitada) kogu festivali meeleolu. Mingil määral kajastus see ka filmiprogrammis. Nii näidati äsja valminud reportaažfilme poliitilistest meeleavaldustest Leipzigi, Berliini ning Dresdenis. Ja kuigi põhiline osa konkurss- ning infoprogrammist oli sootuks varem paika pandud, näis, et filmide valikul polnud ka tollal erilisi takistusi tehtud.

Konkurssprogramm oli ääretult mahukas: ühtekokku toimus 17 läbivaatust, igapähe pikkus umbes kaks ja pool tundi.

Tänavu oli huvitavaimaks retrospektiiviks Ladina-Ameerika filmikunsti novaatori, argentiinlase Fernando Birri tööde läbilõige. 1925. aastal sündinud F. Birri on väga mitmekülgne ning autoriteetne loovisiks, ta on endale nime teenud nii režissööri, kirjaniku kui ka maalikunstnikuna. 1951. aastast alates on ta lavastanud hulgaliselt dokumentaalfilme ning mõned animatsioon-, eksperimentaal- ning mängufilme. 1988. a. valmis Birri mängufilm «Väga vana mees hiiglasurte tiibadega» (Gabriel García Márqueze järgi), mis sai rahvusvahelise tunnustuse. F. Birri elab Itaalias ning samas töötab ka Kuubas ühe rahvusvahelise filmiinstituudi direktorina. Leipzigi oli ta tänavu zürri koosseisus. Tohtu pika halli nabeme ning patsi seotud juuste, süsimusta ülikonna, maani ulatuva veripunase salliga Birri, kes kannab ka toas musta kaabut, oli festivali populaarseim isik.

32. LEIPZIGI FILMIFESTIVAL

Kaader Rein Raamatu ioonis-filmist «Linn», mis pälvis SDV filmiklubide auhinna.

Leipzigi filmipäevade parimaid töid (konkursiväline) oli Marcel Ophülsi USA-s tehtud nelja ja poole tunnine (!) dokumentaalfilm «Hotell «Terminus»», mis räägib nn. Lyoni timukast Klaus Barbiest ning tema ajast. Film sai mõõdu- nud aastal Cannes'is, tänavu aga Berliinis kaaluka auhinna, lisaks ka selleaastase «Oscar». Üksnes intervjuudest koosnev mammutfilm on ääretult kergesti ja lausa põnevusega jälgitav.

M. Ophüls oli ise samuti festivali külaliste hulgas. 1960. aastate põlvkond vaimustus eriti ameeriklase Andrew Solti esibiitli eluloost «Imagine: John Lennon». Konkurssfilmidest oli üks meisterlikumaid poolaka Andrezej Fidyki juba varem mitu

rahvusvahelist auhinda saanud «Paraad», mis näitab Kim Ir Seni kultust Põhja-Koreas. Autor on olnud täiesti erapooletu ning kasutanud Koreas ametlikult heakskiidetud teksti ja näidanud vaid seda, mida soovitati. Tulemuseks on äärmiselt koomiline ning mõlemapanev film, tegelikult on ju see kõik olnud juba varem Venemaal, aga ka teistes sotsialismimaades, vahest ainult pisut vähem groteskes vormis. Enamik tsitaate, mis juhi suhu pandud, või sõnad, millega teda ülistatakse, on meile ülihästi tuntud juba koolipõlvest, meil seonduvad need vaid Lenini nimega.

Paar väga siirast ning peen- netundelist filmi oli rootslastelt. Pooltunnine Tom Alandhi «Martina» näitas vaimsete puuetega sündinud tütarlast (mongoloid), keda kaamera on jälginud paljude aastate jooksul. Näeme, et armastus ja hoolitsus, ema pidev tegelemine lapsega on teinud peaaegu võimatu — filmi lõppkaadrites erineb Martina vähe teistest omavanustest. Stefan Jarli «Ajale pole nime» viis kahe vanainimese igapäevastes toimingutesse. Film sai FICC-i (Rahvusvaheline Filmiklubide Föderatsioon) auhinna «Don Quijote»; võtsin selle zürri tööst osa NSVL-i esindajana.

Eesti filmidest olid festivalil Rein Raamatu «Linn» ning Riho Undi «Kultuurimaja». R. Raamatu film sai Saksa DV filmiklubide eriauhinna. Väljaspool konkurssi demonstreeriti ka Mark Soosaare «Miss Saaremaa», paraku aga väheste istekohtadega stuudiokinos. Seega film tegelikult peaaegu ei jõudnudki vaatajani.

SULEV TEINEMAA

D. MAKAVEJEVI filmid Tallinnas

tingituna keelati selle linastamine Jugoslaavias 16 aastaks. Film käsitleb poliitika seksuaalsust ja seksuaalsuse poliitilisust ning selle lähteko- haks on sakslasest psühhonaal- lütiku ja seksoloogi Wilhelm Reichi (W. R.) mõtted.

Programmi neljandaks linasteoseks on USA-s valminud «Sweet Movie» (1974), kus on

mindud seksuaalpoliitikaga veelgi kaugemale. Varjamatu seksuaalsus, ja teotav suhtumine revolutsioonisse põhjustasid kõikjal sekeldusi tsensuuriga ning järgmise filmi tegemiseks sai D. Makavejev loa alles seitse aastat hiljem. Filmid linastuvad kinos «Kosmos» järgmiselt: laupäeval, 16. XII kl. 13 «Inimene ei ole lind», kl. 15.30 «Armastusjuhtum», kl. 18 «W. R.: organismi müsteeriumid» ja kl. 20.30 «Sweet Movie»; pühapäeval, 17. XII kl. 13 «W. R.: organismi müsteeriumid» ja kl. 15.30 «Sweet Movie».

AARE ERMEL

Kaader filmist «Sweet Movie».

Neli aastat tagasi tundus ekspressionismipomm veel liiga ohtlik selleks, et teda oleks võidud Kunstihoone ukse vahelt sisse lubada. Laste mängud tulega, milleks noortenäitusel esinejate eksperimente üldiselt peeti, hoiti esinduskohtadest kaugemal, ja nii nad arenesidki omapäi. Ometi olid nad juba aasta pärast ikkagi seepool. Nüüd läks kõik juba nagu õlitatult: kultuuri-lehe heatahtlik peanoogutus, ostud, tellimused. Paar särevaimat isiksust on tänaseks jõudnud nende kõrvale, keda meil elavate klassikutena koheldakse. Iseasi, kas see neid enam nii erutabki, sest avanev paistav ju seniolematud horisondid.

Millega motiveerida pööret? Kriitika leidis üles paralleel-nähtused saksa uusmetsikute ning prantsuse 1920. ja 1930. aastate nostalgia (mida kulmineeris suur retronäitus Pariisis 1981. a.) näol. Eesti kunsti kirjutustes ei ole veel siiski küsitud otse: miks? Kas samasugune avangardiväsimus nagu — ja mitte ainult Lääne-Euroopas, vaid teatavasti ka Eestis — enne Teist maailmasõda? Ajalugu võib küll korduda, ent mitte täht-tähele, ja naiivse puhtkustilise rõõmu juurde on pärast 1960. ja 1970. aastaid siiski raske välja jõuda. Nii on räägitud moodsast romantismist ja *fin de siècle* mentaliteedist. Viimane viitab tahes-tahtmata millegi ammendumisele ja lõpu eelaimamisele. Avangardi lõppu teadvustasime oma kunstis juba 10 aastat tagasi. Moodsa kunsti ideaalide kummutamine tundus tähendusriikas kõigile peale noorima põlvkonna, kes küsis trotslikult: avangard — kas see on tõesti ainus olemisviis? Ning kraamis «ajaloo külmutskapist» lagedale foovid ja ekspressionistid, mida oma suva järgi kohtlema hakkas. Juba tuntud ühikute kõrvõimalike kombinatsioonide läbimängimine ei võt-

KOONUSE MURENEMINE

JÄRELMÕTE SÜGISNÄITUSELE

Mälestuse sügisnäitusest pühib 8. detsembril avatud «võimsa rühma» näitus. Kunstnike Liidu esimehe Ando Kesküla avasõnu võis tõlgendada nii: nende esinemine näitusel annab ilmet, nende puudumine tunda. Seal nad seisavad: Toivo Raidmets, Siim-Tanel Anus, Signe Kivi, Jaak Arro, Epp-Maria Kokamägi.

ARNO SAARE foto

nud siiski palju aega. Selle- ga on ka modernismisajandi kunstilised võimalused oma peenimateski nüanssides läbi mängitud ja ring sulgunud. Kas saab midagi lisada, kui epiloog on lõppenud? Võib- olla Hamleti sõnadega «Lõpp on vaikus»?

Vähemalt mõnda aega kes- tev vaikus, paus, hingetõmbe- aeg on vast küll parim, mida me kunstile nüüd soovida võiks. Ekspressionistide ja ro- mantikute põlvkond vajaks seda ehk selleks, et oma tormi- lisele noorusele hetkeks tagasi vaadata ja tolle õpitunnid omaks võtta. Otsida oma tõe sõnumit ja lasta sel kristalli- seeruda iseeneses, et teda mitte kunagi enam kergekäe- liselt kohelda. Oma kunstitõe, mis on raskelt leitud, ei tohiks enam ära visata. Ma olen näi- nud, kuidas üllas avangardi- tõde on vahetatud kirevate värvide vastu, mille tulemu- seks on suutmatuse väljuda pelga dekoratiivsuse raami- dest.

Võib-olla ongi meie kunsti madalseisu peamiseks põhju- seks tõe devalvatsioon — nii kunsti sees kui selle kokku- puutepunktides teiste eluala- dega, näiteks majandusküsi- mustes. Ilusat sulestikku on teadagi lihtsam kasutada ma- ha müüa kui seestpoolt kiir- gavat kullatera. Ainult vaiku- ses iseendasse vaadates saaks selgeks teha, kumb on kumb.

Käesoleva aasta vabariikli- kul näitusel ei tabanud kõrv küll ühtki tugevat akordi.

Kõik voogas sujuvalt nagu moedemonstratsioonil, elegant- se lohkuse ja klassikalise joone vahepeal. Leitmotiiviks trügis ülbelt kala, viies mood- sad ja konventsionaalsed stambid ühise nimetaja alla. Kunstikriitika tavapärasemas keeles öeldes: 1970. aastate pärand, meie kuulus vormi- puhtus on sel näitusel tänu kunstnike ja kujundaja ühiste jõupingutustele ekspres- siivsuse vallatustega sujuvalt läbi põimitud ja kõige sile- damaks tervikuks seotud. Siin ei jää enam midagi lisada. Mind paneb ainult mõtlema, kuis veel eilsed mässajad nii kiiresti ja valutult sellesse tervikusse on sobitunud? Kas ehk oma lastetoa tõttu, mille *comme il faut* end juba tun- da annab? Või on see Kunsti- hoone seinte kaine hingus, mis iga sädemekese ruttu kodustab (kui ei kustuta) ja eeskujuli- kult nivelleerib? Maaliosakon- nas jälitas mind küll tunne, et see on nagu filmilint tagur- pidi kerima hakanud ja jõuab kohe tagasi 1970. aastatesse. Mis puudutab graafikasaali, siis siin seisab aeg vaid pai- gal. Situatsiooni parafraseerib vaimukalt A. Tali kontseptua- listlik *hommage* koonusele («Mis jääb järele minust», siidtrükk). Ja kui skulptuuri- aeg veel normaalseid minuteid tiksub, siis ainult tänu oma grandioossele mahajäämusele teistest kunstiliikidest, mis la- seb tal nois kasutatud võtete- ga nüüd kombatavas vormis välja tulla ja, manades näole mustkunstniku imetegijanaera- tuse, meid mõnikord petta.

Üldiselt oli see seis eesti kunstis prognoositav juba aasta algul, nii et praegu ma küll enam millegi üle ei imes- ta Pealegi — ajal, mil reaalses elus on peaaegu kõige suu- rema tähenduse omandanud loitsud ja ulmad, — kuidas saaks kunstile ette heita vaid enda relviuiks tegemise tun- nistamist?

VAPPU VABAR

Kirjakunsti näitusi toimub harva, häid veelgi harvemini, üks väga hea aaga on praegu avatud «Eesti Reklaamfilmi» rohelises saalis, Raekoja plats 16, kus viimaste aastate loo- mingut esitab Tallinna Kuns- tülikooli õppejõud Emil Laus- mäe.

Mul on olnud võimalus sel- liseid näitusi vaadata tähtsa- mates kirjakunstimaades, jul- gen end pidada asjatundjaks ja annan sellele näitusele, mis toimub otse meie koduühes, kõrgeima hinnangu.

Nüüdisaegne kunstiline kiri (siin ei ole juttu kirjast kui infovahendist), mida näeme näitusestendidel ja -vitriinides, monograafiate ja ajakirjades, on esmajoones mõeldud vaa- tamiseks, nautimiseks nagu teised kujutavad kunstid. Tema kujundamiselementideks on tähevormid, joonte ja vär- vimäng, haarav kompositsioon. Kes tuleb sellele näitusele lugemist otsima, pettub.

Emil Lausmäe paistis oma särava talendiga silma juba

KALLIGRAAFILISI MÕTTEID

Kirjakunsti Kooli päevil ning pärast ERKI lõpetamist tegi instituut õnneliku valiku te- ma pedagoogiks kutsumisega. Olles mitte üksnes koolmeis- ter, vaid tudengeid innustav loomeisiksus, suudab ta kirja teha kõigi akadeemiliste kaa- nonite põhjal, ometi pole ta klassikaliste stiilide kuiv ja truualamlik interpret, vaid loov meister. Meelstõõvahan- diks on laisul, joonlaud ja sirkel on tema temperamen- dile vastunäidustatud. Kom- positsiooni dominandiks on haarav ja rõhutatud rütm, maitsekalt õigesse paika ase- tatud kontrastid lisavad sär- su ja teevad ülesehituse hu- vitavaks. Aaped on väga hoog- sad, julged, elegantseid. Taht- matult peab seda põnevat joontetantsu võrdlema balle- tiga, kuid mitte traditsionaal- sega.

Tööde riputamine lähestikku osutus paratamatuks, jääb na- piks seinapinnast, sest iga teos näitusestendil peaks olema

teistest eraldatud suurema in- tervalliga. Siinjuures rändab mu mõte tahtmatult Harju tä- navale, kus kunstigalerii «Ehi- tamise» tõttu liiklus on juba aastaid häiritud, kus nüüd na- gu jäävuse tähistamiseks on plankaed asendatud võrkta- ra- ga, avades niiviisi museaalse varemteväälja 9. märtsi õudus- te meenutamiseks. «Muinsus- kaevamisi» näeme mõnikord suvel, kui paar tudengit kaa- bivad lusikaga tsaariaegsete keldrite nurki ja teised müü- ritisel jäätist söövad. Sinna paika on maetud mitte üksnes muinsus, vaid ka meie kuju- tava kunsti eksponeerimise lootused. Räägitagu kolossaal- setest spordirajatistest ja jaga- tagu vabanevaid ruume ma- jandusliku kasu saamiseks, üks aga on ilmselge, et kõige suu- rem nappus linnas on kujuta- va kunsti näituse ruumidest.

Minuorsee mõtiskluse lõpetan siiski optimistlikumal toonil. Järgmise aasta sügisel korral- dab Eesti Kirjakunstnike

Uhing rahvusvahelise kalli- graafianäituse. Kunstnike Liidu ja Kultuurikomitee toetu- sel leiab see aset Ajaloomuu- seumi peasaalis. Välisekspo- naadid on enamasti kohal. Meil avaneb esmakordne või- malus oma kodu esineda koos maailma nimekamatega. Näi- tuse kestel toimub mitmepeä- vane sümposium, sellel esine- miseks on nõusolek maailma tippu kuuluvast Hermann Zap- filt Saksamaa LV-st ja Do- nald Jacksonilt, Inglise Par- lamendi Ülemkoja juhtkalli- graafilt, ning USA silmapaist- vamat mehelt Julian Water- silt. Näha tosina ringis juhti- vat ladina kirja graafikut koos nende loominguga, lisaks veel töid Hiina, Jaapani, India, Araabia ja teiste maade kunstnikelt on suursündmus.

Niisama töö- ja organiseeri- mismahukaks kujuneb 1991. aastal Saksamaa LV-s Main- zis asuvas Gutenbergi Muu- seumis toimuv Eesti Kalligraa-

fianäitus. Selle korraldamise ettepaneku tegi mulle muu- seumi direktor möödunud juu- nis, kui ta oli diade kaudu tutvunud ja kuulanud minu ettekannet eestlaste loomingu kohta minu personaalnäituse ajal Maini-äärse Offenbachis asuvas Klingspori Raamatu- ja Kirjakunsti Muuseumis. Loodetavasti saab selleks ajaks kohale sõita ka meie kalli- graafide eliit.

Eesti Kirjakunstnike Uhing on veel ruumideta. Nüüd on lootus saada niisugune kodu, kus võime korraldada ka kam- merlikke näitusi, kutsuda esi- nema lähedasi ja kaugeid kol- leege. Kui näitus parasjagu pole, on püsiväljapanekuna ülevaade eesti kirjajakunstist läbi sajandite. Niisugune muu- seum-näitus oleks ainulaadne kogu Euroopa idaosas. Arvan, et väike rahvas saab ennast suureks teha ainult sel alal, kus tal on võimeid. Et meie kirjakuultuur kuulub maailma- klassi, seda teatakse kõikjal, kuid seda tuleb ikka ja jälle tegudega tõestada.

VILLU TOOTS

ETTEPANEK EESTI RAHA ASIUS

Luugupeetav härra peaminister Indrek Toome! Ärge lükake kinki, mida eesti rahvas pikisilmi ootab, järgmiste jõulude- ni edasi! Kas meil ongi vaja oma ra-

na kavandite jaoks konkurssi kor- raldada ja sellega aega kaotada? Eesti krooni saamiseks on juba peetud võistlus 1929. aastal, meleni on säilinud Günther Reinendorff ja Eduard Wiiralti rahad. Reinendorffi omad läksid ringlus- se, Wiiralti omad olevat tunnustatud liiga ilusateks. Arvan, et nad on oma ilu, põhjamaise karguse ja eepilise sisu säilitanud silani. Ka on nad piisavalt keerulised, et valerahategijatele ahvat- luseks olla. Mis puutub vappidesse, siis nende asendamine on mitte niivõrd teh- niline kui poliitiline probleem, milleks tõenäoliselt parlamendis tarku päid jätkub.

Wiiralti rahatähed ei pruugi jääda käibe- le igavesti, uute kujundusvõtete- ga rahad võivad ilmuda sujuvalt ja sõltumata rahareformist nagu näiteks Soomes või Kanadas. Igatahes peaks vältima staatilise USA dollari eksitava- kogemust — erineva väärin- guga raha- tähed on ühesu- guses suurus, värvi-

toonis ja kujunduses (ainult presidentide pildid on erinevad). Elagu Wiiralti krooni!

MARK SOOSAAR

Tavaliselt koostavad muuseumid ajutisi näitusi teostest, mis on kas uued või unustatud. Valik eesti kunstnike portreemaale aastast 1930—1940, mis on välja pandud Adamson-Ericu Muuseumis, ei kuulu kummagi määratluse alla. Eksponeeritud aastate vältel Tallinna ja Tartu kunstimuuseumis ja paljudat kunstialbumis, on nende tööde enamik kunstisõpradele tuntud ja omased. Tundub, et nad kuuluvad lahutamatu meie kultuuriteadvusse. Ometi lahutab toda kunstiladi tänapäevasest määratu erinevus. Aeg on teine, olud on teised ja veel enam — vist pöördumatult näikse olevat muutunud inimese tunde- ja mõtteilm. Portreežanr, mille praeguses kunstis on väga tagasihoidlik positsioon, oli 1930. aastail õitsengul. Selleks oli ka hulk põhjusi. Valitsema oli pääsenud realistlik kunstilaad vastukaaluks rahutuile, otsinguid tulvil kahekümneendaile. Erinevatest välismõjudestki domineeris prantsuse uusrealism. Ühiskonnas ja sotsiaalses suhtes oli süvenenud stabiilsus, millist ei tunne ükski teine aastakümme meie uue- mas ajaloos. Olgugi et stabiilsus peagi purunes, kandis ta vilja. Kunstnikud ja nende loomismetodid olid erinevad, kuid ühendas see, et inimesekeskus, üksikisiku individuaalsuse arvestamine oli eetilise norm, mitte taotletav eesmärk. Portree maalimine eeldab alati kunstniku ja modelli elavat, inimlikku suhet, mida võib nimetada ka eelarvamus- teta, lapselikult puhtaks suhteks. Tänapäeval on kunstniku ja tema objekti niisugune vahetu suhe võimatu.

Portreeteriti paljusid tugevaid, mõjukaid inimesi, kellele kuulus raha ja võim, kuid sellest tähtsamaks hinnati kindlasti vaimuandeid. «Pallase» kunstnikud otsisid meelsasti tüüpe lihtsahva hulgast. Oli ju «tööeestlus» üks ajastu lipukiri. Peaaegu iga kunstnik maalits oma ema (ka isa) portree, see kujunes otsekui kohustuslikuks küpsusprooviks. Praegusel näitusel on näiteks kaks Adamson-Ericu ema Anna Adamsoni portreed, üks poja, teine August Janseni maalitud. Stiilselt teostatud ja soojatundeline on Aarne Mikkmaa «Ema portree» (1936). Enamik kunstnikke, ka need, kes portretisid ei olnud, maalisisid autoportreid.

Näitusel on esitatud portreežanri mitu liini. Tellijaskonnaga seotud akadeemiline-realistlik esindusportree oli neil aastail küllalt levinud. Palju esindusportreid maalits Karl Herman (1903—1950), traagilise elulõpuga kunstnik, kes on tänapäeval peaaegu täielikult unustatud. Tema «Theodor Ussiso portree» (1938) on fototavaliselt täpne, suurepärase ruumilisuse ja heletumeduse käsitluse kaudu enda ümber kiirgust loov, mis kujutatud mehe aurana mõjub. T. Ussiso oli Riigi Tööstuskooli direktor ja maalits kinkisid talle sõbrad ja kolleegid 60. sünni-

päevaks. Samalaadselt täpne, kuid kuivem, rangem, olgugi soojas mustas-kuldses toonalsuses on Erich Lepsi «Anna Markus» (1934).

Samuti tellimusportreed, kuid palju tugevama kunstnikupoolse impulsiga, on Eduard Ole (s. 1898) üle-elusuurused portreed Fr. Tuglase, Juhan Simmisti ja Konstantin Pätsi. Viimane, kujutades riigivandemat heledas ülikonnas, kirjatöö juures, näib ootamatult intaimne, isegi etüüdlik. E. Ole portreedes on peamine haarava ja jõulise mulje loomine, mis mõjub kujutatud isiku ülistusena. Vaimusuuruste rida täiendavad kaks Eduard Ahase (1901—1944) leebelmeilist pastellportreed heliloojast Evald Aavast ja ooperiprimadonnast Ida Aav-Loost (1935 ja 1930).

Muidugi oli sõdadevahelise aja eesti kunsti arengus olulisim roll täita kunstikoolil ja -ühingul «Pallas», mis kõige otsesemalt vastas rahvuslikele kultuuriideaalidele. Taotlus- teks, mida kõrvalekaldumatult jälgiti, olid kõrge teostuskvaliteet, realistlik elulähedus ja kunstniku individuaalsuse arvestamine. Nikolai Triigi, kauaaegse pedagoogi portree- loomingu paremik langeb kõnesolevast varasemasse ajajärku, kuid ka väike «Naise portree» (1930) on kunstnikule ise-

loomulik oma kontrastide mängus. 1933. aastal Ado Vabbe õpilastena kooli lõpetanud Kaarel Liimand ja Andrus Johani olid sarnased nii anderrikkuse kui huvisuunitluse poolest, ka eludaatumid olid lähedased (1906—1941). Nende portreedes avaldub selgelt K. Liimandi lüürilisem, artistlikum (Aino Bachi ja Debora Vaarandi portreed, 1936 ja 1940) ning A. Johani lihtsakoolisem, mehelikum, pillavam andelaad (autoportree, 1938). N. Triigi juhendamisel lõpetas «Pallase» Eerik Haamer (s. 1906). Ta oli kompositsioonimaalija ja portree on tema loomingus erandlik. Seejuures kujutab Valve Veisseriku portree (1940) endast tõelist pärlit sügava seesmise, vaoshoitud hingestatuse ja teostuspeenusega. Ka Karin Lutsu (s. 1904) loomingus ei ole portreežanr oma objektiivsuse nõudega kuigi valdav ja ka tema «Portreed hallis» (1940) võib vaid tinglikult siduda selle žanriga, kuna eriline kaal on autori suhtumisel ja nägemisviisil. Richard Sagritsa (1910—1968) ja Karl Pärsimäe (1902—1942) loominguski ei olnud portree põhialaks, kuid nende väikesed autoportreed on nii ehtsaks stiilinäiteks kui ka märksaks võõrandumatust, mittekaubalisest suhtest oma tegevusalaga. Väike, kelmikas autoportree (1940) ja peamiselt

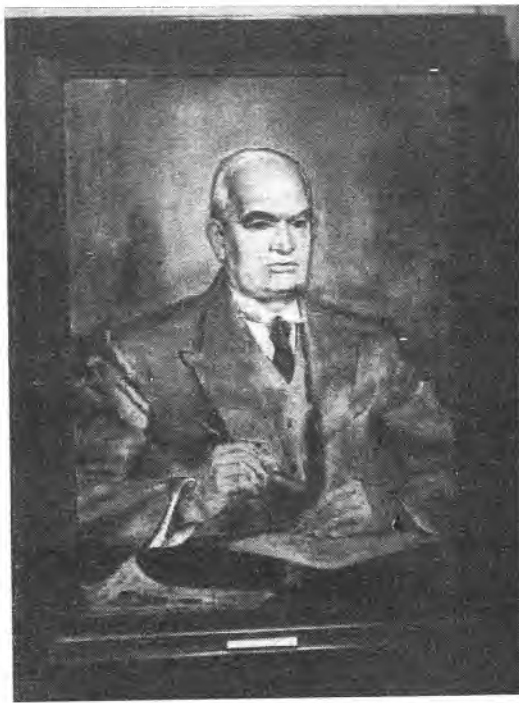
koloristlike väärtustega «Baja- deer ja laps» (1936) on välja pandud Johannes Võerahansult (1902—1980).

Kuigi ajaloolises tagasivaates oli neil aastail olulisim «Palase» tegevus, ei olnud see ju ainumäärav. Arvurohkeim ja aktiivsem oli siiski EKKKÜ Tallinnas, mille kõrval tegutses mitmeid teisi kunstühinguid. Juhtivad kunstnikud keskühingus olid August Jansen (1881—1957) ja Johannes Greenberg (1887—1951). Mõlema loomingus on väga oluline side maailmakultuuriga. A. Janseni päikeselises ja helges «Tütre portrees» (1938) on aimatav vene idealistlik vaim, valulised, nukrad, rahutud ja samaaegselt jõurikkad inimnäd J. Greenbergi piltidel väljendavad üldinimlikke probleeme, mis ei ole rahvus- ega religioonipiiridest sõltuvad.

Kunagine kubist ja hilisem šaržist Felix Randel (1901—1977) maalits 1930. aastail realistlikke, pisut maneerliku stilisatsiooniga portreid (autoportree, 1932, Priit Põldroosi portree, 1934).

EKKKÜ liige oli ka Adamson-Eric, kellelt majamuuseumi «peremehena» on välja pandud 11 portreemaali. Nooruses tegeles ta intensiivselt natüürmordiga ja tema arvu-

EESTI KUNSTIMUUSEUM 70 PORTREID EESTI OMARIIKLUSE TEISELT AASTAKÜMNELT

Eduard Ole. «Konstantin Pätsi portree» (õli, 1938)

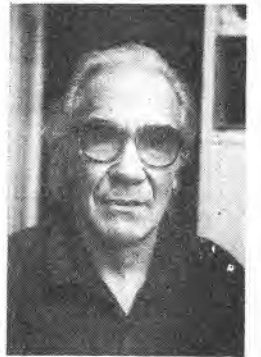

Adamson-Eric. «Karola Akeli portree» (õli, 1939—1940)

AUNIMETUSI

Eesti NSV teeneline kultuuritegelane
TAIMO KUUSIK,
Tartu Kunstimuuseumi peavarahoidja.

Eesti NSV teeneline kultuuritegelane
VOLDEMAR KANN,
Eesti NSV Kunstifondi trükkal.

kates portreedes avaldub esememaailma hea tundja kogemus. Ta jälgib modelli nagu kaunist eset, asetab ta konkreetsesse ruumi ega püüagi tungida kujutatava hingepidest. Selle asemel pühendab ta palju tähelepanu teose kompositsioonile, värvitoonide peenusele ja ilule, sugestiivse atmosfääri loomisele. Inimese tegevusalale vihjates toob ta pildile mõne kõneka detaili, olgu see siis pildiraam või vormikleit, või piirdub kauni leentooli kujutamise, Väarikust ja enesekindlust rõhutav on Ülemaalise Naiskodukaitse rajaja ja esinaise Mari Raamoti portree (1939), nooruslikult vabad ja sundimatud filoloogiprofessor Ants Oras ja skulptor Ernst Jõesaar oma portreedel (1933 ja 1933—1935). Adamson-Eric portreeteris palju, nii tuntud ühiskonnategelasi, oma perekonnaliikmeid ja sugulasi kui ka lihtsalt köitvaid noori inimesi.

Näitus 1930. aastate eesti portreemaalist, mis on pühendatud Eesti Kunstimuuseumi 70. aastapäevale, jääb avatuks uue aasta esimeste päevadeni.

ANNE LOUGAS

SAKSI KIRIKU ARHITEKTUURIVÕISTLUS

12. detsembril kuulutati «Eesti Projekti» majas välja Saksi kiriku arhitektuurivõistluse tulemused.

Auhinnasaajateks osutusid:

- I preemia — EMIL URBELI võistlustöö «ex nihilo»;
- II preemia — OLO PEILI võistlustöö «D. D.»;
- III preemia — ILMAR KLAMMERI võistlustöö «J. Ligiolu»;
- I ostupreemia — ERIK ULUOTSA (Rootsi) võistlustöö «Trinitas»;
- II ostupreemia — ANDRES KASE võistlustöö «MARTYRIUM».

Võistlustööd on välja pandud «Eesti Projekti» näituse- saalis, töödega saavad kõik soovijad tutvuda tööpäeval del kuni 22. detsembrini.

Pikem ülevaade võistlusest ilmub «Reede» järgmises, jõulunumbris.

FOTONÄITUS KIEK IN DE KÖKIS

Tiit Räis. «Ave» (1986/89).

Kiek in de Kökis avatakse täna Hiiu- ja fotograafi Tiit Räisi fotoloomingu näitus. Vabakutseline fotograaf 1973. aastast, tegeleb ruumikujundustöö ja fotodisainiga, teeb kaastööd kirjastustele. Tegelemine vabaloominguga on toonud auhindu Baltikumi fototriennaalilt «Merevaigumaa». Praegune näitus on kolmas ületuslikum ülevaade autori vabaloomingust ja selle sponsoriteks Emmaste kolhoos, Puikaste sovhoostehnikum ja firma «Eesti näitus». Näitus Kiek in de Kökis ootab külastajaid 13. jaanuarini.

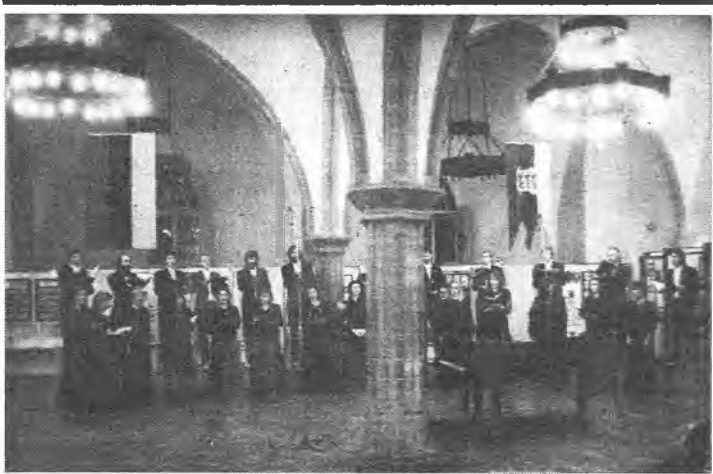
Ei ole ühte ilma teiseta ehk teisiti — Suurgildi (Börsi) saal poleks kõrges eas, pärast nelja sajandi täit tsunftiasju omandanud ka kultuuriliselt suursugust mainet, kui iseäranis 1830 aastest kuni praeguse «Estonia» valmimiseni (praktiliselt I maailmasõjani) poleks kohalik ilmalik muusikaelu olnud suhteliselt heal tõusval järjel.

Teadupärast saame üldse kontserdielust rääkida tänapäevases tähenduses, mil muusitseerimine õukondadest ja salongidest väljunud ning muutunud kodanikele avatuks, alles alates XVIII saj. teisest poolest. Tänu tihedale sidemetele emamaaga olid baltisakslased, iseäranis kodanlus, erk rahvas, ja kuigi kunstides enamalt jaolt dilettantidena üksnes jälgendati jõudumööda kõike seda, mis suures ilmas tehti, olid eeskujud enamasti väärivad ja õilsad. Muidugi klaveridat klaveritel massiliselt ekosseesse jne. toonast levimusikat (milla) see nii ei ole olnud, kuid polnud sugugi harvad ka Mozarti ja Haydni sonaadid. Iga tahes oli muusikaharrastus Eesti- ja Liivimaa mõeldud sajanid alguseks saanud sedavõrd üldiseks, et vene reismehed on pidanud u. 8000 elanikuga väikest provintsi-likku Revelli võrratult kultuurilebemiseks kui Impeeeriumi metropolit ennast kõigi selle itaalia muusikutega. Ning kui XIX saj. kolmandal kümnendil tunnustati kehtetuks vana tsunftikorra määrused, oli pind asjahuvilistele küps: tekkisid koorid (esimene baltisaksa muusikapidu peeti Riias juba 1836. a.), instrumentaalansamblid jne. ning jõuti peagi Mozarti Reekviemi, Haydni ja Mendelssohni oratooriumideni. Ja ikka nii, et sakslased ees, eestlased paraja vahega järel (kuid rangelt lahust). 1850. aastatel aga mängiti Tallinnas kohaliku linnakapelli juhi A. Krügeriga omal jõul ära kõik Beethoveni sümfooniad kuni IX-ni (esiettekannet toimus 1886. a., Tartus — 1888. a. ning 1890. a. esitas selle I. Laube orkester Hamburgist). 1870. a. peeti Tallinnas suurelt Beethoveni pidustused kahe sümfoonia- ja ühe kammerkontserdiga, dirigent L. Homilius Peterburist, kontsertmeisteriks tuli Spohri nimekas õpilane K. Bargheer.

Vähe sellest — kohalike kutseliste muusikute huigas leidis koguni maailmatasemelisi, nagu viuldaia F. David ja pianist T. Stein. Esimene juhtis aastatel 1829—1835 Raadi mõisa omaniku Lipphardt kvartetti, kust siirdus Mendelssohni kutsel Leipzigis «Gewandhausi» kontsertmeisteriks ja konservatooriumi õppejõuks (sellest koolist sai 1862. a. rajatud Peterburi Konservatooriumi tohustalt kaadrit); Hamburgi organisti poeg Theodor Stein (1819—1893) aga asus Eestisse elama 1837. aastast, kontserteeriis edukalt Kesk-Euroopas (puutus kokku ka Chopini ja Schumanniga), esines sageli ansamblistinagi ja andis tunde Tallinnas kuni aastani 1872, mil kutsuti Pbk-sse. Seal moodustasid nad koos prof. van Arkhiga kateedri põhja — nii et osake Pbk-st maailma läinud pianismigeenidest on läbi käinud ka Eestimaalt. Hulk aastaid olid Tallinnas muusikaõpetajaks Clara Schumann'i vend Alwin Wieck. Jne. Järelikult omadid eeskätt Tallinn ja Tartu väragi arvestatava publiku. Ja seda tõendavadki terve rea väljapaistvate kunstnike gastrollid Tallinnas ja Tartusse. Eriti Tartusse, kuna populaarseim tee Põhja-Saksast Peterburgi kulges tilsangide ajastul üle Danzigi, Königsbergi, Tilsiti, (Liibavi), Mitlavi, Riia, (Pernaui), Dorpat ja Narva. Nimetagem ka pärjatunad reisiidid: pianistidest — F. Liszt (1842. a. märtsi lõpul), C. Schumann, S. Thalberg, A. Rubinstein, T. Leszetycki, A. Henselt; viuldaistest — H. Vieuxtemps, F. A. Ernst, A. Kontski; tšellistid A. F. Servais, laulja W. Schröder-Devrient jpt. Mõistagi sai Tartu üksi neist suurema jao, kuid mida aeg edasi, seda enam hakati pöörama ka Tallinnas. Ja siit on teada, et kodanlik esindussaal asus nimelt Suurgildi maias. Viimase salandivahetu se kohta kirjutab oma (käskkirjaliste) mälestustes A. Strutkin muu huigas, et «seal esinesid kohalike saksa tegelaste kõrval üsna sageli head ja kuulsad välismaa kunstnikud. Nimetan siin mõned tähtsamad, mis meelde jäänud: Emil Sauer, pianist, Reisenauer, pianist, Berliini Filharmonia orkester kuulsas Artur Nikisch'i juhatusel (tollesama AN-iga esines siin triumfaalselt 1899. a. Leipzigis «Gewandhausi» orkester — I. R.), Vüllner, laulja, Hubermann, viuldaia. Tõsi, eestlase jälg astus siis harva üle Börsisaali läve. Sõndamatuses.

Ent sel saalil on siiski koht ka puhtrahvuslikus kultuuriloos. Esimese huvipakkuva tõlgana on ette tuua, et kui pühitseti Baltikumi Venemaaga liitmise 150. aastapäeva, siis korraldas Suurgild «vaesemale klassile» selle rõõmuks Weberi «Nõidküti» etenduse ja trükkis sinna juurde eestikeelseid kavalehed. Kuigi üks etenduse jälgimine voorimehi kohe operit ise tegema ei

ÜMBER GILDI SAALI

pannud, pidi see ometi neile sündmus olema! Hoopis tõsisemalt tuleb aga suhtuda kutselise «Estonia» esimese muusikajuhi Otto Hermannini (1878—1933) tegevusse ajavahemikul 1907—1912, mil ta suure entusiasmiga ja isiklikul majanduslikul riisikol esimesena Tallinnas püüdis edendada eestlaste omi sümfooniilise muusika ettekandeid — ja loomulikult eestlaste tarvis. Nagu mõned aastad varem alustas sellega A. Läte Tartus. See on üks täitsa omaette ja kahjuks väheräägitud jutt, siinkohalgi ütleme vaid, et selliseid kavu sai Tallinnas ühte-kokku kümnekond, neid mängiti-korraliti mitmel pool: Lutheri 1905. a. valminud rahvamajas, Kadrioru rannasalongis ja mujalgi, kuid kõige kaalukamad toimusid alati Börsisaalis. Ja sakslased salisid seda küll, nende kriitika (Otto Greiffenhagen) oli kogu asjalikkuses vägagi heatahtlik, sooviv. Orkestri koosseis — kuni 40 meest — organiseeriti igal korral eraldi, selles leidis nii kutselisi kui ka asjaarmastajaid, kava ehitati sakslaste analoogidega võrreldes üles lihtsam (Lüdi «Lembitu», Händeli «Largo», Sibelius «Kurb valss» — siiski ka «Finlandia», A. Rubinstein, Griegi, Dvoraki, Kuula, Brahmsi jt. populaarsed palad).

Nii et, kuidas ka ei vaataks — sakslaste eestlaste või lihtsalt kultuurinimese pilguks — ikka tahavad Suurgildi võlvid uusi muusikamälestusi, jätkuvat väärtustamist. Praeguspölvdest rääkimata.

IVALO RANDALU

Ehk on mul kalduvus tekitada skandaale? 1970. aastatel laulsi-me mahajäetud kirikutes, ka sellest tehti skandaal. Tegemist on olnud skandaalsete olukordadega, skandaalse kultuurijuhtimisega, mitte minu skandaaliloomuga. Praegu, kui me ei ela enam päris endises riigis, kui ammused korraldamused mõjuvad järjest absurdsemalt, ahistab muusikuid eriti see, et Tallinnas puudub korralik kammerisaal kontsertideks ja plaadistusteks. «Estonia» kontserdisaal, Niguliste, Oleviste jt. kirikud pole teadagi kammermuusikasaalid. (Riiklikul kontserdifirmal

«Eesti Kontsert» pole muide ühtegi oma saali, ka «Estonia» kontserdisaali eest maks-takse üüri — sellest ka normiks saanud rentniku mentaliteet kontserdielust.) Raekoja rikub tänavamüra igasuguse kontserdi. Ja professionaalse-tekis helisalvestusteks ei sobi nimetatud saalidest ükski. See nõuab võimalust töötada kauni kõlaga ruumis, päevase ajal, täielikus vaikuses.

Tallinnas (ja Eestis) on praegu olemas vaid üksainus niisuguste võimalustega paik — Gildi saal. See erutabki mind.

Tõsi ta on, et samasugune erutus võib vallata ka muuseumide peremehi ja perenaisi, kui nad kuulevad muusikute selliseid arvamus. Eks me ole mõlemad interpreedid — ühed esitavad ajalugu, teised muusikat. Muusika eksponeerimisel on aga üks vältimatu lisatingimus — sobiv akustika. Helisev õhk, Ajaloomuuseumis heliseb see jumalikult. Nii, et see pakub huvi ka välismaistele plaadifirmadele.

Ega ma looda, et meie Gildi saali võtmed pidulikult kätte tuuakse, ma ei mõtlegi õhutada muusikuid saali vägisi hõivama. Loodan pigem, et unikaalse muusikasaali väärtustamiseks on võimalik mõistlik kompromiss — et muuseumitöötajad arvestaksid muusikaelu vajadusi. Nii on see sageli ka olnud, kuid nüüd on jälle tulemas ekspositsioonid, mis saali muusikale pik-kadeks kuudeks jäagitud sulevad. Kahju. Ometi on olemas kabinetid, mille asukate erialaks on leida kultuurielus kuhjunud kitsikustele lahendused. Niisiis korraldada ka see, et muusikud saaksid professionaalsel tasemel, normaalses tingimustes esineda ja plaadistada. Et selle jaoks ei peaks pürgima võõrsile.

TÕNU KALJUSTE

Ajaloomuuseum on mul lahkelt lubanud salvestada Gildi saalis vintpüsside ja punalippude vahel üle kahesaja plaadi. Lugesin kunagi kokku, et neist 17 on saanud üleilidulistel võistlustel esikoha.

Mõned Gildi saalis lindistamist segavad asjaolud saab kõrvaldada üsna lihtsalt: Laia-

Ka üleilne kontsert, mil Raekoja muusitseerisid Andres Mustonen ja Pekka Vapavuori, sobinuks Gildi saali.

le tänavale avanevad aknad võib selleks ajaks luukidega sulgeda ja Saia käigu väravad kinni panna; Siseministeeriumile kuuluv asuhoone on meie palvel alati ventilatsioon välja lülitatud.

Teist samaväärset ilusa kõlaga kammerkontsertide ning kammermuusika lindistamise saali ei paista Tallinnas kuskilt, selle ümber ei anna midagi keerutada!

Firma «Melodija» Tallinnas
Helikassetihase ja Tallinnas
Heliplaadistudio helirežissöör
ENN TOMSON

Eesti muusika ja muusikute teod on alati olnud meie rahvusteadvusele üheks olulisemaks enesetõestus- ja lootuseaineks. Väga paljud neist tegudest on kõlanud ja kõlavad Tallinnas. Kuid mõistkem: Tallinnast ei saa kunagi terviklikku, täisväärtuslikku euroopalikku muusikakeskust ilma regulaarselt tegutseva eliitkammersaalita.

Eesti pealinna on sõjajärgne võim oma loomuse kohaselt rajanud ridamisi koosolekusaale (ainuüksi Lenini puisteel on neid kaheksa!) Vanalinnas paiknevaid hinnalise akustikaga võlvruume on aga jagatud kunstivõõraks otstarbeks. Rataskaevu tänavasse rootsi-soome Mihkli koguduse kirikusse tehti spordisaal. Kanuti gildi uued hooned, Pikk tn. 20 kahmas enesele garnisoni tribunali. Vene tänavale Katariina kloostrikirikusse mahutati kinomasinat tehase ladu. Gildi saali täitsid kuni viimase ajani küünilised propagandaväljapanekud. Niguliste viimaks restaureeriti, kuid lähimõtetult, nii et see sobib ainult barokielesele ja orelimuusikale.

On ilmselge, et lähitulevikus pole Tallinnas loota ühtki alternatiivi eliitkammersaali peale Gildi saali. Haruldane akustika, ajalooost ülistatud interjäär, soliidne muusikatradiitsioon annaksid Gildi saalile silmapaistva koha Euroopa ainulaadsete ajalooliste kontserdisaalide seas. Siin oleks paik, mis väärastaks Tallinna muusikaelu, paik, millele toetudes saaks kavandada kõige julgema rahvusvahelise koostöö projekte, tegelikult — vähehaaval taastada kunagisi Hansa Liidu aegseid kultuurühendusi.

«Eesti Kontsert» on valmis: 1) arvestama Gildi saalis Ajaloomuuseumi õigusi ja kontserttegevusega sobivaid väljapanekuid; 2) võtma enda peale tarvilikud sisustustööd (statiionaarsed toolid, madal lava jne.); 3) toetama Ajaloomuuseumi taotlusi uue, praegusest avarama ruumikompleksi saamiseks vanalinnas, milleks lähiaja vältimatu ümberkorralduste käigus avaneb kindlasti mitmesuguseid võimalusi (Mustpeade maja, kui siin asuvad taidejad pääseksid näiteks Poliitharidusmajja, või mõni RJK arvukatest vanalinnahoonetest jne.). Sest tõeline kontserdiel Gildi saalis tähendab lisaks õhtustele kontsertidele päevaseid proove ning salvestusi, proovi- ja inventariruumide sisustamist.

Me ei kahtle, et selle üleskutsega ühineksid väga paljud kutsemuusikud ja muusikahuvilised. Kuid loodetavasti on varsti mõõdas pomposete kampaniate aeg ning valitsema pääseb rahulik õiglustunne ja kaine mõistus. Pöörume seega kõigi kutsutute ja seatute, eelkõige Kultuurikomitee ja valitsuse poole: leidkem tee ühe kauase ja ahistatava kultuurivaeguse heastamiseks, otsigem üheskoos vääriline asupaik Ajaloomuuseumile ja andkem muusikaelule tagasi Gildi saal — üks Tallinna ja Eesti muusikatradiitsioonide alussambaid!

«Eesti Kontserdi» muusikaekspertid
MADIS KOLK ja
VARDO RUMESSEN

KLAVERIDUOD SVERDLOVSKIS

19.—26. novembrini sai teoks esimene üleiliduline klaveriduode festival, mis sisuliselt oli küll rahvusvaheline — osalesid ka Juliia ja Konstantin Ganey Bulgaariast ning Sahiko ja Kunyo Kodama Jaapanist (mõlemad on mänginud Tallinnaski). Kaheksal kontserdil Sverdlovski filharmonia ligi 500-kohalises saalis astus kokku üles üheksa professionaalset ja kaks kohalikku õpilasduot. Meie saame toimumust teada tänu NATA-LY SAKKOSELE ja TOIVO PEÄSKELE, kes samuit olid festivali külalised.

Iga duo sai esineda kolmel kontserdil, mängides kohuslikuna ühe uurali helitöö (meie duo tõi esiettekandele N. Puzei 1949. aastal valminud «Fantaasia uurali teemadel»), vabalt valitud teose orkestriga (meilt J. Räätsa Kontsert koos F. Gluštjenko juhutatud Sverdlovski sümfooniaorkestriga) ning veel ühe kontserdipool (Sakkose — Peäske kavas R. Kangro «Klimperi» esiettekannet ja Brahmsi Sonata). Eesti muusikat kõlas seal rohkemgi: Sverdlovski duo Margarita Jaroslavtseva ja Ljudmila Gorbõvets esitasid M. Kuulbergi Sonataid ning Nora Novika ja Raffi Haradžanjan R. Kangro Teise kontserdi, lisapalana ka I osa sama autori Sonataid. Ürituse initsiaator ja hing oli muusikateadlane Ljudmila Ossipova, kellel käsil uurimus klaveriduodest, kes teadis täpselt, mida tahis, ja viis selle ka ellu, olles samuti kontsertide kommenteerijaks, esinejate küsiteljaks laval.

Pakume lisaks infole noppide meie pianistide rõõmsast muljeist: ● Sverdlovski filharmonia ülalatas — festivali korraldus oli fantastiline, lennukilt ja lennukile, samuti kontserdile ja kontserdilt viidi autoga, organisatoorite hoolitsev pilk saatis kõikjal, neil jätkus huvi ka kontserte kuulata; ● ei osanud oodagi, et publikut jätkub kõigile kontsertidele (ava- ja lõppõruts olid päris täis), et katkematu püsiasjakirjanduse, samuti raadio ja televisiooni tähelepanu, et kohal oli ka firma «Melodija» salvestusgrupp; ● sõlmiti palju uusi kontakte, üks meeldivaimad «Melodija» helirežissöör Pjotr Kondrašiniga (muide, kuulsas dirigendi poja), kes avaldas soovi meie duo Brahmsi-esitust plaadistada; ● osavalt oli leitud sponsoreid, ja kuigi ei olnud tegemist võistlusega, jagati ikkagi preemiaid: välismaalasi autasustas juveelitehas, Sorokinat — Bahtšijevit Kunstnike Liit, publikupreemia said Novika — Haradžanjan, firma «Molodjoznaja Moda» tituleeris aga eesti pianiste kõige võluvama duetiks, Jaapani firma «Kodama» kinkis kõigile osalevatele metronoomid; ● huvitav oli kuulda, kuidas eri paigus klaverit mängitakse. Hääris domineeriv soov mängida võimalikult kiiresti ja kõvasti, kõlavärst hoolimata. Meeldis välismaalaste, aga ka Läti duo lavavabadus. Ent kõige hingelähedasem oli Jelena Sorokina — Aleksandr Bahtšijevi peen muusitseerimine. Kahju, et need suurepärased muusikud Eestis esinenud ei ole, polevat kutsutud. Seda enam rõõmustas nende koostööpakkumine valmistada koos meie duoga ette programm k'averimuusikast 3—8 käelei (Professor Sorokinat, kes valmistas kaitsma doktoritööd, on käes haruldasi materjale); ● lahked jaapanlased võtsid kaasa Nõukogude duode avaldused astuda Jaapani klaveriduode assotsiatsiooni välisliikmeiks, meie muusikule lubati mõelda ka 1991. aastal, mil analoogiline festival Jaapanis läbi viiakse; ● arutati ka N. Liidu klaveriduode assotsiatsiooni moodustamist, esialgu küll selleni jõudmata.

RAM — HELISEV IME?

Meie esindusmeeskoor RAM — laululaevaks ja helisevaks imeks kutsutu — on uut kurssi maha panemas, öieti vana korrigeerimas nagu meie ühiskond tervenisti. Kõigepealt muutus nimelühendi tõlgendus — Rahvusmeeskoor. Sõna «akadeemiline» oli muutunud kultuurimaailma desorienteerivaks, kuna tähistab kõigjal ülikooliga seotut. Nõukogude Liidus on see aga tunnustuseks ning aunituseks kõrge kunstitase mees; niisiis loobuti vabatahtlikult aunitusest. Teiseks — kinnistuti vastloodud organisatsioon «Eesti Kontsert» alluvusse, millest tulevat kasu esialgu küll ainult loota saab. Mõnes osas on asi nigelamakski läinud. Omaette afišse kontsertide reklaamimiseks RAM enam ei saa. Ka ei toimi kontsertide korraldamist koordineerivad instantsid: nii toimus 2. detsembril Tallinnas peale RAM-i kontserdi (millest ka alljärgnevad mõtted) veel kolm koorikontserti. On ka positiivset — kooril on korralikud harjutusruumid, noodipaljundamise võimalused, lauljate professionaalne ettevalmistus on parem kui kunagi varem.

Ja ikkagi... koori kunstitase edenedes on kuhugi stagnaalega toppama jäänud. Ei saa ju väita, et RAM oleks arengus tagasi läinud, ainult et teised koorid on tublisti edasi jõudnud ja nii paistabki RAM-i tase, eriti eesti kammerkooride taustal, kahvatum. Koor on ka koosseisult kahanenud varasemalt 75-lt 60 lauljale. Ja karta on, et kahaneb ka dirigentide koosseis seniselt kahelt ühele, kui Kuno Areng pensionile jääb. See paneb murelikult tulevikku vaatama ka küsimas: kuhu on jäänud meesdirigentide järelkasv. Paradoks või kurioosum on, et nii Olev Oja kui ka Kuno Areng on Konservatooriumi koorijuhtimise kateedri professorid. Kindel on üks — professor Gustav Ernesaks oskas endale järelelajaid kindlustada, aga tänapäeval on need oskused ununenud. Tundub, et eesti kooride peadirigentide enamikku on süvenenud parem-teen-ise sündroom, mistõttu noorematel on raske läbi lüüa, dirigendiks-isiksuseks kujuneda. On ju seda

raske saavutada, kui koorimeistrina vaid häälerühmadele õigeid noote õpetad. Või peaks ka dirigente hakkama konkursi korras valima. Ehk leidub mõni noor uljaspea, kes piraadilaeva hüppab?

Ja veel — iga kunstnik ja kunstikollektiiv vajavad hoolt ja tähelepanu. Iseenesest mõistetava riikliku rahalise dotatsiooni kõrval on vajalik, et ajakirjandus pidevalt reageeriks kontsertidele, edusammudele, mõõdalaskmistele, et kunstnik (koor) teaks, millises aegruumis ta parajasti viibib võrrelduna varasema ja teistega.

RAM-i meestel on siinkohal kõvasti etteheiteid. Terve aasta jooksul polevat midagi konsterdiarvustuse taolist ilmunud, 45. aastapäeva puhul ne õnnestunud kontsert Eri Klasi juhatusel vaikuti maha, Roman Toi kontserdist — ei õhkagi. Viimane põhjalik kriitika ilmus märtsis USA kontsertide järel Ameerika mandril. Nojah! Meie Heliloojate Liidus on 26 muusikateadlast ja kindlasti juurde veel niasama palju organiseerimata muusikateadlasi... Aga võibolla peaks ka RAM ise hoolt kandma, et neil oleks oma kõrge professionaalsuse ja objektiivse arvamusena «ihu-kriitik», kes jälgib kollektiivi arengut päev-päevalt, aastast aastalt. Ilmselt oleme aga RAM-i ühtlaselt hea professionaalse tasemega pika aja jooksul ära hellitanud, mistõttu ka kriitika valvsus on uinunud, ja siis ühel argisel kontserdil ärgates tõded kohkumusega, et kuningal polegi enam teab kui palju riideid seljas.

Detsembrikontserdi kava valmistas ette ja viis läbi küllaline Matti Hyökki Helsingist, kes on seal-se meeskoori «Ylioppilaskunnan Laulajat» dirigent. Ta valdab täpselt ja plastiliselt juhatamistehnikat, mis üldplaanis on omane meigi dirigeerimiskoolkonnale. See ulatub kuni peenemate rütmilüüandide ja hääliku peegelduste ettenäitamiseni, kaotamata siiski silmist ka teose vormikujunduse üldplaan.

Kava ise koosnes ootuspäraselt soome koorimuusikast, kus esimest osa täitis Sibeliusel meil vähetuntud lauluvälik ning teist poolt täna-

päeva helilooja Erik Bergmani modernsema kõlapildiga teosed.

Esimese kavapooliga oli RAM-il tükki tegemist, et oma professionaalset mainet päästa. Ilmselt jäi ettevalmistusperiood lühikeseks (nagu ikka tuleb üks nädal puudu) ja eriti esimestes lauludes («Väljeni vieraila maille», «Hymnus») saavutati parimal juhul töövõit. Sibeliusel laulude välikust puudus meilgi palju lauldud parem osa, mistõttu sai veel kord tõdeda, et Soome suur klassik oli eelkõige sümfonist, suurvormi võrratu meister, väikevormid aga jäävad kohati lihtsalt igavaks ja vähepakkuvaks (viis rootsikeelset laulu). Tsüklis «Rakastava» (Kanteletar) on ka Sibelius (nagu meie Tormis Kalevala XVII runos) rahvalaulu pika ja lohiseva teksti ohver.

Teises pooles ettekantud Bergmani kõlavärskes muusikas on tunda midagi alates Schönbergi dissonantsusest kuni avangardismi sonoristikani välja. RAM on modernsemat helikeelt küll vähem viljelnud, mistõttu «Bim Bam Bum» dissonantside kõlas võis aimata konsonantsi tunnuseid. On ju koor eluaeg häälestanud konsoneerivaid akorde ja teravate dissonantside pidev rida on tõesti ebamugav välja pidades.

Kuid ikkagi oli koori esinemises nüüd tunda suuremat kaasaminekut. Avangardism lihtsalt võimaldab aleatoorilises plaanis rohkem ise teha ja tundmatus partituuris jäävad ka kuulajal võimalikud eksimused tähele panemata. Nii et selles suunas võiks rohkem edaspidigi hammasproovida. Kava viimaseks oli tsükkel «Loitsuja», mis oli üsna mõjuvaks puändiks mõnevõrra igavalt alanud kontserdile. Heade soolodega ilmetas loitsulaule bariton Pertti Saurola ja vahelugemisi esitas Vello Mäeots.

RAM-il seisab üle poole hooajast ees. See sisaldab kontserte Riias, Leningradis, Soomes, eks koduski. Kulminatsiooniks saab juulikuine meeskooride festival Vancouveris Kanadas. Jääb loota, et IME ajal RAM taastab ja säilitab tema Eesti heliseva ime maine.

MÄRT KRAAV

SOOMLASED «ESTONIA» «LUIKEDE JÄRVES»

Mida me öieti teame oma lähimate naabrite balletikunstist? Leningrad, Riia, Vilnius, Stockholm, Helsingi on ju arvestatavad balletilinnad, aga meie ettekujutus/teave sealsest tantsuoludest hääbema lünklik. Tõsi, paaril viimasel hooajal oli midagi muutumas. Seejuures elavnevad balletivahetused ka ülelahe-naabritega. Meenutagem — Marjo Kuusela andekas «Seitse vend» «Vanemuises», Soome Rahvusballiett «Kameeliadaamiga» hooaja alguses «Estonias». Viimast sai öieti meie balletipubliku esimene tõsisem pilguheit Helsingi trupile. Oksikantsijaid on nähtud küll juba meie kunstivalikust elektriseerinud Maggie Gripenbergi aegadest (s. o. sajandi esimestest kümnenditest) peale. Kas «Kameeliadaami» valik Tallinnas esitamiseks oli see kõige täppiminevam, on iseküsimus. Ent igatahes tutvusime omanäolise, teistsuguse mentaalsusega, oma kunstile sügavalt allunud professionaalse balletikollektiiviga. Imponeris sisemine põlemine ja ausus, millega meieni toodi see «Traviata» balletiversioon. Põnev oli kohtumine teistsuguse koreograafilise mõtlemise ja kõrge lavakultuuriga.

Muide, «Estonia» ja Soome Rahvusballiet tekkes on hämmastavalt palju sarnasust: algul gastroleerijad idast ja läänest — eri tantsuansamide ristumised. Esimeste oma truppid angažeerimine (siin on «Estonia» küll väike edumaa alustati 1913), esimeste balletitenduste tulek vaatjate ette 1922. aastal. Soomlased alustasid siis julgelt

«Luikede järvega», meie teatavasti «Coppéliaga».

Vahepealsetel kümnenditel ja destus siiski tugev eripära, tulenev juba süsteemide suurest erinevusest. Helsingi balleti iseloomustab avatus. See lava tunneb Fokini, Lifari, Landeri, Lavrovski, Grigorovi, Cullbergi, Kyliani jt. kõrget masti meistrite koreograafiat. Ilmselt välditakse oma rasvas praadimist (üks Soome koreograafide loominguile siiski valla!). Ajaga kaasa minnes ei kaotata silmist aga ka vana head balletiklassikat. Kuuldavasti on «Luikede järv» plaanitud üheks Helsingi uue operi- ja balletimaja avaetendust 1992. aastal.

«Luikede järv» oligi see, mis võimaldas detsembrikuu alguses ühe uue balletisideme sõlmimise — «Estonia» etenduses tegid kaasa noored soome tantsijad Minna Tervamäki ja Timo Kokkonen (ema poolt eestlane). Neist esimene tuli balletilavale 1986. aastal, tema partneril on veidi suurem staaž — lõpetas samuti Helsingi balletikooli, kuid 1982. aastal. Aga jälle see avatus! Noormees on jõudnud ennast täiendada Stockholmis, New Yorgis, Kölnis; tantsijatar San Francisco meie balletifirkondades hästi tuntud Tallinna koreograafikooli kasvandiku, Larissa Skljanskaja — Uheri kuulsas stuudios. Mõlemad said osaleda Moskva viimases balletikonkursis ja jõuda II vooru.

Minna Tervamäki on Odette-Ottile kaksikrolli esimese tööline katsumus balletiklassikas. Võrreldes meil varem tuntud Soome tantsijataridega (Doris Laine, Marianna Runtanen jt.) on tal loodusest saadud suuri eeldusi — tänapäeva balleti eelistab sihvakaid jäsmeid! Plusspunkte annab tark töökus ja armastus oma kunstiaja vastu. Efektsem on praegu muldugi Must Luik (on kordalainud vihelid hukutavale virvatulele). Valges Luiges pole õpetajalt saadud tarkused veel lõplikult lahustunud isikupärase ütlemissiisli. Eriti jätkugu töö kätte ja ilakeha koordineerimisele orgaanilisemaks muutmisele.

Timo Kokkose oli mõnevõrra lihtsam, sest lavakogemus suurem. Printsirõll «Pähklipurejas», rollid «Suveöö unenäos» «Asjatuse ettevaatuses», «Carmina burana» tagavad esinemiskindluse, on arendanud partneritunnet. «Luikede järv» Siegfried on heade balletiteadustega Kokkosel unistav nooruk, keda kohtumine Luigega hingeliselt rikastab. Praegust läbinisti tüürliselt olekut aitaks sügavamaks muuta dramaatiliste sõmpunktide rõhutamine. Prints muutu-mist saaks etenduses reljeefse-malt esile tuua.

Esimene märk on maha pandud (oma osa on selles ka Soome Rahvusballiet külastajate Tiina Randviirul), kasvuruumi aga jätkub. Kuidas noorle tantsijatel läheb, seda tahaks tulevikus ka «Estonia» lavalt näha. Esmakohtumine sai huvitav, teavet tuli juurde.

HEINO AASSALU

Michael Struck. «Helid, mis tahaksid pigem võluda kui endast välja viia». («Kieler Nachrichten». 14. oktoober 1989).

Plakatite kujundus on muutunud. Muidu aga ilmutab «Blaue Reihe», mida korraldab kultuuriministeerium, kõigutamatut järjepidevust — kaasaegne muusika Eestist, seekord Kieli lossi väikeses saalis.

Et kavalehel olid kokku hoitud isegi helitööde osade nimetused ja loomise ajad, oli tingitud kommunikatsiooniprobleemidest, nagu usutavalt kinnitati, mis hoolimata kõigist avanemistendentsidest ikkagi veel raskendavad kultuurivahetust Kieli sõpruslinnaga Eestis, Tallinnaga. Nii tõendati alles mõne päeva eest kindlalt, et interpreedid — kõik riiglooperid «Estonia» liikmed — tööpoolest mängivad. Nendest asjaoludest võis olla tingitud ka see, et helilooja Erkki-Sven Tüüri «Moderatsioon» koosnes ainult paarist üldisest sõnast muusika kohta.

Seda enam kõneles muusika. Seitse esitusele tulnud helitööd avasid imestamapanevalt laiu tundetooni. Tonaalsus ei kao peaaegu kunagi, seda kas taastatakse osaliselt või on see piisavalt selgelt tuntav. Ka see, mida nimetatakse «sonaadiks», töötab tihedalt silmatarvikavalt üksteisest eraldatud episoodidega, mis helitöö käigus üksteisega ühendatakse. Ostinaatsed vormid on trumfiks! Kõik helitööd otsivad väga selgelt kommunikatsiooni kuulajaga, soovivad teda pigem võluda kui takkaalust välja viia, millel pole mitte ainult esteetilisest tagamaad. Sellele ei tohiks vastata ainult spetsialistide ninakirtsutamisega.

TEISED MEIST

Ester Mägit peetakse Eesti juhtivaks heliloojaks. Tema So-naat klarnetile ja klaverile on täiuslik helitöö, mis leiab reitsitatiivsete väljendusviiside kaudu tee järjepidevusele ja — nagu peaaegu kõik sel õhtul ettekan-tud helitööd — lõpus lausa de-monstratiivsel moel algusesse tagasi pöördub.

Formuleeringus «modernsem» oli järgnev Arhitektuurika II klarnetile violoncellole ja klaverile liigi nelikümne aastat nooremalt tüürit. See jääb kindlasti kõige lähemale meie kujut-lusele (või kliseele) «uuest muusikast», laseb pianistil heist-summutamiseks klaveri järele haarata. «Arhitektuuriliselt» mõjub teatud staatiline ringline mees-tonide ümber, mõningate lõikude ornamentaalsus. Viited traditsioonile (Prokofjev), mis proua Mägi Soonaadis mõjuvad tihedalt üsna filitreeimata, on siin pandud jutumärkidesse: temaatil-liselt algavad žestid katkevad, algused jäävad seisma — selline avameelsus avaldab muljet.

Raimo Kangro Geomeetrisel-sel viiulile ja klaverile op. 30/1 domineerib liikumismoment. Ringides, sümmeetrilises ja pöör-dumistes, musikaalsetes lõikudes näivad arvud põlevat, keeb konstruktivsus. Eriti iseloomulikult mõjub neljas osa uhkeldava

viiuli-liikumise, üksikute «stroofide» erinevate kulminat-sioonide ja häiritud koraallõpu-ga.

Heitel kõige tuntuma eesti helilooja Arvo Pärdi juures arvamusel lahknud. Kaks vara-jast klaverisonatiini, koolipois-tööd nii biograafilises kui üle-kantud tähenduses, olid laadit peaaegu identselt, esitustel, suhtes tonaalsusega aga üllatavalt erinevad: nr. 2 oli tunduvalt vabam.

Neile oli vastandatud kaks teost 1980. aastatest, mil Pärt pöördus uue lihtsuse poole: «Pee-gel ja peegel» viiulile ja klaveri-le ja «Variatsioonid Arinuskas parandamiseks» klaverile (mille tagamaadest kahjuks midagi tea-da ei saanud). Kummaline, et nad osaliselt vihjavad konvent-sionaalsemale Esimesele sonati-nile, nagu oleks lihtsusele mingit pistmist nooruse igatsusega. Kui tonaalsus siin uuesti(?) läbi mõel-dakse ja kombates esitatakse, kui meditatiivne ja kordused pörkuvad lihtsusele, tahaks nii mõnigi kuulaja vastu tooli selja-tuge nojatuda ja tänada, et mu-sika teda jälle(?) paitab, sel ajal kui teised peavad kõike kiusatu-seks ning manavad sellist muu-sikast viirukilõhnaliseks akustili-seks soperdiseks.

Pärdi muusika on kuulajale raske eelkõige seepärast, et ta-hab talle kõike kergeks teha, näib kutsuvat kuulajat süvene-ma, kui näiteks duo-teoses viiul ja klaver oma liine üha uute peegeldustena teineteisele vas-tandavad.

Kõrge kiituse osaliseks saavad kontserdi interpreedid: suure virtuosusega klarnetist Vahur Vurm, Matti Uffert (viulil), kes

pidi end kõigepealt natuke lah-ti mängima, ja Andres Narma (tsello), kes ainult korra esines, ja kohe veenvalt. Eelkõige aga suurepärase Ivo Sillamaa, kes veenis väsimatu muusikalise kompetentsi ja fantaasiaga (kah-jaks häälest ära klaveril). Uudis-himu tekib ja jääb püsima, võib rõõmustada ja ehk ka vihasta-da, et arutatakse uue muusika üle — seda võimaldab tänuvää-r-sel moel «Blaue Reihe».

Artto Sakari Korpinen. «Trium-faalne menu» («Etelä-Suomen Sa-nomat», 28. oktoober 1989).

Sümfooniakontsert, Lahti linna-orkester kontserdisaalis. Dirigent Paul Mägi. Solistid Nora Novika ja Raffi Haradzanjan (klaver). Kavas Mendelssohni avamäng «Hebriidid», Raimo Kangro Kont-sert kahele klaverile nr. 2 ja Haydni Sümfoonia nr. 104, «Lon-don».

Pärast seda kontserti tundsin end heatujulisena. Klassikute peen tõlgendamine tegi juba ise-nestest süla meeled. Kuid tagatipuks saadi tunda meele-tut selkimeist prahvatavasse nüüdis-muusika maailma.

Õhtu tallinlasest kapellmeister ja Riia pianistid löid elamuse, mis nii pea meelest ei lahtu. Lahti linnaorkestri liikmed näita-sid, et neile on küllaltis süda-mest tulev muusitseerimine mee-lepärase, neist sätas tõelist män-gulust. / — — / Paul Mägi osut-sus Haydni tõlgitsejana eriti ra-fineeritult — aga ei põrmugi peenutsevaks — taktikepi-luule-tataks. Tema käte all hingas muusika täiesti vabalt ja loomu-

likult, elegantsete kontuuride ja tundlike varjunditega. / — — / Ma ei osanud ette aimata, mis-sugusele muusikalisele ilutulest-ikule, reipale rõõmupeole tuln, saades osa Raimo Kangro (1948 — p. o. 1949, tõlkija märkus) Kontserdist kahele klaverile. Ees-ti helilooja mullu valminud teos on äärmiselt kaugele kuivetu-nud, akadeemilise kirjutuslaumuu-sikast. Moodate vahendite va-rusid kasutab ta meisterlikult — mitte omapära taotledes, vaid elusa muusika orgaanilise osa-na. Helilavade loojana on Kang-ro märkimisväärne meister. Kuigi ei kasutata ainsatki puh-pilli, tõuseb toon sageli otse or-gaaniliku mõjuni, kui pianistid, keelpillid ja neli löökriistamän-gijat teevad oma parima.

Eriti teose algusosas peegel-dab Kangro helikeel selgelt Bar-tõkilt saadud mõjusi; meelde tu-li eriti ungari meistri Teine kla-verikontsert, kuid ometi oli teo-ses nii kuhjakaupa ka leidlikke originaalseid avastusi, et pole põhitult Kangrot epigoonluses süüdistada.

Lätiis saabunud klaveriduo No-ra Novika ja Raffi Haradzanjan osutus meisterlikuks ja tempera-mentseks paariks, kelle sätela-ved muusitseerimist oli rõõm jäl-gida. Pianistide koosmängu täp-sus pimestas, see ei kõikinud isegi hoogsa finaali kapriisettes rütmides. Mänguvõlu nakkas Lahti muusikutele, ja Paul Mä-gi suveräänselt juhitud ettekan-dest sündis triumfaalne menu. Finaali tuli korrata, muidu pub-liku poolehoiduavaldused ei vai-bunud. Tõesti haruldane, kuna tegemist oli võõra modernse teo-sega!

Meil on viimasel ajal palju kirjutatud suletud randadest ja rannapoiste merekäimise piirangutest, millest tingitud on kadumas kalurite ja meremeeste järelkasv. Hiljuti lehitsesin aga sõjaajal aastatel ilmunud ajakirja «Nädal Pildis», kus oli pilte meie rannaelust 1930. aastatel. Neil on näha arvukalt purjekaid Mahu sadamas. Laaditakse maha silgutunne ja kompe, tõstetakse peale kartuli- ja kapsakotte. Teisel käib kauplemine. Kõrvalolev tekst annab aga teada, et peetakse rannarahva sügislaata.

Need vabad rannaveed

Ühe taadi jutustusest saame teada, et möödunud sajandi lõpul oli ta igal kevadel ja sügisel sõitnud isaga randa. Istuti vankril kottide ja nätsikute otsas. Mida lähemale Mahu rannale jõuti, seda tihedamaks oli

muutunud sinna suunduv killavoor. Mahus oli aga raske pääseda sadama ligi. Talumeeste vankrid seisis seal mitmelt realt, kivimuul taga olid aga kolmelt-neljalt realt soomlaste purjekad. Taatidel-eitedel olid

oma soome sõbrad vastas, lapsi aga ootasid pusside-sussidega poisijõnglased ja tüdrukud. Pärast südamlikke tervitusi algas sõpruspidu ja kauplemine, mis ei tahtnud lõppeda enne koidikut. Lapsed aga krõbistasid kivatutud kala ja jõid koos naittega soomlaste kanget kohvi. Kui meestel olid kaubad tehtud ja kottid-kompsud silgutunnidega vahetatud, mindi kõrtsi sõprusliiku tegema...

ARTUR RÄTSEP
(Foton on pärit Mihkel Haava-mäe kogust.)

MAA ON RAHVUSKULTUURI ALUSPÕHI

Suurte meeste saatuse on olnud samasugune nagu nende rahva saatuse. Viiskümend aastat tagasi «Rahvalehes» ilmunud Kaarel Liidaku (1889—1945) juubeliartiklil on tähelepanuvääriv alapealkiri — «Vabrikutöölisest — põllumajandusosakonna direktoriks». Viis aastat hiljem sai aga Sindi Vabriku töölisperest pärit mehest Eesti Vabariigi Rahvuskomitee esimees, siis Vabariigi Valitsuse põllutöminister Otto Tiefs valitsuses. Edasi — jätkuv metsavenname, 1944. a. sügisest küll juba teise võõrvõimu all, surm 1945. a. jaanuaris, mahamatmine võõra nime all Karksi-Nuia kalmistule. Ja kui meie maaperedel ei oleks seljataga vaid ellujäämise mõttega elatud viitkümmet aastat, siis oleks tänast Kaarel Liidaku juubelit tähistatud mitte väiksema tähelepanuga kui Jakob Hurda suurjuubelit.

nissoni ja J. Hünersoni maa-ideoloogia ja agraarpoliitilised seisukohad. Sõltuvalt meie geograafilisest asendist ja ajaloolistest suhetest naabritega käsitleb ta Ida- ja Kesk-Euroopa väikerahvaste rahvuskultuuride arengu ja omariikluse probleeme. Olles kaugel eesti talupoegkonna idealisest, näeb ta ometi nendes rahvusliku ideoloogia kõige kindlaimad kandjaid ja toetajaid, isiksuse arengu kõige tähtsamaks eelduseks aga rahvuslikul ideoloogial tuginevat omariiklust.

Vahetult pärast 28. sept. 1939. a. Eesti-Nõukogude Liidu vastastikuse abistamise pakti allakirjutamist ilmunud esseekogumiku «Suunad ja kavad» järelsõnas kirjutab K. Liidak:

«Peame mõistma ja uskuma, et asukoht, veri ja pärimused võivad määrata rahvale ajaloolise kutsumuse. Me ei ole mitte Euroopa idavall, Hermannil kindlus Jaanilinna

vastu, Vastseliina kants Irboska linnuse vastu — vaid mõlemad siin on meie eluasendis koos, oleme kahe suure kultuuririvalkonna rajamaa, kokkupuute ja sünteesi-ala. Eestlasele tohiks see kutsumus olla jõukohane. Meie ei ole venevaenulised, vanem põlv tunneb vene elu ning Lääne-Euroopa individualistlik kultuur on meie loomukohasena omaks saanud. Kui seda mõistab ja tunnustab ka Ida, siis on heanaaberlik kooselu alati võimalik ja vastastikuste lepingute pidamine kindel.

Peame aga tundma siin endil jäävalt kindla pinna, oma maa jalge all.»

Alates 1940. a. teisest pooltest ei ole K. Liidaku viimastest eluaastatest meil tänaseni terviklikku ülevaadet. Sõjasuvel 1941 oli ta end varjand Jõgeval Mihkel Pilli pool. 1942—1944 oli K. Liidak Tartu Ülikooli agraarpoliitika ja ühistegevuse õppetooli professor. 1943. a. novembris valis okupatsioonivõimudelt taas tegutsemisloa saanud Eesti Põlumeeste Keskseks K. Liidaku juhatuses esimeheks. Ühes 1944. a. «Põllumajanduses» avaldas ta mahuka artikli «Kauaaegsest kolleegist, mõttekaaslasest ja sõbrast Th. Poolist ja tema Piistaojast — «Pooli Piistaoja eesti põllumajanduse teetähistajana». Neil aastatel töötas ta raamat «Saatus ja tahe» käsikirja juures, kuid see käsikiri on ilmselt hävinud. Meieni on jõudnud katkendeid ja väljakirjutisi tema sõja-aastate päevikust «Mõttepuru ja päevakilde».

Iseseisvas Eestis ei sidunud

K. Liidak end ühegi poliitilise partei ega erakonnaga. Kuid tema jaoks oli enesestmõistav ühinemine vastupanuliikumise. Oskus hinnata olukordi, koondada inimesi, siluda isiklikke ja erakondlikke vastuolusid tegid K. Liidakust vastupanuliikumise tunnustatud liidri. K. Liidaku teeneks loetakse prof. J. Uluotsa taandumist erakondlikult positsioonilt ja tingimuste loomist erakondade koalitsioonile tugineva vabariigi valitsuse moodustamiseks 1944. a. septembris.

Saksa julgeolekupoliitisei poolt jälitatuna läks K. Liidak 1944. a. aprillis pakku Pärnu- ja Haalisse, Karksi kihelkonnas piirima põlitalude maaperedesse.

Alljärgnev on katkend K. Liidaku (Liideman) esseest «Eesti rahvuslikust ideoloogiast», mis ilmus raamatus «Kas tunnend maad» (1935).

Rahvuslikku ideoloogiat ei saa leitud, see tuleb avastada. Ainult nii on see elujuline, permanentne, ja võib rahvast edasi. Ideoloogia looming seisab olevate igaveste ideede avastamises rahva hinges ja olustikus ning nende arendamises tõenäoste ja taoteldavate tulevikutähistes suunas. Nagu taimekasvatata-sordiretaja valib terava silmaga algupärasest, oludega kohanevad populatsioonide segust põllul jõuliseid liine, mis on jõudlusvõimelised, seisuhalguste- ja talvekindlad, kõrge kvaliteedilised; nagu ta siit veel edasi jõuab nende ristlemisega ka võõra oietoimuga, pooldes pärimaiale jõulisele taimele pärandatavaid omadusi kõrge arendeilt, — nõnda peaks ka ilma ka rahvusliku ideoloogia ja rahvusliku kultuuri loomine... Maas on rahvusliku kultuuri materiaalne alusõhi, mis kunagi rahvust ei reeda, ajalugu on selle tõestuseks.

LEMBITU AASALO

Selgituseks

faktivea» jne. vastu, kummati suvatseb aga oma repliigis ära öendada vaid kaks «möödalasku» («Tallinnfilm» vahekorrad väikestuudiote eesti kirjandikega), mis aga intervjuu ja repliigi tekstide võrdlemisel ei osutugi möödalaskudeks, on nii ühes kui teises sisuliselt samamoodi valgustatud. 3) Olev Remu stsenaariumi «Poet» lavastamist lükati «Tallinnfilmis» aastastalt edasi, ja see oli selle

avaldamise põhjuseks ajakirjanduses, mida muide ei keela stuudio ja autori vaheline leping. Režissöörilegi mõjus «Tallinnfilm» ebakorrektsus. 4) Mõtlemapanev on tõik, et repliigi autor ei pakkunud oma protesti avaldamiseks «Eesti Ekspressis», vaid tegi seda mujal. 5) Ainus asi, mis repliigis tõele vastab, on see, et intervjuueerijani ei jõudnud intervjuu parandatud tekst õigeaegselt.

INTERVJUEERIJAT

«Reede» toimetuse oskab siin kindlalt arvata vaid seda, et kui intervjuu tekst on antud intervjuueeritavale tutvumiseks, tuleb teksti avaldamiseks oodata seni, kuni luba intervjuueeritavalt käes.

Põhiküsimus

— eetika

(Algus 3. lk.)

üsna varsti võetakse päevakorraale kõrgkoolide ja akadeemia edasine integreerumine. Eestis on mitmesuguste ametkondade juurde tekkinud poolsada rakendusliku otstarbega uurimisasutust, kes on tegelikult keskasutuste pikenduseks, nendes mitteahutavate või mitte küllalt sobivate isikute ärapaigutamise kohaks...

● Ega vist kõik akadeemilisedki instituudid täistuuldel töötaks.

Peetri-aegne monstrum kujunes N. Liidus veel suuremaks monstrumiks. Pole kindel, et eesti teadlased niisugust süsteemi tulevikus otstarbekaks peavad. Edasi: kõrgkoolide õppejõudude koormus on muu maailmaga võrreldes ränk, samal ajal instituutide teadlased tihti õppetööst üldse kõrval.

● Probleeme jätkub.

Lõputult. Muidugi, teadusnõunik pole otsustaja, vaid rohkem sõltumatu kahtleja, kes nõuab argumente, kes oma karjääri huvides ei nooguta järele otsustajatele. Kutses sellele kohale tuli kaunis äkki ja võimalik, et keegi teine oleks olnud ka sobivam. Aga kui sind kutsutakse praegusel ajal käsi külge panema, kas siis on kohane kõrvale tõmmata.

Põnev on omaette kalkuleerida. Näiteks seda, et mõelda tuleb mitte üksnes tänasele päevale, vaid tingimata juba homsele. Jaapanis on sisse-seadmete eluiga 4,5 aastat, mujal viis-kuus. Kui nüüd lülitume normaalsesse ringlusse, siis tuleb algusest peale arvestada juba järgmist varianti ja järgmisi variante. Teaduse osakal igapäevaelus mitmekordistub.

● On meil piisavalt reservi?

Ilma eneseimetluseta, potentsiaal on meil ehk üle keskmise. Nagu ütlesin, meie trump on nupukus. Seda on näidanud need vähesed, kes seni on pääsenud end näitama, seda on näidanud väliseestlased. Arvan, et lähitulevikus peetakse vajalikuks korraldada ülemaailmne eesti teadlaste konverents meie rahva teaduspotsentiaali selgitamiseks, edasiste eesmärkide kavandamiseks, arenguvõimaluste otsimiseks helgetele peadele, et neist ei läheks keegi kaduma.

● Seni polnud haridus meil hinnas. Järjest levis tuntud hoiak, et õppimine on loilide ajaviide, tark otsib endale kasuliku tööotsa.

Lahkumine turakate paradiisist pole tõesti kerge. Aga taas — ainuke võimalus. Õppimine on vaevarikas tegevus ja praegu pole alati ka kohest kompensatsiooni loot. Ometi reaalsed eesmärgid juba paistavad, ja selle nimel peab suutma kannatada. Kui on eetilist selgroogu, tullaakse toime.

● Lõpetuseks: oled endiselt optimist?

Võib juhtuda mitmesuguseid tagasilööke. Pole ranget determinatsiooni, et kui üks protsess hakkab kulgema, siis kulgeb ta nagu elektrivool. Kõikumised on paratamatud. Edasi-tagasi, paremale-vasakule. Kui aga toimub demokraatlik regulatsioon, sotsiaalne kontroll, kui on võimalik juhtida tähelepanu viigadele, valida alternatiivide hulgast sobivamaid, siis liigume edasi — aeglaselt ja kindlalt. Kui suudame Eestis jõuda niisuguse süsteemi, oleme mäel. Ja kõige selle taga on põhiküsimusena eetika!

Intervjuueerinud
VALTER HEUER

Startis Eesti Olümpia- akadeemia

Jõulukuu üheksandal pidas kevadel loodud Eesti Olümpiaakadeemia Tartu Ülikooli aulas oma piduliku avasessiooni.

Akadeemiate institutsioon on olümpialiidumises noor. Rahvusvaheline Olümpiaakadeemia (IOK) alustas tegevust 1961. a. Kreekas, esimene rahvuslik OA loodi 1968 Hispaanias. Soomlased jõudsid selleni alles kaks aastat tagasi ja näiteks rootslastel on akadeemia veel loomata. Kokku on rahvuslikke olümpiaakadeemiaid maailmas praeguseks alla poolesaja.

Istungit juhatas EOK president Arnold Green, kes luges ette IOK-i ja välismaistelt sõsarorganisatsioonidelt saadud telegramme. Kohal viibisid esindajad Soomest ja Leedust. Vastuõnnitust tervitasid Eesti Teaduste Akadeemia nimel Anto Raukas, Tartu Ülikooli nimel Ants Kollom ja olümpiamedalistide poolt Ilmar Kullam.

Effekandeks esitas prof. Atko Viru «Olümpia ja Eesti» ning Paavo Kivine «Mis hoiab olümpiaidee elus».

Kinnitati EOA põhikiri ja võeti vastu tegevusprogramm.

Eesti Olümpiaakadeemia presidendiks valiti prof. Atko Viru, asepresidendiks dots. Rein Halland, eestseisusse neile lisaks prof. Teet Seene, akad. Anto Raukas, prof. Jaan Jürgestein, dots. Ants Nummekivi ja Paavo Kivine.

Tallinna Lastemuusikakool 45

15. nov. 1989. a. möödus Tallinna Lastemuusikakooli sünnist 45 aastat. Selle aja jooksul on kool andnud muusikalise alghariduse väga paljudele lastele.

Tööd alustati 1944. a. Konservatooriumi juures. Alates 1949. a. hakkas kool tegutsema iseseisvalt, jäädes järgmiseks 10 aastaks Konservatooriumi allüürnikuks.

Nüüd asume juba 30 aastat Narva maanteel, kus kaua-aegseks direktoriks oli Ellen Kansa ja õppealajuhatajaks Harry Tõnuri. 5 aastat juhtis kooli Andres Kelder. Praegu on direktoriks Toots Normann ja õppealajuhatajaks Sirje Vau. Kooli algpäevadest tänaseni töötab meil klaveriõpetajana Violetta Ostapovskaja.

Oma muusikuteed alustasid Tallinna Lastemuusikakoolis mitmed tänased muusikud, kellest meile kõigile tuntud on kultuuriminister ja helilooja Lepo Sumera, heliloojad Mati Kuulberg, Tarmo Lepik ja alles oma heliloojateed alustav Mart Siimer, keelpillimängijad Lemmo Erendi, Toomas Tummeleht, Jüri Gerretz, Ivi Tivik, Tõnu Reimann, Juhani Schütz, pianistid Maigi Raidal, Ada Kuuseoks, Lille Randma, Mati Reimann, Peep Lassmann, muusikateadlased Tiia Järg ja Urve Lippus, noor dirigent Arvo Volmer, estraadikunstnikud Mare Väljataga, Arvo Pilliroog, Gunnar Graps jpt.

Meenutame tänutundega kõiki kunagisi õpetajaid, kes on oma oskused ja energia andnud meie tulevaste muusikute kasvatamiseks.

Kooli juubelit tähistame kontserdiga «Estonia» kontserdisaalis 20. det. kell 19.

Kõik on teretunud!

ANNELI PETERSOO

Kooskõlas Eesti NSV seadusega 18. maist 1989. a. «Eesti NSV isemajandamise alused» kuulutas Eesti NSV Ministrite Nõukogu oma 8. ja 11. detsembri 1989. a. korraldusega välja Eesti paberraha ning müntide kavandite saamiseks avaliku konkursi.

Konkursis võivad osaleda kõik soovijad, kes esitavad vähemalt kolme paberraha kavandid ja viie müntide modelleeringud Eesti NSV Rahandusministeeriumile 15. jaanuariks 1990. a.

Konkursi võitjatele on määratud järgmised rahalised preemiad:

1. Paberraha kavandite konkursil:

I preemia — 1500 rubla;

II preemia — 1000 rubla;

III preemia — 700 rubla.

2. Müntide modelleeringute konkursil:

I preemia — 1500 rubla;

II preemia — 1000 rubla.

Konkursi žüriil on õigus muuta nende preemiate üld-

summa piires preemiate arvu ja suurust. Konkursi võitjate rakendamist leidvad tööd taustatakse täiendavalt. Konkursil auhinnatud tööde kunstnikul võimaldatakse viibida üks nädal ühes välisriigis, et õppida tundma raha nüüdisaegset tehnilis-kunstilist kujundamist.

Eesti rahatähtede konkursi tingimused

1. Eesti rahatähe nimetuseks on Eesti kroon. Vääringud on 1 kroon, 5 krooni, 10 krooni, 25 krooni ja 100 krooni. Kõik rahatähed on ühtsete mõõtudega 120x65 mm. Rahatähtede eskiisjoonised esitatakse konkursi žüriile 1,5 korda suurendatud mõõtmetes.

2. Rahatähtedest 5-, 10-, 25- ja 100-kroonised omavad ühes servas vesimärgi (kas portree, loodus- või arhitektuurimälestis), mis on ühine kõigile rahatähtedele.

3. Rahatähele märgitakse väljandja panga nimetus «Eesti Pank», kaks rahatähe numbrit ja tekst «Eesti Panga rahatähtede järeletegemine on seadusega karistatav».

4. Rahatähele märgitakse väljandmise aasta (1990).

5. Rahatähele on Eesti Panga presidendi ja Eesti Panga direktori allkirjad.

6. Rahatähtede esipoole põhimotivina kujundatakse Eesti kultuuri suurmeeste (-naiste) portreed. Teine pool kujundatakse kunstniku ettepanekul.

7. Rahatähtedel toodud portreed peavad olema käsitsi joonistatud.

8. Rahatähtedel kasutatavad värvid ja sümbolid määrab kavandi autor.

9. Eesti krooni konkursi tööd esitatakse žüriile kinnises ümbrikus märgusõnaga ja teine ümbrik sama märgusõnaga andmetega autori kohta.

10. Rahatähtede kavandamise küsimusi koordineerib Eesti Pank.

Eesti müntide konkursi tingimused

1. Eesti müntide nimetused on sent ja kroon. Vääringud on 5 senti, 10 senti, 25 senti, 50 senti ja 1 kroon. Müntide läbimõõdud on järgmised: 5—16 mm, 10—17,2 mm, 25—18,5 mm, 50—20,5 mm, 1 kroon — 25 mm.

Müntide reljeefi kõrgus ei tohi ületada 0,15 mm (M 1:1).

Mündi serva kandi laius 0,6 mm.

Müntide eskiisjoonised esitatakse žüriile mõõtkavas 10:1 ja originaalsuuruses (M 1:1).

2. Autori vabal valikul esitada ühe münti külg modelleeritud kujul mõõtkavas M 10:1 patineerimata kipsist.

Reljeefi maksimaalselt lubatud kõrgus modelleeringul 1,5 mm.

3. Kõik müntid on kujundatud ühtse tagakülje kujutisega.

4. Müntidele märgitakse väljaandmise aasta 1990.

5. Müntipinda ei tohi faktuurida (mattida, joonida, karestada jne.).

6. Münti reljeefne kujutis ei tohi puutuda vastu serva kanti.

7. Konkursi võitjal tuleb esitada kõikide müntide modelleeringud mõõtkavas 10:1.

8. Konkursi tööd esitatakse žüriile märgusõnaga varustatult ja ümbrik sama märgusõnaga andmetega autori kohta.

Konkurssidest teeb kokkuvõtteid konkursi žürii esotsas Rein Otsasoniga.

Konkursist osavõtjatele antakse soovi korral täiendavaid selust ENSV Rahandusministeeriumi poolt telefonil 45 03 70.

EESTLASED HELSINGIS

Lugenud Elle Anupõllu kirjutist «Reedes» nr. 45, tahaksime välja tuua ka teistsuguse arvamuse eestlaste Helsingi-reisidest. On rõõmustav, et praegu on võimalus tulla vastukülaskäigule Soome mitte ainult privilegeeritud eestlastel. Meie, soomlased, oleme käinud teie juures hulgiti juba aastakümneid.

Reisimisega kaasneb alati ebameeldivaid kõrvalnähtusi, ja neist tuleb ka rääkida, aga mingil juhul pole probleemid nii tõsised ja arvukad, et nad Helsingis üldiseks kõneaineks muutuksid. Ebameeldivad juhtumid on harvad, kui võrrelda soome turistide tihti peale nii kahetsusväärse käitumisega Eestis. Soomlased on aastate jooksul tekitanud tõsise sotsiaalse probleemi eriti Tallinna noorsoo hulgas, vahetades tänaval valuutat ja müües Soomes allahinnatult ostetud riideid. Just soome turistidelt ongi eestlased õppinud tänaval kaupa müüma! Aga soomlased saavad ju välismaale raha kaasa võtta, samal ajal kui nõukogulastest reisijail on välisvaluuta alati olnud tõsine mure.

Kui mõni soomlane nüüd kurdab, et tal käib liiga palju eesti sõpru külas, peaks alustuseks meenutama, kuidas ta nende inimestega tutvus. Ta on kindlasti aastate jooksul mitu korda Eestit külastanud, leidnud sealt sõbrad, nautinud

nende külalislahkust — Eestis on alati laud lookas, aga vaid üksikud soomlased mõistavad, kui palju aega ja vaeva ja järjekordades seismist see nõuab! Kahju, kui mõnede soomlaste arusaamine külalislahkusest on nii ühekülgne, et virisetakse eesti sõprade külastuste pärast. Kuigi elu on Soomes kallis, ei saa me aru, kuidas ei suudeta kutsutud külalistele öömaja ja köhutäit pakkuda, kui endil jätkub raha reisideks nii Eestisse kui ka lõunasse. Vähemalt ei tohiks minna sadamasse hüvastijätsuks häbematusi hüüdma. Onneks pole siiski kõik soomlased säärased.

Jääb veidi arusaamatuks, mida Elle Anupõld mõtleb, kui ta kirjutab: «...küllakutse saatmise peale on saanud Tallinnast teate, et tullakse (mitmekesi) kaheks või kolmeks nädalaks...» Ei saa ju kutsega tulla rohkem inimesi ja kauemaks kui kutsutud, ja meie arusaamist mööda lepime kutsete suhtes alati eelnevalt kokku. Kui aga keegi tõesti saadab kutse tuttava tuttava tuttavale, jookseb ametivõimude juurde seda tembeldama ja toimetab kutse ka Eestisse, siis saab arusaamatuste korral vaid isenda rumalust süüdistada.

Mitte kõik soomlased ei kutsu «Georg Otsa» «põgenike laevaks», meie näiteks pole

seda nimetust isegi kuulnud. Võrdluse karjala sõjapõgenikega lonkab meie arvates vähemalt ühest jalast, aga kindlasti mäletavad vanemad soomlased sõjajärgseid aegu (eriti 1950. aastaid), mil soomlased üle hulga aja pääsesid reisima välismaale ning tassisid Rootsi ja Saksast koju igasuguseid kaupu ja masinaid, fotoaparaate, telereid ja riideid. Ja eks me praegugi välismaal käies osta üht-teist. Kui mõnel soome professoril ei ole videoparaatuuri, siis suuremal osal soomlastest see on, ja me ei mõista, miks eestlane, kes ostab video, on materialistlikum kui soomlane.

Ei ole õiglane, kui Eesti pressis avaldatakse vaid soomlaste negatiivseid arvamusi. Loodame väga, et eestlased, kes lõpuks ometi on saanud reisida sugulaste ja tuttavate juurde, ei arva, et kõik soomlased mõtleavad neist nii halvasti. Siin Soomes on sümptomaatiline Eesti ja eestlaste suhtes suur, ja eestlased on — vaatamata kahetsusväärsetele kõrvalnähtustele — endiselt teretunud. Ja kui teid on kutsutud just jõuludeks, siis tulgegi just jõuludeks. Siis on ka siinmail laud lookas ja inimestel aega üksteisega suhelda.

Helsingis, 24. novembril 1989
RAIJA ja GIBERT JÄNICKE

70 aastat tagasi avati Tartus emakeelne ülikool ja samal ajal avas Tallinna Rahvaulikoolide Selts Tallinna Kolledži.

Kolledž oli täiesti erilaadne õppeasutus, kus võisid keskhariduse saada need, kel polnud võimalik harilikus gümnaasiumis õppida. Õppetöö toimus õhtuti, peaaegu kogu loenguvormis, osaliselt ka praktikumide ja seminaridena nagu kõrgemas õppeasutuses. Kolledži lõpetaja sai gümnaasiumi lõputunnistuse.

Lektorid olid auväärsed ja hinnatud pedagoogid, kes avaliku elu tegelastena meie kultuuriloo oma nime on jäädvustanud, nagu Johannes Klivet, Gottlieb Ney, Jakob Kents, Johannes Aavik, Karl Leinus, Timotheus Kuusik, Ardo Sivad jt. Liqi 20 aastat korraldasid õppeasutuse tööd Mihkel Väike ja tema asendajad Artur Luhaäär.

Tallinna kolledž 70

Tallinna I õhtukeskkoolis tähistati kolledži asutamise 70. aastapäeva. Tänapäeva kooliõpilastele jääb üle vaid imetlust tunda selle üle, millist austust hariduse ja oma kooli vastu tundsid kokkutulekus osalenud kolledži eakad vilistlased. Tartust oli teekonna ette võtnud näiteks professor Elmar Karu, kes tähistas märtsikuus oma 86. sünnipäeva. Parimad soovid saadeti 90-aastasele, laia silmaringiga võõrkeelte õpetajale Elfriede Raudsepale, kelle väärtuslikud fotod ja mälestused aitavad paljusküsi mõista seda loomingulist õhkkonda, mis valitses kolledžis.

ENE PEDAI

VITALI BELOBROVTSOV

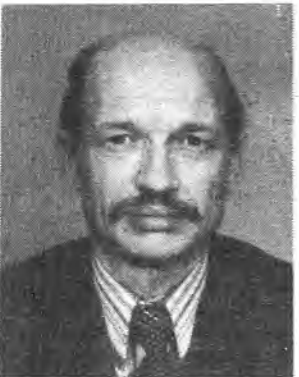

ÕNNITLEME

JAAN KOHA,

heliilooja, Tallinna Pedagoogilise Instituudi muusikakateedri juhataja, professori kl., Eesti NSV teeneline kunstitegelane. Saab 17. detsembril 60-aastaseks.

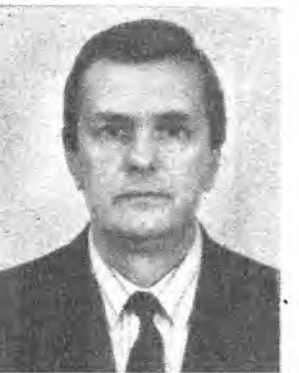
OLIMAR KALLAS,

kunstnik-graafik. Saab 19. detsembril 60-aastaseks.

HUBERT MATVE,

ehitusinsener ja viljakas kirjamees. Saab 19. detsembril 60-aastaseks.

TÕNU VIK,

Eesti TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituudi direktor. Sai 12. detsembril 50-aastaseks.

ÕIENDUS

Trükikoja süü tõttu on Lembit Lauri raamatus «Kirjutamata me-muare» III leheküljel 46 puudu ülemine tekstirida: Tartumaalt Vara vallast. Maapoiss, talus kasvanud,

Vabandame!

Kirjastuse «Perioodika» raamatukirjastamisgrupp.

Hiljuti selgusid käesoleva aasta kevadel Emakeele Seltsi poolt välja kuulutatud keeleainestiku kogumise võistluse tulemused. 22 murrakualalt saabus 21 tööd kokku 15 311 sedelit, 157 lk. ja 1 t. 10 min. heliülevõtteid, mis sisaldasid murdesõnu, koha-, isiku-, hüd- ja loomanimesid, õpilasargood, murdepalu jm.

Võistlustööd vaatas läbi žürii koosseisus Jüri Viikberg (esimees), Marja Kailasmaa, Mari Must, Ellen Niit, Karl Pajusalu ja Eevi Ross. Anti välja 3 esimest, 6 teist, 6 kolmandat ja 4 ergutusauhinda. Kaks tööd ei vastanud võistlustingimustele.

Esimene auhind anti Antile: «Kohanimesid Simu-nast» (3911 sed.), autor Eduard Lepik Kadrinast; «Kohanimesid Kambja kihelkonnast» (1670 sed., 34 lk. skeeme) — Katrin Henno, Eve Kokka, Meelis Lainvoo, Marika Lepp, Kristel Liivo, Eno Noorväli, Kirsi Rannaste, Katrin Roht, Eve Suurkaev, Jaanus Vaik-soo ja Tiina Veismann (TPedi üliõpilased) Tallinnast; «Murdesõnu ja väljendeid Kaarma kihelkonnast» (540 sed.) — Salme Mikk Kingissepa rajoonist Ansi külast.

Teine auhind määrati töödele: «Slängi kinnipidamiskohtade» (763 sed.), autor Helle

Keeleainestiku kogumise võistluse tulemused

Kull Põltsamaalt; «Murdetekste Kihnu» (63 sed., 1 t. 10 min. heliülevõtteid) — Andriela Vutt (TÜ üliõpilane) Tartust; «Murdesõnavara ja väljendeid Jäma-jast» (484 sed.) — Andres Toomus Tallinnast; «Koha- ja isikunimesid Tõstamaalt» (1285 sed.) — Vake Hang Tartust; «Kohanimesid lisa-ku ja Jõhvi kihelkonnast» (341 sed.) — Elga Valter Kohtla-Järve rajoonist Kuremäelt; «Sõnavara ja loomanimesid Hä-demeestelt» (347 sed.) — Enda Kallas Pärnust.

Kolmas auhind määrati töödele: «Sõnavara ja kohanime-sid ning murdetekste Helme-st»

(128 sed., 30 lk.), autor Emmi Unt Valgast; «Murdesõnu Saar-de kihelkonnast» (257 sed.) — Eduard Lepik; «Õpilasargood Viljandist» (506 sed.) — J. Köle-ri nim. Viljandi IV Keskkooli 9d ja 10b klassi õpilased; «Kohani-mesid Nõo ja Rõngu kihelkon-nast» (582 sed.) — Anu Lõun, Eha Ristmägi ja Helle Voogel (TPedi üliõpilased) Tallinnast; «Endise Kavastu valla ja selle lähema ümbruse kohanimesid» (187 sed.) — Harald Kadari Tal-linnast; «Kohanimesid Koeru, Väi-ke-Maaria ja Kadrina kihelkon-nast» (167 sed.) — Eduard Lepik.

Ergutusauhinna said: «Kohanimesid, isikunimesid ja argood Viljandi IV keskkoolist» (574 sed., 2 lk. skeeme), autor J. Köleri nim. Viljandi IV Keskkooli 9a klassi õpilased; «Koha-nimesid Saaremaal» (442 sed.) — Ly Jürmann, Ruth Nigul, Viivi Põlma, Ada Ruttik, Signe Sääsk, Elle Sõrmus, Pille Tasso ja Marja Vallimaa (TPedi üliõpilased) Tallinnast; «Koha-, isiku- ja loomanimesid, slängi ning lastekeelt jm. Viljandi IV keskkoolist» (3104 sed.) — J. Köleri nim. Viljandi IV Keskkooli 8a ja 10a klassi õpilased; «Sõduri- ja muud argood» (23 sed.) — Raivo Suup (noorsõdur) Gruuslast.

KIRJANIKE MAJA, Harju 1

Esmasp., 25. XII kl. 17 «Astun vaikselt jõululoomist rada», jõulukava luules ja muusikas. Pääsmed müügil Kirjanike Majas, Harju 1 II korrus.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 15. XII kl. 19 «Giselle»; laup., 16. XII kl. 19 «Viuldaja katusel»; pühap., 17. XII kl. 12 «Pipi Pikksukk»; kl. 19 «Maskiball»; esmasp., 18. XII kl. 19 «Savoy ball»; kolmap., 20. XII kl. 19 «Krahv Luxemburg»; neljap., 21. XII kl. 19 «Armujook»; dirigent Lati NSV teeneline kunstnik A. Vilumäe; reedel, 22. XII kl. 19 «Montmartre'i kannike»; laup., 23. XII kl. 19 «Traviata».

ESTI NOORSOOTEATER

Reedel, 15. XII kl. 19 «Mõrv jõuluõõl» (esietendus, suures saalis), kl. 19 «Amhersti kaunitar» (väikeses saalis); laup., 16. XII kl. 19 «Tootidrukud» (väikeses saalis); pühap., 17. XII kl. 18 «Mõrv jõuluõõl» (esietendus, suures saalis), kl. 19 «Amhersti kaunitar» (väikeses saalis); esmasp., 18. XII kl. 19 «Mõrv jõuluõõl» (suures saalis), kl. 19 «Vedel vorst» (väikeses saalis) teisp., 19. XII kl. 19 «Mõrv jõuluõõl» (suures saalis), kl. 19 «Vedel vorst» (väikeses saalis); kolmap., 20. XII kl. 19 «Meistrikläss» (suures saalis), kl. 19 «Tango» (väikeses saalis); neljap., 21. XII kl. 19 «Valge tee kutse» (etendusega tähistatakse Juhan Saare 60. sünnipäeva, suures saalis), kl. 19 reserveeritud etendus (väikeses saalis).

* Alla 16 aasta keelatud.

TEATER «VANALINNASTUDIO»

Reedel, 15. XII kl. 19 «Kontra-bass»; laup., 16. XII kl. 12 ja 18 «Mäng lossis»; kl. 19 «Emigrandid» (Eesti Draamateatri väikeses saalis); pühap., 17. XII kl. 12 ja 18 «Naistelaud «Jahisaalis»»; kolmap., 20. XII ja neljap., 21. XII kl. 20 «Naistelaud «Jahisaalis»» (Haapsalu km-s); reedel, 22. XII kl. 19 «Naistelaud «Jahisaalis»» (reserveeritud etendus); laup., 23. XII kl. 18 «Naistelaud «Jahisaalis»».

ESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 15. XII kl. 19 «Tuli mees naise juurde»; laup., 16. XII ja pühap., 17. XII kl. 19 «Keskmiselt karvane kodukass» (esietendus); esmasp., 18. XII kl. 19 «Puudutused ja ühteliitumised (Vaidlus)»; kolmap., 20. XII kl. 19 «Naistelaud «Jahisaalis»»; neljap., 21. XII kl. 19 «Puudutused ja ühteliitumised (Vaidlus)»; reedel, 22. XII kl. 19 «Keskmiselt karvane kodukass» (esietendus).

* Transleeritakse eesti keelde.

ESTI RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 16. XII kl. 12 «Kõli Kalli»; pühap., 17. XII kl. 12 «Põial-lüsi»; kl. 17 «Okasroosike»; esmasp., 18. XII kl. 19 «Suveöö unenägu» (täiskasvanutele); reedel, 22. XII kl. 13 «Jõuluetendus» (esietendus).

PÄRNU TEATER «ENDLA»

Esmasp., 18. XII kl. 19 «Kana-pead»; teisp., 19. XII kl. 11 «Pilli-Tiidu»; kolmap., 20. XII kl. 19 «Saatus heidikute kuus»; neljap., 21. XII kl. 19 «Saatus heidikute kuus», kl. 19 «Vaimude tund Jannseni tänaval» (L. Koidula Majamuuseumis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 16. XII kl. 19 «Viimne romantiline armastaja»; pühap., 17. XII kl. 12 «Meil on ninasarvik Otto»; esmasp., 18. XII kl. 19 «Viimne romantiline armastaja»; teisp., 19. XII kl. 19 «Viimne romantiline armastaja»; neljap., 21. XII kl. 19 «Rummu Jüri»; reedel, 22. XII kl. 12 «Rummu Jüri» (farmitööatastele).

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAAL: rahvusvaheline võistlustantsu turniir «Tallinn '89». Laup., 16. XII kl. 19.30 standardtantsude võistlus; pühap., 17. XII kl. 13 ladinameerika

tantsude võistlus, kl. 19.30 demonstratsiooniesinemised. Osalevad võistlustantsijad Inglismaalt, Saksamaalt, Liitvabariigist, Austriast, Rootsi, Soomest, Poolast, Tšehhoslovakiast ja N. Liidu pärimiskirjanduse, Kaunasest, Vilniusest, Minskist, Kišinjovist, Moskvas, Leningradist, Tartust, Tallinnast.

«ESTI KONTSERT»

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: pühap., 17. XII kl. 19.30 «Suomalainen Vaskiyhtye» (Soomest). Solist Eeva-Liisa Saarinen (sopran). Kavas Bach, Händel ja Purcell'i jõulumuusika; teisp., 19. XII kl. 19.30 «Armenia vanamuusikaansambel «Tagaran»». Kunstiline juht ja dirigent Jervand Jerkanjan. Kavas: Claudio Monteverdi katkendelid ooperitest «Orfeus» ja «Poppea kroonimine»; neljap., 21. XII kl. 19.30 jõulukontsert. Esinevad ERSO, TV ja Raadio Segakoor, solistid Annika Tõnuri (sopran), Vivian Kallaste (metosopran), Tarmo Sild (bass). Dirigent Toomas Kapten. Kavas Schuberti Missa Es-duur, Mozarti Sümfonia nr. 36 C-duur, KV 425.

NIGULISTES: kolmap., 20. XII kl. 19 esineb Virginia Survilaitė (orel, Riia). Kavas Ciurlionis, Kutavičius, Franck, Brahms, Mendelssohn; laup., 23. XII kl. 11.30 muuseumi muusikatund. Esinevad Urve Tauts (metosopran) ja Kristiina Hoidre (orel). Kavas Balbastre, Bach, Händel, Adam Weber.

POHAVAIMU KIRIKUS: pühap., 17. XII kl. 17 varajase muusika ansambel «Hortus Musicus». Kunstiline juht Andres Mustonen. Kavas Lääne-Euroopa renessansiaegne jõulumuusika: Monteverdi, Demantius, Schein, Schütz, Praetorius; teisp., 19. XII, kolmap., 20. XII kl. 19 Eesti Filharmoonia Kammerkoor Tõnu Kaljuste juhatusel. Kavas: J. S. Bach'i motett «Singet dem Herrn ein neues Lied» ja jõululaulud.

MATKAMAJAS: reedel, 22. XII kl. 19 jõulukontsert vanadest eesti rahvalauludest. Laulab Heidi Kruuse.

KIEK IN DE KÖKIS: laup., 23. XII kl. 17 Maret Kristal lii-

kumidraamas «Jumalateenistuse asemel».

TALLINNA KONSERVATOORIUM

TALLINNA MATKAMAJAS: reedel, 15. XII kl. 17 professor Bruno Luki klaveriklassi üliõpilaste kontsert. Esinevad Martti Raide, Risto Laur, Marrit Gerretz, Mart Erneakas, Siim Poll, Toomas Vana, Alla Tšekanova ja Jana Nee-me. Kavas Bach, Beethoven, Prokofjev, Franck, Liszt ja Schumann.

KIEK IN DE KÖKIS: laup., 16. XII kl. 17 kammermuusika kontsert. Esinevad Konservatooriumi üliõpilased Margit Tarve (viul), Eva Landsberg (klaver), Merje Hallik (viul), Kaidi Pohl (klaver), Maarja Haamer (laul), Lembi Paldre (klaver), Pärt Tarvas (tšello), Hille Tursk (klaver). Kavas W. A. Mozart, J. Brahms, B. Martinu.

VANALINNA MUUSIKAMAJAS: pühap., 17. XII kl. 11.30 kammermuusika kontsert. Esinevad Konservatooriumi üliõpilased Irene Kabonen (laul), Andrus Haav (viul), Kristina Erendi (klavesiin). Tallinna Konservatooriumi kammerorkestrid dirigeerib Heiki Rautasalo (Soomes). Kavas prantsuse ja soome muusika.

TALLINNA MATKAMAJAS: esmasp., 18. XII kl. 17 dotsent Valdur Rootsi klaveriklassi üliõpilaste kontsert. Esinevad Tiina Varik, Irene Saaremäe, Kristiina Tellisaa, Kaidi Pohl, Irina Ievleva. Kavas Englund, Stedrin, Vitols, Clementi, Liszt, Schumann, Strauss.

KAARLI KIRIKUS: reedel, 22. XII kl. 20 jõulukontsert. Esineb Konservatooriumi sümfonia-orkester. Dirigent Paul Mägi. Kaastegevad Konservatooriumi segakoor ja segakoor «Noorus». Kavas Franck, Mozart, Brahms, Bruckner, Sisask.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

SÕPRUSOHINGU SAALIS (Olevimägi 12/14): laup., 16. XII kl. 16 esinevad õpetaja Tiitu Peaske viiuli eriala õpilased.

VANALINNA MUUSIKAMAJAS: laup., 16. XII kl. 18 esinevad Mari Järvi ja Teet Järvi õpilased.

KIEK IN DE KÖKIS: pühap., 17. XII kl. 17 esinevad A. Riik-järve viiuli eriala õpilased.

RAEKOJA SAALIS: teisp., 19. XII kl. 17 esinevad M. Katsuba ja E. Paju klaveri eriala õpilased, kavas hõimumuusika.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10–15. Looma-aed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo peatus). Ekskursioonid tellida tel. 59 98 55.

Algkooli koduloo programmi konkurss

Algkooli uuendus näeb ette loodusõpetuse asemel koduloo (2 tundi nädalas).

Kodulugu oleks loodusõpetuse, geograafia, ajaloo, füüsika jms. algteadmisi integreeriv õppeaine.

Eesti õppekirjanduse Keskus kuulutab välja algkooli koduloo programmi ning 3. ja 4. klassi (tegija valikul) õpiku ühe peatüki konkursi eesmärgiga saada lapsekeskne, isamaaline koduloo programm ja -õpik.

Programmi maht peaks võimaldama õpetada ka kodukoha loodust ja ümbritsevat elu. Autoril tuleks ära märkida, kas 1. ja 2. klassis näeb ta ette aine- või üldõpetuse.

Programmi ja õpiku ühe peatüki käsikiri tuleb esitada 20. augustiks 1990. a. kolmes eksemplaris Eesti õppekirjanduse Keskusele, märgusõnaga varustatult (titellehel), autori nime-ta, masinakirjas.

Koos käsikirjaga palume saata märgusõnaga varustatud ja suletud ümbrikus järgmised andmed: perekonna-, ees- ja isanimi, teaduskraad, eriala, amet, töökoht, aadress, telefon. Konkursi preemiate üldsumma on 1200 rubl., mida žüriil on õigus ka jaotada vastavalt laekunud käsikirjade kvaliteedile. Preemiasumma maksab välja Eesti õppekirjanduse Keskus.

JÕUDU JA JULGET PEALEHAKKAMIST!

Eesti Õppekirjanduse Keskus
Tõnismägi 11, tel. 68 19 31

REIPEST REIPEST

«ESTI NAITUSED» PEAPAVIL-JONIS (Pirita tee 28) rahvusvaheline ruumikunsti näitus «Ruum ja vorm 5».

EESTI KUNSTIMUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on põhiekspositsioon «Eesti kunst» ja näitus «Ekspressioon ja figuratsioon».

KUNSTIHOONES (Vabaduse väl-jak 8) noorte grupinäitus.

KUNSTISALONGIS (Vabaduse väljak 6) Ants Mölder ja Tea Vellerinna töde näitus 17. det-s. viimast päeva; 21. det-s. avatak-se kujundajate grupinäitus.

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) Tiina Viirelaidi töde näitus-müük.

TARBEEKUNSTIMUSEUMIS (Lai tn. 17) on püsiekspositsioon eesti tarbekunstist ja näitus «Eesti vabariigi tarbekunst» 17. det-s. viimast päeva; 22. det-s. avatak-se Luule Kormašova keraamika näitus.

KIEK IN DE KÖKIS (Komandan-di tn. 1) noorte fotonäitus ja Tiit Räisi fotode näitus.

TEATRI- JA MUUSIKAMUSEU-MIS (Mõurivahe tn. 12) Jüri Sestakovi pastellid (portreed vanemuistlastest).

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kun-ninga tn. 6) Viljandi 4. keskkoo-li (kunstikallakuga) õpilastööde näitus.

LINNAMUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata püsiekspositsioon «Tallinn XVIII ja XIX sajandi» ja näitused «Fajanss ja portse-ian» ning «Valitsejate portreid Mustpeade kogust».

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) aastavahetuse näitusmüük. TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) Tartu kujuta-vate kunsti aastalõpunäitus.

TARTU KUNSTIMUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) vabariiklik piisipäevik näitus.

ADAMSON-ERICU MAJAMU-SEUMIS (Lühike jalg 3) on põhiekspositsioonina ülevaade kunst-niku loomingust ja näitus «Adam-son-Eric ja eesti portreemaal aastatel 1930–1940».

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus «Et-nograafilised joonised Eesti Ra-hva Muuseumi kogustes».

A. H. TAMMSAARE MEMO-RIAALMUSEUMIS (Kadriorus, Koidula 12-a) tele- ja teatrikunst-nike töde näitus.

EESTI KUNSTIMUSEUMI KOHTLA-JARVE FILIAALIS (Kul-tuuripalees «Oktober») on Külliki Järvi graafika, fotoklu-bi «Viru» väljapanek «Inimene ja kultuur» ja Kultuuripalee «Oktober» laste kunstistuudio töde näitus.

TA RAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) näitus «Mälestuste raamatuid väliseestlastelt».

GALERIIS «DECO» (Koidula tn. 11) jõulunäitusmüük. Avatud teisipäevast reedeni kl. 13–18.

LILLEALERTIS (Pärnu mnt. 19) on Helen Kauksi piltvalpade näitusmüük. Avatud äripäeviti kl. 9–19, laup. 9–17, pühap. 10–15.

Paduvere

vabaõhu muuseum

Rohkem kui kümnekond aastat tagasi hakkas Jõgeva rajooni tolaeagse «Bolševiku» kolhoosi esimees Heino Lääne looma Paduverre vabaõhu-muuseumi, mis annaks pildi omaaegsest taluelust. Kohale toodi ait ja rehelaamu, mis said vastava sisustuse. Külas-tajaid oli rohkesti. Muuseumi tegevus soikus pärast kolhoosi ühendamist Jõgeva näidis-sovhoosiga, kes selle vastu hu-vi ei tundnud. Mullu asutas kohalik rahvas taas kolhoosi, nüüd nimega «Endla», ja mu-useumi tegevus elustas. Selle eest seisab hea juba pensioni-põlve pidav Heino Lääne. Jõ-geva rajooni täitevkomitee korraldatud arutelul leiti, et muuseum on vajalik kogu Jõ-gevamaale ning sellest lähtu-des valmis täpne töökava.

Avaloeng

Eesti Instituudi prantsuse kul-tuurikeskus korraldab 1930. aastal asutatud Alliance Française d'Estonie' taasavamise puhul avaloengu uue Poliitharidusmaja väikeses saalis (III korrusel) lau-päeval, 16. det. kell 18. Saate-sõna ütleb Lennart Meri, tervitu-si Eesti frankofiilidele toob saatkonnasõunik M. Michel Fa-vier. Ettekande koos slaididega Louvre'i muuseumi kogudest esi-tab M. Lorant Dispot teemal «200 aastat Suurest revolutsioonist ja J. L. David». Kõik prant-suse vaimu pooldajad on tere-tuind.

EESTI INSTITUUT

Irina Solomõkova

7. detsembril, keset teadusnõukogu töökoosolekut lahkus kunstiteadlane Irina Solomõkova.

Irina Solomõkova sündis Tallinnas 14. septembril 1925. aastal. Sõjapõlvadel Nõukogude tagalasel evakueerunud, alustas ta õpinguid Tõmski ülikoolis. Seal tekkis ka sügavam huvi kunsti ja kunstiteaduse vastu. Sõja järel oli isenesest mõistefav õpingute jätkamine Tartu Ülikoolis kunstiajaloo erialal. Järgnes aspirantuur ENSV TA Ajaloo Instituudis. Instituudiga jäi seotuks kogu tema edasine teadustöö. Esimese sõjajärgse eesti kunstiteadlasena kaitses ta 1954. aastal kandidaadiväitekirja «Eesti demokraatlik graafika 1905–1907. a. revolutsiooni päevil». Kui 1961. a. loodi Ajaloo Instituudi juurde kunsti-ajaloo sektor, määrati sektori juhata-

jaks Irina Solomõkova. Sellele ametikohale jäi ta viimase hetkeni.

Sektori komplekteerimisele järgnes pingeline töö «Eesti kunsti ajaloo» koostamisel ja toimetamisel, mitme peafüki kirjutamisel. Teost hinnati nii Nõukogude Eesti riikliku kui ka Kristjan Raua preemiaga. Irina Solomõkova on «Eesti kunsti ajaloo» elutöö üheks põhi- osaks. Ent kõige selle kõrval hakkasid ilmuma teised teosed — «Kalevipoeg kunstis» (1962, kahasse H. Oprussega), kolmes keeles Leningradis 1972. a. ilmunud raamat «Eesti NSV kunst», ulatustlik monograafia Hando Mugastost (1984); mitu tema juhtimisel ja toimetamisel valminud koguteost, nagu kunst-ajaloo jätkuna ettenähtud «Nõukogude Eesti kunst 1960–1970. aastail» ja artiklite kogumik «Kunst läbi aegade» ootavad kirjastuses ilmumist. Tema viimaseks suuremaks tööks jäi artiklite kogumik «Uued põlvkonnad», mis ilmus käesoleval suvel.

Kõik Irina Solomõkova tööd ja tegemised olid tehtud hoolikalt, sügava kohuse- ja vastutustundega. Isiksena viitlaine ja vastuoluline, suhtus ta kolleegidesse hoidvalt, olles alati valmis mõistma nende muresid ja aitama neid. Eesti Kunstnike Liidu juhatuse ja kunstiteadlaste sektsiooni liikmena andis ta oma parima.

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA AJALOO INSTITUUT EESTI KUNSTNIKE LIIT

Irina Solomõkova maeti 13. detsembril Siselinna kalmistule.

OLI JA ON

7. detsembril toimus Tallinnas EKP pleenum, kus üheks päevakorrapunkti olid organisatsioonilised küsimused. Salajasel hääletamisel koostööd EKP Keskkomitee liikmekandidaatideks teiste seas Eesti NSV Kultuurikomitee esimees J. Kaarma, Konservatooriumi lavakunstikateedri juhataja, Viljandi Draamateatri «Ugala» peanäitejuht K. Komissarov, Eesti NSV Tele-Radiokomitee esimees J. Paalma ja Tartu Ülikooli rektor J. Kärrer. EKP Keskkomitee ajakirja «Poliitika» («Eesti Kommunist») peatoimetajaks kinnitati E. Tinn, vabastades sellelt ametikohalt L. Annuse.

«Rahva Hääl» avaldas Hans Leberechti lese Helmi Leberechti ning poja Andrus Leberechti ja tema perekonna avaliku kirja, adresseeritud EKP KK I sekretäri Vaino Väljasele, ENSV ON Presidiumi esimehele Arnold Rüütile, Eesti Ajakirjanike Liidu juhatuse esimehele Märt Müürile ja Eesti Kirjanike Liidu juhatuse esimehele Vladimir Beekmanile. Selles märgitakse: «Meie, allakirjutanud, palume selgitada, miks Eesti ajakirjanduses, raadios ja televisioonis viiakse läbi laimukampaaniaid meie perekonna vastu. Meie suulistele pöördumistele eesti kirjanike ja ajakirjanike poole vastatakse, et tegemist on poisikeste tembuga. Kui see on nii, siis jääb arusaamatuks, kuidas on «poisikeste» võimalik nii pika aja jooksul mõnitada 29 aastat tagasi surnud inimest, kelle ainus «süü» seisneb selles, et ta tegeles ilukirjandusliku loometööga ka stalinliku režiimi aastail Eestis. Meile teada olevat andmetel ei saa kirjanik Hans Leberechti süüks panna mingeid inimsuse vastu suunatud tegusid. Kui Eesti Kirjanike Liidul või mõnel muul organisatsioonil on dokumente, mis tõestavad vastupidist, palume need avaldada, et saaksime teada mingisugusegi põhjuse käimasolevale kampaaniale. Kui selliseid andmeid ei leidu, siis loeme nn. Akadeemilise Hans Leberechti nimelise Seltsi tegevuse suunatuks otseselt meie perekonna väimsele ja moraalsele hävitamisele.»

Avalikule kirjale vastasid samas Eesti Kirjanike Liidu juhatuse esimees V. Beekman ja Eesti Ajakirjanike Liidu juhatuse esimees M. Müür. Esimeses märgitakse, et «Eesti Kirjanike Liidul ei ole mingeid dokumente, mis võiksid postuumselt kompromiteerida kadunud Hans Leberechti. Meile teadaolevalt ei tohiks neid olla ka mõnel teisel organisatsioonil. Seepärast jagame Teile nõrduimust mõnede väljaannete maitsetu käitumise üle pikaleveninud halva naljaga H. Leberechti nime ümber. Arvame, et sellega rikutakse tõsiselt ajakirjanikeetikat. Teises on öeldud, et Leberechti kirja arutas ka Eesti Ajakirjanike Liidu juhatuse ning EAL-i õigus- ja eetikakomisjon ning mõlemad jagavad Leberechti perekonna muret ja nõustuvad täielikult V. Beekmani kirjas toodud seisukohtadega.

Eesti Selts Moskvas ja Eesti Esindus korraldasid 9. detsembril kultuuri-

rimajas «Energeetik» Jakob Hurda mälestuspäeva. Pärast Eesti hünni esimesisse juhatava sõnavõttu Eesti Seltsi president V. Saks, õhtul võtsid sõna veel seltsi asepresident K. Koik, samuti Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku ja Vene õigeusu Kiriku peapiiskopkonna esindajad, teadlased, kultuuri- ja kunstitegelased.

Paaripäevasele mitteametlikul visiidil Tallinnas viibinud N. Liidu keskkonnakaitseminister Nikolai Vorontsov külastas Eesti Loodusmuuseumi. Ministrit saatis tema Eesti kolleeg Tiit Nuudi.

«Rahva Hääl» toimetuse on otsustanud anda 1989. aasta kultuuristipendiumi (1000 rubla) sellele vaimuolimehele, kes tänava on eesti kultuuri edendamiseks kõige rohkem teinud. Lugejate arvamusel oodatakse 25. detsembrini. Stipendiumisaaja nimi tehakse teatavaks vana-aasta lehes.

Tallinnas loodi Eesti Kultuurijameetühingu Liit — esimene sõltumatu ametühinguorganisatsioon. Selle moodustasid nüüd juba endise Kultuuriala Töötajate Ametiühingu organisatsioonid, mitte küll kõik, vaid umbes kaks kolmandikku. Liidu esimeheks valiti Evi Soo.

«Edasi» teatas, et täitevkomitee eraldas 40 000 rubla toetusi Tartu kultuuriseltside liina eelarve vabade vahenditest. Viie tuhande rubla kaupade saavad tuue Eesti Ingerisoomlaste Selts, Vene Kultuuriselts, Juudi Kultuuriklubi, Munkacsy Mihály nim. Ungari Kultuuri Selts, Aboviani nim. Armeenia Kultuuri Selts, Ukraina Kultuuri Selts «Taassünd» ja Akadeemiline Baltisaksa Kultuuri Selts.

Emakeele Seltsi järjekordsele ettekandekoosolekul pühapäeval, 17. detsembril algusega kell 16 Tartus, TO peahoone J. Veski nim. auditooriumis on kuulata Ellen Uuspõllu kõnelus «Eesti keele kujunemine Tartu Ülikooli õppekeeleks» ja Asta Veski «Tartu Ülikool eestikeelse terminoloogia arendajana 1919–1940». Teine koosolek on kolmapäeval, 20. detsembril kell 16 Tallinnas, KKI saalis, Lauristini 6. Tallinna koolinoorte slängist teeb juttu Mari Loog, tänavusest keelematerjalist võistluskogumistest teeb kokkuvõtte Jüri Viikberg.

Tallinna Vanalinna Fondi juhatuse otsustas oma koosolekul anda fondi pressipreemia (500 rubl.) Külli Kaplinski vanalinna glide ja tsunftu tutvustava artikliseeria eest ajalehes «Õhtuleht» (kirjutiste avaldamine jätkub). Juhatuse määras toetusraha (1000 rubl.) «Kodulinna» liikumisele.

Kärdlas, rajooni täitevkomitee saalis on vaadata graafik Naime Neidre töde näitus. Raplas on 2. keskkooli ruumes ülal põlva kunstiklubi näitus (45 tööd 11 autorilt), Põlvas, kohaliku kooperatiivi saalis aga Rapla kunstiklubi liikmete looming (87 tööd 24 autorilt).

UUSI RAAMATUID

V. I. Lenin. VALITUD TEOSED. 8. köide.

Kaheksandasse köitesse tuudi — NLKP Keskkomitee võetud teosed kirjutajast V. I. Marksismi-Leninismi Instituudi Filiaali toimetis. Kaas: A. aasta 25. oktoobrist (7. novembrist) kuni 1919. aasta maikuuni. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Insti-

Harald Peep. HENRIK VISNAPUU. Ohe elu- ja loometee piirjooni.

Sarjas «Eesti kirjanike» ilmunud lühimonoograafias vaaeldakse ühe meie silmapaistvama luuletaja Henrik Visnapuu (1890–1951) vastuolude- rohkete elu ja loomingut. Sellest annavad ilmekat pildi juba peatükkide pealkirjad: «Sulase pojast vürstiks», «Siurilindu püüdmast», «Poedi kolm armastust», «Kaks algust ühes maailmapildis», «Tuulisel Maarjamaal», «Katarsis», «Luuleteooriat ja elu- praktikast», «Värssjutud olust ja olemast», «Thaleia ja Melpomene jälgedes», «Murranguaegade keerises», «Võõra taeva all» ja «Henrik Visnapuu retseptisoonid». Ilustreeritud fotodega. Kujun-

William Golding. KÄRBESTE JUMAL. MERERISTSED.

Raamatust leiame inglise viimaste aastakümnete ühe nimekaima kirjaniku, Nobeli preemia laureaadi William Goldingi (s. 1911) kaks eri loomeperioodi kuuluvat romaani. 1954. aastal avaldatud kirjanik oma esimese romaani «Kärbeste Jumal», mis teeb momentaanselt maailma kuulsaks. Nii «Kärbeste Jumal» kui ka «Mereristsete» tegevus toimub välises maailmast eraldatud ühiskonnas — esimene troopilisel saarel, kuhu satub ja metsistub grupp inglise koolipoisse, teises Ingismaalt Austraaliasse suun-

duvas laevas. Lisaks «Kärbeste Jumala» julumisele ja vägivallale aga tõuseb «Mereristsetes» jõuliselt esile alanduse ja häbi motiiv. «Kärbeste Jumal» ilmus esmakordselt eesti keeles 1964. aastal. Kirjaniku loomingust on eesti keeles trükitavalgust näinud veel romaani «Vaba langemine» (1969) ja «Torn» (1972). Inglise keelest tõlkinud Henno Rajandi, saatesõna kirjutanud L. Liivak, kunstiliselt kujundanud Heino Kersna. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 40 000. 352 lk. Hind 4 rbl.

Rudolf Rimmel. MAARDLA.

«Maardla» on 1960. aastate lõpul kirjutatud poeem, mis jäi stagnatsiooni ja olude avaldamata. Raamatu lõpul toodud «Järeldussummes» meenutab autor: «Käikiri käis kolgataste kaudu kabinettide ja üle klantsivate kirjutuslaudade. Sain palju näpugantamisi, mida ja mis-moodi peaksin tegema mahe-damaks, paremaks, parteili-semaks. Kuid nõustuda ma ei saanud.» Nüüd, 20 aastat hiljem ilmub poeem täielikult, paranduste ja kärbeteta. Ilustreerinud Heldur Lapelei, kujundanud Ludvig Kruusmaa, makett: Maaja Kükerman. Kirjastus «Eesti Raa-

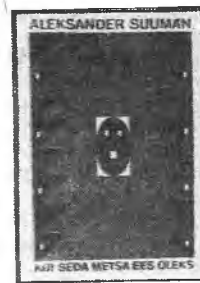
mat», 1989. Trükiarv 7000. 112 lk. Hind 1 rbl.

Леонид Зайцев. ХАНЧУЛА. Роман.

Eestis elava ja töötava kirjaniku Leonid Zaitsevi (s. 1909) romaani «Hantsula» sündmustik toimub Kaug-Idas, räägib kauge taigaküla elanikest, nende ränkadest katsumustest sõja-aastatel, karas-

mat», 1989. Trükiarv 7000. 112 lk. Hind 1 rbl.

Aleksander Suuman. KUI SEDA METSA EES EI OLEKS.

Oma uues luulekogus on autor temale harjumatu li- groteskne ja aforistlik, mõnusa ironiaga elu- ning kunst- nähtusi jälgiv. Ta sõnum jääb tihti jäämäelikuult sügavama- le peitu.

OMA ALA MEISTER

Kuhu aga läheb, ära ei lähe enne, kui valmis on kuumaastik. Kujundanud ja illustreerinud Leonhard Lapin. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 12 000. 104 lk. Hind 1 rbl.

Fazil Iskander. KOOLIKUD JA MAOD.

«Loomingu Raamatukogu» nr. 44–46 (1664–1666). Krimm, kujundanud J. Kaarma. Kirjastus «Perioodika», 1989. Trükiarv 23 000. 128 lk. Hind 60 kop.

Eduard Uspenski. KROKODILL GENA JA TEISED MUINASJUTUD.

Raamatus on koos lastele juba multifilmide kaudu lemmikuteks saanud Potsajaja, krokodill Gena, onu Teodor ning veel õige mitmed tegelased. Raamat on tulvil seik-

na 11.

Alustab oma veerge Jaan Kaplinski migrandi märkme- tega «Jää ja kanaribi». Herta Laipalgalt on kaatend romaani «Angara ääres, anno 1950», lühiproosat on andnud Johannes Laap ja Taanis elav Anne Möller, luules ütle- vad oma sõna Priidu Beier, Ott Raun, Aadu Hurt ja Lembit Kurvis. Edasi loeme Paul Johanseni uurimust «Rahvus- lik alaväärsustunne ja eelar- vamus sotsiaalse tegurina keskaegsel Liivimaal» (viited ja kommentaarid Eerik Krossilt), Evald Laasi kõnelust sis- sisõjast Eestis aastatel 1945–1953, Toomas Haugi, Tunne Kelami, Indrek Tedre, Mart Laari ja Arvo Valtoni vest- lusest ajakirja toimetuses 29. septembril — «Eesti kongres- sile mõeldes» ja Peeter Pui- de sõnavõttu «Viis kompli- katsiooni». Number sisaldab veel Haljand Udami pilukõit-

«ARTIKLITE JA RETSEN- SIOONIDE KROONIKA» nr. 6. Juuni 1989. Eesti NSV riiklik bibliograafianimestik. Trüki- arv 600. 168 lk. Hind 50 kop.

EESTI NÕUKOGUDE SOT- SIALISTILIKU VABARIIGI OLEMNÕUKOGU VALIMISSEADUS. Vastu võetud Eesti NSV Olemnõukogu üheteistkümnenda koosoleku kolmeteistkümnendal istungjärgul 17. novembril 1989. Kirjastus «Olion», 1989. Trükiarv 20 000. 32 lk. Hind 20 kop.

Sama. Vene keeles. Trüki- arv 10 000.

VXLISEESTI KIRJANIKKE. Valiknimestik.

Kõnesolev valiknimestik on esimene väliseesti kirjandust tutvustav bibliograafiline koda- maal, mis püüab anda lühil- ülevaate 40 autorist ja nen- de loomingust. Nimestikus on toodud autorite eluloolised lühiaanded ning kõik teada- olevad ramatud ilummisko- hast, -ajast ja -keelest sõltu- mata. Andmed on seisuaga 30. juuni 1989. Koostanud ja üle- vaate väliseesti kirjandusest kirjutanud Anne Valmas, ka- ne kujundanud Linda Tamm. Eesti NSV Riikliku Kultuuri- komitee, Eesti Rahvusraama- tukogu ja Eesti Raamatuko- guhoidjate Seltsi väljaanne, 1989. Trükiarv 1500. 120 lk. Hind 1.50 rbl.

Michel Tournier. REEDE EHK LOOTUSESAAR VAIKSES Ookeanis.

Michel Tournier (s. 1924) on üks säravamaid isiksusi Prantsusmaa viimase paari- kümne aasta kirjanduses. Tema esikteos «Reede ehk Lootusesaar Vaikses ookea- nis» on märgitud Prantsuse Akadeemia suure romaaniau-

hinna. «Reede...» on De- foe' tõsimeelse Robinsoni-loo- vaimukalt pea peale pöörat- ud, huumori ja fantastikaga tembitud parafras. Erinevalt Defoe' kanglasest eelistab M. Tournier Robinsoni tsivi- lisatsioonile loomulikkude elu üksikult saarel. Prantsuse kee- lest tõlkinud ja saatesõna kir- jutanud Merike Riives, kun- stiliselt kujundanud Krista Onk. Kirjastus «Eesti Raa- mat», 1989. Trükiarv 30 000. 176 lk. Hind 1 rbl.

Ott Arder. VALGE RAA- MAT.

Veerandsada värsslugu nooremale koolileale. Autor oskab kõita väikese lugeja tähelepanu ja rääkida kaasa- kiskuvalt olulistest asjadest. Ilustreerinud Priit Pärn. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 55 000. 48 lk. Hind 30 kop.

SOOME-UGRI ETNOGRAAFIA JA RAHVALLAULE ANNOTEE- RITUD KIRJANDUSE NIMES- TIK 1988.

Koos artiklite annotatsioo- nidega on toodud ka ajakir- jades ilmunud retsensioonide nimestik. Koostanud ja toi- metanud E. Põllupuu ja V. Kumm. ET Akadeemia Tea- dusliku Raamatukogu välja- anne, 1989. Trükiarv 250. 108 lk. Hind 20 kop.

Kim Lossev. KLIIMA EILE, TÄNA JA HOMME.

See on viiekümmes raamat sarjast «Mosaiik». Selles vaa- deldakse, kuidas kujuneb kliima — pikema perioodi «keskmise» ilm. Saame vastu- se küsimustele, miksugune oli mineviku kliima, miks meie kliima on just niisugune, na- gu ta on, ja milliseks töötab ta kujuneda tulevikus. Vene keelest tõlkinud Jaan-Mati Punning, kaas: T. Aru. Kir- jastus «Valgus», 1989. Trüki- arv 20 000. 160 lk. Hind 60 kop.

«HARIDUS» nr. 11.

Avaldab Tallinna Konservatooriumi professori, ped.-dr. Heino Rannapi järgnema jää- va ülevaate «Välis-Eesti koo- lidest». Meremäe keskkooli õpetaja Karl Ristikivi «Tall- linna-triloogia» käsitusmõt- teid, koolimuusika tehnikü- gedel TK professori Uno Jär- vela sõnavõttu Tallinna Kon- servatooriumi 70. aastapä- vaks jm. Tiraaž 3800. 56 lk. Hind 30 kop.

«RAAMATUKROONIKA» I. Jaanuar–märts 1989. Eesti NSV riiklik bibliograafiani- mestik. Trükiarv 750. 188 lk. Hind 50 kop.

ANTS KASESALU

Tšehhoslovakkias räägiti omal ajal iseäranis palju iga-sugu lugusid tollasest peasekretärist ja presidendist Antonin Novotnýst, veel tema valitsemise aegu, ammu enne 1968. aasta kriisi.

Istunud kord koos keskkomitee presidium Novotný juh-timisel, kui järsku helistab Moskvast Brežnev. Novotný ütleb iga natukese aja tagant telefonitorusse:

«Jah.»
«Jajah.»
«Jaajah.»
«Jaa.»

Niiviisi oma pool tundi. Siis järsku ütleb:

«Ei.»

Kõik ehmatavad. Ja jälle pool tundi ainult

«Jah», «Jajah», «Jaa»...

Pärast kõnet sõandab üks presidiumi liige pärida:

«Miks te Brežneville ühel korral ei ütlesite?»

«Brežnev küsis, ega ma veel väsinud ole?»

Kord jalutanud Novotný Prahas ilusa ilmaga, vihma-vari pea kohal.

Kõik küsinud, miks ta vihmavarjuga käib, kui taevast ei tule tilkagi vihma.

Selle peale Novotný vastanud:

«Aga ilmasteade ütles, et Moskvast sajab.»

Ma ei või kinnitada, kas see lugu on tõesti sündinud, kuid seda küll, et Moskva eeskujul (või pigem käsul) ristiti kuulsad suurte traditsioonidega spordiühingud

«Sparta» ja «Slavie» ümber. «Spartast» sai «Spartak» ja «Slaviest» «Dynamo». Kõik pi-di Moskva malli järgi toimu-ma. Kuulsas Jan Amos Komensky aegadest peale, aga võib-olla varemgi hinnati tšehhi koolipoiste teadmisi

Hiina mõtleja, suure Kon-futsiuse «Vesteid ja vestlusi» on rikastanud eestlaste mõtte-maailma. Ometi on eestlasil endil samuti tarku mõtteid, mis ümber panduna ei jää Hiina muistse mõttetarga mõl-gutustele mingilgi määral alla.

Toome siinkohal valiku eesti keelest tõlgitud vanasõnu.

Elmar ütles: kuulen — loll jutt, näen — rumal nägu. Sellest ütlen: ei ole tark inime-ne.

Ants ütles: tõusen vara. Elmar ütles: ära kahetse.

Ants ütles: võtsin vara naise. Elmar ütles: ära kahetse.

Koolmeister lausus: sellest ütlen — Elmar kulgeb.

TÕESTISÜNDINUD LOOD EHK ANEKDODID

järgmiselt: väga hea oli 1, hea — 2, rahuldav — 3, puu-dulik — 4 ja nõrk — 5. Siis aga leiti see olevat vähemalt vaenuavaldus Nõukogude Liidule ja pöörati hindamise süsteem pahupidi.

Lugu vihmavarjuga on rää-gitud ka mõne teise Moskva-truu riigijuhi kohta, ent tun-des tšehhide huumorimeelt, arvan kindlasti, et see lugu sündis siiski Prahas.

Kui mu sõbrad olid mulle terve hulga selliseid lugusid rääkinud, küsisid nad mult viienda õllekannu juures:

«Pan Remmelgas, aga kas te oskate vastata, miks nimelt Novotný on Tšehhoslovakkia president?»

Ma ütlesin, et mul justkui ei sobi nende siseasjadesse sekkuda. Siis vastasid nad ise: «Novotný on seepärast Tšehhoslovakkia president, et meie konstitutsioonis on öeldud: «Tšehhoslovakkia presi-dendiks võib olla IGAÜKS...»

See oli vist 1960. aastal, kui teel Tšehhoslovakkiasse oli võimalus nädalapäevad Poo-las olla. Giid näitas Visla kõr-gelt läänekaldalt madalal ida-kaldal asuvat Praha aedlin-naosa ja teistega sarnanevat kahekorruselist eramut, kus lihtsurelike hulgas elas ka Gomulka. Giid pidas seda tähtsaks demokraatia märgiks. Tegi teatavaks tuntud fakti, et Gomulka võeti 1949. aastal

kodanlikus natsionalismis süü-distatuna partei Keskkomitee peasekretäri kohalt maha ja lavastatud (giid seda ei öel-nud, et Moskva poolt lavas-tatud) kohtuprotsessi otsusega pandi vangi. 1956. aasta krii-si ja rahutuste ajal aga too-di vanglast välja ja valiti uuesti peasekretäriks.

Pärast, vabamas õhkkonnas rääkis giid järgmise loo:

Sattunud vanglasse ühte kambrisse kolm meest. Esime-ne teiselt küsima:

«Mispärast sind kinni pan-di?»

«Ma söimasin Gomulkat.»

Siis küsinud teine omakor-da esimeselt:

«Aga miks sina istud?»

«Mina jälle kiitsin Gomul-kat.»

Viimaks pöördunud mõle-mad sama küsimusega kol-manda, süngelt vaikiva mehe poole. Too vastas:

«Seepärast, et mina olen Gomulka ise.»

Kord jooksnud priske tšehhi koer üle piiri Poolasse. Saa-nud kokku kõhna poola koe-raga. Poola koer kadedalt kü-sima:

«Noh, kuidas teil toitlusolu-kord on?»

«Ise näed, täitsa hea. Ja läh-heb paremaks. Kui praegu tuleb koera kohta vorsti 15 ki-lo aastast, siis järgmisel viis-aastakul juba 25 kilo.»

«Aga kuidas korteriküsimu-sed on lahendatud?»

«Ka korralikult, kui praegu on igal koeral putka, siis järgmisel viisaastakul tuleb iga koera kohta 1,5 putkat.»

Poola koer mõtleb ja küsib:

«Aga miks sa siis siia jook-sid?»

«Kangesti tahtsin paar kor-da auh-auh teha.»

LEMBIT REMMELGAS

VESTEID JA VESTLUSI

Kooliõpetaja ütles: Vaatan — seapoissi! Sellest ütlen: toapoissi ei.

Elmar ütles: Vasikaga võidu joostes, naistega võidu rääkides — kas saan kulgeda?

Peep ütles: Näen — saatan toime ei saa. Ütlen — vaja naine saata. Näen — kord on Tuhatvankri-riigis.

Kiriku ees oli tiik. Jüri läks ujuma, uppus ära. Ants nägi pealt, ütles:

Vaga vesi. Sellest ütlen — sü-gav põhi. Kirikhärra lausus: Tundmatu koht, ära kulge.

Elmar ütles: Seest siiruviruline, pealt kuid kullakarvaline. Sellest ütlen — sibul on.

Vallavanem kaevab uut kae-vu. Enne uue valmimist sittus vanasse. Aga uus kaev jäi kui-vaks, polnud veeosone peal. Ammutas vett ikka vanast kaevust.

Sealt mõõdus vallavaene, lau-sus: Uut kaevu kaevad — õilis kulgeja.

Sisse situd vanasse — sellest näen — pole õilis, ei kulge.

Vallavaene küsis:

PRIIT AIMLA

SÕSARABALLAAD

Kolm last oli kokku meid peres — enne mind tõid kured kaks öde; sest ajast on aastate meres juba tühjenend mitugi jõge.

Said ammu ka tühjaks me kambrid, sest ajalooilt oli kirju; nüüd hoiavad roostesed klambrid mu armsate ödede kirju.

Ju tekkisid Jumalal mured, et kus sa need lapsed kõik paned — nii juhtus, et tõid meid küll kured, aga laiali jaotasid — haned: öde itta ja läände said kohti, kust Eestisse tee oli suletud; Aasiast tulla ei tohtind, Euroopast tulla — ei juletud...

Mu armsal sõsaral Helenal tuli isaga viibida Venemaal.

Teisi emake metsa sees varjas — oi kuis ta end hiljem vist sarjas!

Aga sakslaste aeg, tänu taevale, läks emm teise õeksega laevale; jäi toppama paat, kus ma lellega, aga nad — emigreerisid Hellega.

Ema maeti seal, surmani murelik... Ja isa oli Siberis surelik...

Kui olime siputuspuhkstes, ei aimanud saatuse nuhtlust, et kunagi kirja teel üksnes

öde-venda võiks pidada suhtlust!

Kuid posti ju ometi saadi ja asjata asi läks vabamaks!

Eks kuula nüüd kurba ballaadi mu kahetsuspiinu tabamaks...

Ju hilja on vanduda kurja, jääb üle veel nutuselt turtuda;

kui mul 50 aastat sai turja, siis tohtisin külla nad kutsuda!

Ma teadsin, et Helle sai Taani ja elas seal siamaani.

Ja et Taanis on midagi mada, seda luuletas kunagi Shakespeare ja välismaa muret ja häda oli kuulnud enamik meistki —

kuid nüüd, kus ma kohtasin öde, sai teatavaks küllusetöde...

Mis Helenast teadsin? Kui vabanes, siis mehega Kaasani taganes,

kus tuvisid müüakse uulitsal hellitusnimega «kuuritsa», kus poodidest piima ei osteta,

vaid turu pealt, kitse lüpsit. Aga arm, nagu teada, ei roosteta ja hirmus on elada üksi...

Aina vesteldes me veendusime tõigas: pole Tatarimaa Tallinnaga võrreldav, ning et Eesti kaup on Taani kõrval võigas —

aga omavahel pole mõtet tõelda. Meil õhtuid oli pikk ja kirev rodu, ma pistsin nende koonud kommikotti!

Kuid sõsarad — nad igatsesid kodu, ja nii mul tuli minna «Aeroflotti»...

Seal juhtuski see viga — tont teab kelle — et piletitest segi aeti nimed:

said vale suuna Helena ja Helle; no meil on aina ümberringi imed! —

kuid lennuvälja infoamet streikis... Ka toll, kes muidu pikalt-laialt noris, nüüd numbritele laisa pilgu heitis,

ja kõiki hoiti ühes koridoris... Me põimisime käed ja kaelad sõlme, veel suudlesime lahkumisenorus,

veel leinasime kaugel mäkkemõlve — ning teele läks viis reisi ühes jorus!

Mu kaasanlannast sõsar maandus Taanis — ja sai infarkti silmaringi rikkusest;

ka Helle sõitis vales aeroplaanis — ning heitis hinge tottras tatarliikkuses.

Mu kaasanlannast sõsar maandus Taanis — ja sai infarkti silmaringi rikkusest;

ka Helle sõitis vales aeroplaanis — ning heitis hinge tottras tatarliikkuses.

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

Neid saatusi sa kuulad kui groteske, ent leinama jäid vend ja veel kaks leske...

PRATOIMETAJA ILMAR RATTUS

TOIMETUSE KOLLEGIUM: JÜRI JAANA, TREET KALLAS, JAAK KANGILASEL, KALJO KIISE, MIKK MIKIVER, TIINA MATTISEN, ÜLO POOTS, ENN PÖLDROOS, IRINA RAUD, LEMBIT REMMELGAS, JAAN RÄÄTS, LEPO SUMERA, AKSEL TAMM, JÜRI TREI, DEBO-RA VAARANDI, HEINZ VALK.

Toimetuse käsikirja ei rahustata ega tagasta.

Totomär: 200 081 Tallinn, Toompea tänav 20. Postiaadress: 200 080 Tallinn, Posti- ja teleaadress: 200 080 Tallinn, Toompea tänav 20. Telefonid: valvetelefon 60 17 03, toimetaja I. Rattus — 44 14 18; peatoimetaja asendaja, peatoimetaja asendaja O. Poos — 60 19 24; peatoimetaja asendaja, peatoimetaja asendaja T. Mattisen — 60 18 22; sekretariaat ja vastutav sekretär B. Trull — 60 17 03; kirjandusosakond (toimetaja M. Jõgi) — 60 18 83; kunst- ja arhitektuuriosakond (toimetaja M. Peil) — 60 19 05; teatri- ja filmiosakond (toimetaja E. Link) — 60 12 46; publitsistikaosakond 44 30 05, huumorilehekülje toimetaja S. Lättemäe — 60 19 05; muusikaosakond — 60 18 22; keeleteoimetaja M. Rämmel — 60 17 03; korrektor — 60 12 46; masinakiri — 60 27 83. «Reede» ilmub kord nädalas reedeti. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 20 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn-Pärnu mnt. 8. EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda, Tallinn-Pärnu mnt. 67-a. MB-05695. Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 91 000. Tellimise nr. 5310 12345678910

